

PLUS ULTRA

MÉS ENLLÀ DEL LLATÍ

AUTOR: MISS SOPHIE

Vos vestros servate, meos mihi linguite mores

Petrarca

Cogito ergo sum

Descartes

Historia magistra vitae et testis temporum

Ciceró

AGRAÏMENTS

Si he arribat fins aquí, significa que després de molt d'esforç, treball i temps he pogut finalitzar el meu treball de recerca.

Sóc molt conscient que tot aquest esforç no hagués arribat a cap lloc sense l'orientació, ajuda i consells de la meva tutora A... B..., que ha estat la persona que m'ha conduït pels camins correctes per a plasmar tot el treball i informació que no sabia administrar.

També vull anomenar al professor Pablo Villaoslada del *Circulus Latinus Matritenses*, al professor Lorenzo Fraga del *Circulus Latinus Gallaecus* i al professor Alfonso García Marqués del *Circulus Latinus Murcianus* per l'ajuda en respondre tan amable i professional a l'entrevista que els vaig realitzar.

Així com al professor Guillem Cintas per facilitar-me la seva opinió i punt de vista de la realitat del llatí avui dia.

I no puc oblidar-me de la meva família, la qual ha aguantat estoicament els meus moments d'estrès i han facilitat el viatge a *San Millán de la Cogolla a la Rioja* per a poder observar o estudiar *in situ* part del meu treball.

A tots ells, vull agrair-los la paciència, l'amabilitat i l'ajuda que tan desinteressadament m'han proporcionat, sense ells aquest treball no hauria arribat a la seva publicació.

ÍNDEX

1. Introducció.....	1
1.1 Motivació.....	1
1.2 Tema i àmbit d'estudi.....	1
2. Objectius.....	3
3. Història de Roma.....	5
3.1 Monarquia.....	7
3.2 República.....	10
3.2.1 Transició de la monarquia a la república.....	10
3.2.2 Govern i societat de la república romana.....	11
3.2.3 El poder militar romà i la fundació de l'Imperi.....	13
3.2.4 Roma conquereix Itàlia.....	14
3.2.5 Roma conquereix el Mediterrani Occidental (III-II a. C)	16
3.2.6 Roma conquereix el Mediterrani Oriental (II-I a. C).....	17
3.3 Imperi.....	18
3.4 TIMELINE → Cronologia Història de Roma.....	21
4. Historia de la Península Ibèrica.....	22
4.1 Els colonitzadors de la Península.....	23
5. La romanització.....	25
5.1 La romanització de la Península Ibèrica.....	26
5.2 Qui va dur a terme la romanització.....	26
5.3 El llatí a l'època romana.....	27
5.4 La romanització d'Hispania, cronologia.....	28
5.5 TIMELINE → Cronologia Hispànica.....	29
6. El llatí, llengua indoeuropea.....	30
6.1 Primera generació de llengües indoeuropees.....	32
6.2 Segona generació de llengües indoeuropees.....	32
6.3 Parentiu lèxic de les llengües indoeuropees.....	33
7. Història de la llengua llatina.....	34
8. Etapes de la llengua llatina.....	36
9. El llatí, una llengua flexiva.....	38
9.1 Declinacions.....	39

10. Abecedari llatí.....	45
10.1 Regles d'accentuació.....	46
11. Evolució del llatí.....	48
11.1 Llatí culte.....	50
11.2 Llatí vulgar.....	51
11.3 Llatí arcaic.....	53
12. Llengües romàniques.....	54
12.1 Origen.....	54
12.2 Formació de les llengües romàniques.....	56
12.3 Classificació de les llengües romàniques.....	56
12.3.1 Llengües ibero-romàniques.....	57
12.3.2 Llengües italo-romàniques.....	57
12.3.3 Llengües gal-lo-romàniques.....	57
12.3.3.1 Llengües d'oïl.....	58
12.3.4 Llengües occitano-romàniques.....	59
12.3.5 Llengües gal-lo-itàliques.....	59
12.3.6 Llengües reto-romàniques.....	60
12.3.7 Llengües balco-romàniques.....	60
12.3.8 Sard.....	61
12.4 Llengües romàniques actuals.....	62
13. Primers textos escrits en llengua llatina.....	63
13.1 <i>La Fíbula de Preneste</i>	64
13.2 <i>Vas de Duenos</i>	65
14. Primers textos escrits en llengua catalana.....	67
14.1 <i>Jurament de Radulf Oriol</i>	67
14.2 <i>Greuges de Guitard Isarn</i>	68
14.3 <i>Fòrum Iudicum</i>	69
14.4 <i>Homilies d'Organyà</i>	70
15. Primers textos escrits en llengua castellana.....	72
15.1 <i>Cartularios de Valpuesta</i>	72
15.2 <i>Nodicia de Kesos</i>	74
15.3 <i>Glosas Emilianenses</i>	76

16. Concepte d'etimologia.....	80
17. Evolució etimològica.....	81
18. La formació d'una llengua.....	82
18.1 Substrat.....	82
18.2 Superestrat.....	82
18.3 Adstrat.....	82
19. Elements del vocabulari català i castellà.....	83
19.1 Mots populars o patrimonials.....	83
19.2 Cultismes.....	83
19.3 Doblets o al·lòtrops.....	84
20. Història de la llengua catalana.....	85
20.1 TIMELINE → Història de la llengua catalana.....	87
21. Història de la llengua castellana.....	88
21.1 TIMELINE → <i>Historia de la lengua castellana</i>	90
22. Normes fonètiques elementals d'evolució del llatí al català i castellà.....	91
22.1 El cas acusatiu.....	91
22.2 Vocals llargues i vocals breus.....	91
22.3 Vocals tòniques i vocals àtones.....	92
22.3.1 Vocals tòniques.....	92
22.3.2 Vocals àtones.....	95
22.4 Els diftongs.....	98
23. Els camps semàntics.....	104
23.1 El cos humà.....	104
23.2 La natura.....	112
23.3 La família.....	119
23.4 Els animals.....	125
23.5 El còmput del temps.....	130
24. Llatínismes.....	145
25. Mètode d'Ørberg.....	176
25.1 Qui és Hans H. Ørberg?	177
25.2 Descripció del curs.....	177
25.2.1 El mètode.....	177

25.2.2	La comunicació.....	178
25.2.3	El text.....	178
25.2.4	El vocabulari.....	178
25.2.5	La gramàtica.....	178
25.2.6	Les il·lustracions.....	179
25.2.7	El context.....	179
25.2.8	El propòsit.....	180
26.	Part pràctica.....	181
26.1	Joc de cartes.....	181
26.1.1	Instruccions.....	181
26.1.2	Objectius del joc.....	182
26.2	Entrevistes.....	184
26.2.1	Lorenzo Fraga del <i>Circulus Latinus Gallaecus</i>	185
26.2.2	Pablo Villaoslada del <i>Circulus Latinus Matritensis</i>	191
26.2.3	Alfonso García Marqués del <i>Circulus Latinus Murcianus</i>	209
26.2.4	Guillem Cintas.....	216
27.	Conclusions.....	219
28.	Bibliografia.....	223
28.1	Llibres i diccionaris.....	223
28.2	Blogs.....	225
28.3	Diaris electronics.....	225
28.4	Xarxes socials.....	226
28.5	Webgrafia.....	227
29.	Annex.....	233

1. INTRODUCCIÓ

1.1 MOTIVACIÓ

Des que vaig començar a cursar 4t de l'ESO vaig triar com a matèria optativa el llatí. Companys de classe, amics i coneguts van començar a preguntar-me de manera despectiva per a què serveix el llatí avui dia.

A causa del poc atractiu que és l'estudi de les llengües clàssiques per a la majoria d'estudiants, els professors d'aquestes assignatures temen la marginació i la desintegració del coneixement de les llengües antigues.

És una realitat que durant els últims anys s'ha emprès una batalla contra les humanitats i en particular contra les llengües clàssiques.

Les classes de llatí han estat a punt de desaparèixer de l'ensenyament secundari en els centres educatius.

El llatí s'ha convertit en una assignatura d'ensenyament complementari, que pot arribar a reduir el nivell de coneixement dels joves estudiants.

Desgraciadament existeixen molts comentaris vergonyosos de persones d'altres modalitats, sobre la inutilitat d'aquests coneixements.

El meu interès personal com a estudiant de batxillerat humanístic i seguidora de les llengües i de la narració culta, em porta a investigar, consultar i plasmar el "més enllà del llatí", com va derivar fins a convertir-se en les actuals llengües oficials a Catalunya (català i castellà), la història que hi ha darrere d'això, els documents escrits trobats en aquest procés i tot allò que m'ajudi a comprendre la riquesa de les llengües que parlem i demostrar amb fets la importància i el valor que realment té.

1.2 TEMA I ÀMBIT D'ESTUDI

Aprendre un idioma sempre és un art, conèixer la llengua llatina permet comprendre millor la gramàtica catalana i castellana, les arrels etimològiques del nostre vocabulari i augmenta el coneixement del lèxic, amb un doble efecte positiu: millora l'expressió escrita i l'expressió oral.

La introducció de paraules i locucions llatines al costat de les catalanes i castellanes donen un aspecte al text com a acadèmic, culte i autèntic.

L'aprenentatge del llatí fomenta l'ús de tots dos hemisferis del cervell de manera simultània.

No implica que ens tornem més intel·ligents. No obstant això, el llatí és una llengua flexible amb un gran nombre de declinacions i aprendre-les fonamenta les funcions de la memòria del cervell.

L'estudi de la llengua llatina no es limita únicament a l'elit social, no serveix únicament per a llegir la literatura litúrgica. En els àmbits científics, existeixen una sèrie de paraules que guarden una arrel llatina, sobretot en els camps de la biologia, les matemàtiques, la medicina, la botànica, les ciències de la terra i la vida o la geologia.

La llengua llatina també és la llengua de l'Imperi Romà, la civilització que ha dominat Europa, el nord d'Àfrica i Orient Mitjà durant gairebé 800 anys.

El coneixement del llatí i les publicacions sobre història i arqueologia són d'ajuda per a comprendre millor la vida quotidiana dels romans, els costums, les normes, la història de la literatura romana o fins i tot la vida política de l'imperi.

Durant més de deu segles, la llengua llatina ha estat en contacte constant amb altres cultures no llatines (a les quals els romans denominaven "bàrbares"), va donar lloc a les diferents transferències lingüístiques entre cada dialecte que delimitava l'imperi.

El llatí vulgar, el que s'empra a les províncies pròximes a Roma, al llarg de la història, ha donat lloc a nombroses llengües a Europa. Aquestes llengües són oficials dels estats europeus i americans, parlades per més de mil milions de persones a tot el món, i són les denominades llengües romàniques (català, castellà, gallec, italià, francès, portuguès, romanès, etc).

2. OBJECTIUS

Viure a Catalunya és font d'aprenentatge, de riquesa i diversitat lingüística. Ser bilingües des del naixement ens fa més receptius a l'hora d'adquirir coneixements en altres llengües.

Aprenem i convivim amb dos idiomes amb moltes semblances i diferències, però, sobretot, dos idiomes amb una mateixa arrel. Dos idiomes amb gran riquesa cultural i lingüística.

La major part del lèxic català i castellà prové del llatí.

Moltes paraules o expressions llatines que s'han anat incorporant en el nostre lèxic no han variat l'ortografia, per exemple: *bonus*, *índex*, *curriculum vitae*, *in fraganti*, *spa*, *aquarium*, *agenda*, *lapsus*, *a priori*, *in situ*...

Els estudiants de secundària s'adonen que tots parlem llatí fins i tot sense saber-ho i sense haver-ho estudiat, perquè ho utilitzem en el nostre propi idioma.

Per tant, l'objectiu principal d'aquest treball és conèixer des de la base el perquè de les nostres llengües maternes, promocionar (donar a entendre), facilitar el seu estudi i demostrar la importància del llatí.

Per a poder aconseguir aquest objectiu faré un viatge en el temps i en l'espai i em dirigiré fins a Roma, on coneixeré la història de la seva fundació, les seves diferents etapes del govern com comencen a conquerir Europa.

Per a entendre bé el perquè de les nostres llengües, recorreré la història de la Península Ibèrica, els seus colonitzadors, i la romanització, la qual cosa em porta a la fi del treball "el llatí".

Presentaré el llatí com a llengua indoeuropea, la seva història, les seves etapes, el seu estudi a través de les declinacions i el seu abecedari.

L'evolució del llatí em portarà a conèixer les seves etapes i el naixement de les llengües romàniques, on buscaré els primers textos llatins i els escrits en un molt primitiu català i castellà.

Continuaré amb la seva etimologia i com es forma una llengua.

Amb això deixaré la immersió en llatí i continuaré amb la seva evolució cap a les llengües romàniques, començaré amb els elements del vocabulari en català i castellà i seguiré amb la història de totes dues llengües, entraré en l'estudi de les normes fonètiques elementals de la seva evolució i els camps semàntics.

Seguiré amb un tema també molt important, presentaré els llatinismes i el mètode Ørberg.

En el meu constant interès per aprendre i entendre una mica aquesta evolució, prepararé un joc de cartes per a practicar vocabulari i les seves declinacions.

Finalment prepararé unes entrevistes per a fer a professionals i professors de llatí amb qüestions i dubtes que m'han anat sorgint.

Espero poder trobar la informació necessària, posar-la en ordre i aconseguir el meu objectiu.

3. HISTÒRIA DE ROMA

ENTRE LA HISTÒRIA I LA LLEGENDA:

La història dels orígens de Roma es perd a través d'una llegenda. Els seus humils començaments no degueren distingir-se molt de la resta de ciutats de la regió del Laci. Però amb el temps, els antics historiadors romans van pensar que la ciutat triada pels déus per a convertir-se en propietària del món havia de tenir un origen heroic, que van adornar amb infinitat de llegendes, moltes vegades contradictòries entre si, plenes de déus i herois mitològics.

De fet, per als moderns investigadors resulta difícil distingir llegenda i realitat, perquè a vegades, inesperats descobriments arqueològics treuen a la llum les petjades de personatges i successos que semblaven invencions llegendàries.

RÒMUL I REM:

Diu la llegenda que Ascani, fill de l'heroi troià Enees (fill de Venus i de Anquises), hauria fundat la ciutat d'Alba Longa sobre la riba dreta del riu Tíber. Sobre aquesta ciutat llatina van regnar molts dels seus descendents fins a arribar a Numitor i al seu germà Amuli. Aquest va destronar a Numitor i, perquè no pogués tenir descendència que li disputés el tron, va condemnar a la seva filla, Rea Silvia, a ser sacerdotessa de la deessa Vesta i així romangués verge.

Malgrat això, Mart el déu de la guerra, va engendrar en Rea Silvia als bessons Ròmul i Rem. Quan aquests van néixer i per a salvar-los van ser llançats al Tíber dins d'una canastra que va encallar en la zona dels set pujols situada prop de la desembocadura del Tíber, en el mar.

Una lloba, cridada Luperca, es va acostar a beure i els va recollir i alletar en el seu cau de la muntanya Palatí fins que, finalment, els va trobar i va rescatar un pastor, la dona del qual els va criar. Ja adults, els bessons van reposar a Numitor en el tron d'Alba Longa i van fundar, com a colònia d'aquesta, una ciutat en la ribera dreta del Tíber, en el lloc on havent estat alletats per la lloba, per a ser els seus reis.

Es diu que la lloba que va alletar a Ròmul i Rem va ser la seva mare adoptiva humana. El terme lloba, en llatí *lupa*, també era utilitzat, en sentit despectiu, per a les prostitutes de l'època.

Per tant, Roma va ser fundada, segons la tradició, per dos germans bessons, Ròmul i Rem, que, acompanyats de bandits i rodavons expulsats de les seves pròpies ciutats, van decidir fundar un nou assentament al costat del Tíber. No obstant això, els dos germans no es posaven d'acord sobre el lloc en què aixecarien la seva ciutat. Rem preferia el promontori de l'Aventí, mentre que Ròmul s'inclinava pel pujol del Palatí. Així les coses, van decidir deixar la seva disputa a l'arbitri dels déus i -apostats cadascun en el seu pujol- es van quedar esperant un senyal de l'alt.

El matí del 21 d'abril de l'any 753 a. C., Rem contemplava el cel des del cim de l'Aventí quan va albirar sis enormes voltors sobre el seu pujol. Ple d'eufòria, va arrencar a córrer cap a Ròmul, per a anunciar-li la seva victòria.

Però, en aquell mateix instant, un esbart de dotze ocells sobrevolava el Palatí. Segur de la seva victòria, i sense esperar l'arribada del seu germà, Ròmul va agafar una arada i va començar a cavar el *pomerium*, és a dir, el fossat circular que fixaria el límit sagrat de la nova ciutat, prometent donar mort a qui gosés travessar-lo.

Però Rem, enutjat per la seva derrota, ho va creuar desafiant d'un salt. Obligat pel jurament que acabava de pronunciar, Ròmul va donar mort al seu germà, que va ser el primer a pagar amb la seva vida la violació de la frontera sagrada de Roma.

Aquesta llegenda tancava per als romans una promesa: la seva ciutat seria perfecta i mai tindria fi, com el fossat que envoltava el Palatí. Però contenia també una fosca amenaça: l'ombra del fratricidi sobre la qual estava fundada planejaria com una maledicció sobre Roma, en la història de la qual van abundar els assassinats i les Guerres Civils.

Escultura Ròmul i Rem amb la lloba Luperca.

Aquesta estàtua la podem trobar als Museus Capitolins de Roma.

Com a curiositat, hi ha una rèplica a Tarragona situada a la Plaça del Rei. Que va arribar des de Itàlia l'any 1965 com a signe de agermanament entre Tarragona i Roma.

3.1 MONARQUIA

La monarquia romana s'inicia amb el govern de Ròmul l'any 753 a. C. i conclou l'any 509 a. C., amb l'expulsió del rei Tarquini El Superb.

La monarquia romana (en llatí, *Regnum Romanum*) va ser la primera forma política de govern de la ciutat-estat de Roma, des del moment llegendari de la seva fundació el 21 d'abril del 753 a. C., fins al final de la monarquia en el 510 a. C., quan l'últim rei, Tarquini el Superb, va ser bandejat, instaurant-se la República Romana.

Encara que els orígens de la ciutat són imprecisos, sembla clar que va ser la monarquia la seva primera forma de govern, una dada que semblen confirmar l'arqueologia i la lingüística. La mitologia romana vincula l'origen de Roma i de la institució monàrquica a l'heroi troià Enees, qui, fugint de la destrucció de la seva ciutat, va navegar cap al mediterrani occidental fins a arribar al territori que actualment correspon a Itàlia. Allí va fundar la ciutat de *Lavinium*; posteriorment el seu fill Ascani fundaria *Alba Longa*, de la família reial del qual descendirien els bessons Ròmul i Rem, els fundadors de Roma.

Després de ser fundada per les tribus llatines de la regió, la ciutat va ser conquistada per un altre poble itàlic més avançat: els etruscs. Aquest poble va imprimir a Roma un segell cultural indeleble i va fer créixer la ciutat. Els etruscs van llegar als romans els seus coneixements d'enginyeria, el seu art i l'ús de l'alfabet (que al seu torn havien adaptat dels grecs). En aquesta època Roma va ser governada per una sèrie de reis d'aquesta nacionalitat, sent el més notable d'ells Serbi Tuli (s. VI a. C.), el qual la va dotar d'importants institucions socials i va envoltar a la ciutat d'un cinturó emmurallat que es va mantenir per diversos segles. L'últim rei etrusc va ser Tarquini el Superb, un veritable tirà, els abusos del qual van originar la revolució de la noblesa romana l'any 509 a. C., expulsant als etruscs i fundant la República.

De la dominació etrusca Roma va sortir convertida en una ciutat-estat semblant a les polis gregues. Amb el temps Roma es convertiria en un estat territorial.

Els set reis que van governar Roma

REI	ANYS	ORIGEN	DESCRIPCIÓ
Ròmul	753-717 a. C.	Llatí	Fundador de Roma, va dividir el poble en patricis i plebeus, va crear el senat i d'altres institucions fonamentals.
Numa Pompili	716-674 a. C.	Sabí	Funda les principals institucions religioses.
Tul·lus Hostili	673-642 a. C.	Llatí	Conquesta <i>Alba Longa</i> .
Anc Marci	641-617 a. C.	Sabí	Va estendre el territori romà fins al mar.
Tarquini Prisc	616-578 a. C.	Etrusc	Va introduir innovacions constitucionals i va vèncer els sabins.
Servi Tul·li	578-534 a. C.	Etrusc	Va construir la muralla que encerclava els set turons -el <i>pomerium</i> o recinte sagrat de la ciutat- i va dividir en centúries el poble romà segons la seva riquesa.
Tarquini el Superb	534-509 a. C.	Etrusc	Va convertir Roma en la primera potència d'Itàlia central i va edificar el temple capitolí.

3.2 REPÚBLICA

La república es va implantar a Roma l'any 509 a. C. i es va mantenir fins a l'Època Imperial l'any 27 a. C. En els últims anys de la República van estar al càrrec dictadors com Juli Cèsar.

Segons la tradició, l'any 509 a. C. es van produir una sèrie de fets essencials en la història de Roma: es va expulsar a l'últim monarca, Roma va ser presa per l'exèrcit de Porsenna, es va signar el tractat entre Roma i Cartago, es van iniciar dels Fastos Consulars i es va consagrar el temple de Júpiter Capitolí.

La dècada que va seguir al 509 (data de la conspiració contra l'últim rei de Roma, Tarquini el Superb, quan estava fora de Roma assetjant la ciutat d'Ardea) és un període fosc del qual només es coneixen fets aïllats.

3.2.1 TRANSICIÓ DE LA MONARQUIA A LA REPÚBLICA

La transició política de la monarquia a la república va ser seguida de greus tensions socials internes que van ser aprofitades pels pobles veïns per a reduir el control territorial de Roma i aconseguir la seva desaparició. Per aquest motiu, durant els primers 70 anys de la república, Roma hagués de ratificar la seva identitat en massa ocasions.

Els primers anys de la república són d'incertesa com a conseqüència de la confusió política existent. Hi havia partidaris de la monarquia, de la república, de Porsenna i de la Lliga Llatina, entre altres. Els que van conjurar en el 509 a. C. no tenien prevista cap fórmula institucional per a substituir a la monarquia.

Tots els historiadors estan d'acord que el Consolat -magistratura doble i col·legiada durant tota la república- no va sorgir immediatament després de l'expulsió de Tarquini.

La tesi més generalitzada pressuposa que en la transició de la monarquia al consolat es va passar per una fase intermèdia en la qual es designava un *praetor maximus* per un any i que, més tard, desdoblaria les seves funcions. Encara que ja s'acostava al sistema binari dels còsols, aquests continuaven designant-se com a pretoris almenys fins a 449 a. C., amb la llei Valeria Horaria. La *lex Valeria Horatia*, era una llei obra dels còsols Luci Valeri Potet i Marco Horaci Barbat, que tractava sobre el dret d'apel·lació sobre les

penes capitals imposades pels magistrats, en els judicis criminals, que podien fer-se davant dels comicis, a través de la *provocatio ad populum* (dret d'apel·lació del poble).

Sembla ser que les supremes magistratures no van ser monopolitzades pels *patres* - persones que controlaven el Senat, l'exèrcit i els sacerdocis des de l'inici de la història de Roma- ja que es coneixen casos de plebeus que van ocupar el consolat fins a l'any 485 a. C. El clima de tensions i enfrontaments dels començaments de la república portaria a les faccions més fortes a formalitzar compromisos i aliances entre elles.

A partir del 485 a. C. es va produir la intransigència del patriciat passant a controlar totes les magistratures civils i religioses i exclouent als plebeus de qualsevol tipus de responsabilitat en el govern.

3.2.2 GOVERN I SOCIETAT DE LA REPÚBLICA ROMANA

La monarquia romana va ser abolida el 509 a. C., i substituïda per la república. Una característica del canvi va ser que l'administració de la ciutat i els seus districtes rurals va quedar regulada pel dret d'apel·lar al poble contra qualsevol decisió d'un magistrat concernent a la vida o a les lleis (dret jurídic).

La república romana va mancar d'una constitució política escrita, tenint aquesta un caràcter més aviat de dret consuetudinari; el seu ordenament i funcionament van estar dictats pels usos i costums de la classe patrícia fundadora i d'acord amb els seus interessos oligàrquics.

L'administració executiva va quedar dotada de *imperium* o poder omnímode, el qual tenia un origen religiós que arrencava del propi déu Júpiter. Els magistrats dotats de l' *imperium* —còsols, pretors i, eventualment, els dictadors— només ho exercien extra *pomoerium*, és a dir, fora de les muralles de Roma. En conseqüència, tenia un caràcter essencialment militar. A la ciutat, mentre exercien les seves funcions civils, els magistrats estaven sotmesos a limitacions legals i controls mutus.

En aquesta etapa el govern de la ciutat va estar en mans de les classes més riques i nobles. Roma mai va arribar a ser una democràcia com Atenes, pel fet que les classes

populars tenien escassa cultura cívica i delegaven sempre en la noblesa (els patricis) la solució dels assumptes de la ciutat.

La república va mantenir sempre un govern oligàrquic i plutocràtic. Les vegades en què el poder popular va intentar, acabdillat per algun líder carismàtic (sortit sempre de l'aristocràcia) competir de bo amb la noblesa, va ser derrotat en tota la línia (com va ser la temptativa dels germans Graco, a la fi del segle II a. C.).

En un començament, només els patricis tenien drets ciutadans i van formar una sèrie d'assemblees que elegien els diversos càrrecs de govern. A aquestes assemblees se'n va dir comicis i triaven en forma anual les magistratures de govern: els dos còsols (que posseïen el poder executiu i dirigien l'exèrcit), i altres magistratures (pretors, censors, etc).

Al costat dels comicis existia un poderós cos de govern anomenat el Senat. El Senat era una assemblea formada pels patricis més importants de Roma i era la institució que veritablement governava la ciutat, sobretot en matèria de política exterior. Els seus membres no eren triats popularment, si no que ingressaven per dret propi i eren vitalicis. La sobirania del Senat i els Comicis quedava expressada en la tradicional fórmula que adorna fins avui l'escut de Roma: SPQR ("*Senatus Populusque Romanorum*": el Senat i el poble dels romans).

Més a baix en l'escala social es trobaven els plebeus. Els plebeus, que en un començament eren d'origen estranger, es dedicaven a l'artesania, l'agricultura, el comerç i els serveis en general, no tenien drets cívics. Els plebeus rebien protecció a canvi de serveis.

La situació social aniria canviant amb el recorregut dels segles. Les necessitats defensives de Roma van obligar els patricis a admetre en l'exèrcit als plebeus, i després a atorgar-los drets cívics. Els plebeus van obtenir el dret a vot en els comicis i el dret a ser triats per a les diverses magistratures. D'aquesta forma van anar obtenint la igualtat política. A finalitats del segle V a. C. els plebeus més rics i destacats van poder ingressar al senat.

A mitjan segle IV, les desigualtats polítiques entre els romans havien desaparegut, però continuaven existint les diferències socials i econòmiques, que a la llarga mai van poder

ser superades i es van aguditzar encara més. La barreja dels plebeus més rics amb els antics patricis va formar una nova aristocràcia: l'aristocràcia patrici-plebea o optimats. Aquesta classe serà la que governarà Roma fins a finalitats de la república.

Progressivament Roma anirà fent extensiva la ciutadania als habitants de les províncies conquerides, lluny de quedar-se deserta com Esparta, la nació romana anirà creixent.

A la fi de la república la situació social s'havia deteriorat bastant: les guerres de conquesta van produir grans mortaldats entre els petits propietaris que formaven el gruix de les legions; la seva pobresa va augmentar encara més a causa de l'acaparament de les terres agrícoles italianes per part de l'aristocràcia i per l'augment explosiu de l'esclavitud.

Els plebeus, fora de les seves terres, es van convertir en una massa ociosa i plena de vicis que es va concentrar a les ciutats i va ser coneguda com el proletariat. Els proletaris venien el seu vot als aristòcrates i rics de Roma que participaven en la política. Els patrici-plebeus que ocupaven el senat, així com els seus parents, van acabar per formar una classe més i més tancada que va acaparar el govern i les millors terres: la classe senatorial.

Per sobre dels proletaris es va anar formant una classe enriquida en el comerç i les guerres: els cavallers o ordre eqüestre. Es mostraven ressentits amb la classe senatorial i aspiraven a participar en el govern.

3.2.3 EL PODER MILITAR ROMÀ I LA FORMACIÓ DE L'IMPERI

La Roma republicana va ser un estat guerrer. La base del seu poder van ser les legions romanes. Les legions de l'època republicana eren unitats semblants als actuals regiments d'infanteria formades per ciutadans-soldats i donades suport per cossos auxiliars; molt flexibles, les legions van ser la més eficient força militar de l'antiguitat, superant, fins i tot, a les falanges macedònies. Les necessitats d'assegurar les seves fronteres, conquerir noves terres per a instal·lar als seus ciutadans i dedicar-les a l'agricultura, defensar als seus aliats, expandir el seu comerç, o la simple glòria militar,

van incitar als romans a l'expansió geogràfica. Això va convertir a la ciutat en un estat territorial i després en un vast imperi.

3.2.4 ROMA CONQUESTA ITÀLIA

En començar la conquesta d'Itàlia, aquesta mancava d'unitat en tots els sentits. Una sèrie de pobles -els itàlics- jalonaven la península de nord a sud. Roma va emprendre llargues campanyes militars contra aquests pobles, derrotant-los i incorporant els seus territoris a l'Estat; però alhora va establir sòlides aliances polítiques i militars amb ells, la qual cosa permetria la seva futura fusió. En primer lloc, els romans van envair la Etruria, i, dirigits pel dictador Camilo, es van ensenyorejar de la ciutat de Veies (395 a. C.) després d'un llarg setge. Després, van vèncer a la Lliga Llatina (338 a. C.). Més llarga i dura va ser la lluita contra les tribus samnites de la Campània; després d'una sèrie de campanyes, amb victòries i derrotes per tots dos costats, el cònsol Curio Dentato va obtenir la submissió del Samni (finals del segle IV). Diferent li va anar amb els gals, campanya en què Roma va estar a punt de sucumbir (390 a. C.): una banda de gals senons, dirigida per Breno, va descendir de la Gàl·lia Cisalpina, va derrotar a l'exèrcit romà, va prendre la ciutat i la va saquejar. Aquest primer "sac de Roma" va tenir com a conseqüència la reorganització de l'exèrcit, la qual cosa va permetre a l'Estat reiniciar la seva política expansionista en breu. Al començament del segle III a. C. Roma es va enfrontar amb les riques ciutats gregues del sud d'Itàlia i, a pesar que aquestes van cridar al general Pirro, deixeble d'Alexandre Magne, en la seva defensa, van acabar per ser avasallades per la nova potència. A mitjan segle III a. C. Itàlia havia estat conquistada per Roma.

Al voltant de 500 a. C., l'idioma llatí es parlava només en la pròpia ciutat de Roma i els seus voltants. Avui dia 700 milions de persones repartits en tots els continents del món parlen un idioma que es deriva del llatí. Com aquest grup lingüístic va aconseguir estendre's a tan extensa part del món? La resposta està en les conquestes militars de la ciutat de Roma en el primer mil·lenni abans de Crist.

La conquesta de l'Imperi Romà del Mediterrani i Europa occidental, i les històries d'emperadors romans com Juli Cèsar i Octavi són ben conegudes. No obstant això, el

que és potser més impressionant és la història de com la primerenca república romana, restringida a una petita zona del centre d'Itàlia, i envoltat per moltes tribus agressives i poderoses, va ser capaç de dominar la Península Italiana. Aquest domini s'havia aconseguit amb una combinació de conquestes militars, la colonització, i les aliances estratègiques. Finalment com el poder militar de Roma va créixer, les ciutats "aliades" amb Roma es van convertir dependents d'ella. El mapa de baix mostra el progrés de Roma a controlar la Península Italiana després de 3 segles, els colors representen diferents períodes de temps en què l'autoritat de Roma, es va considerar, ja sigui directament o a través d'aliances.

En el 218 a. C. Aníbal prepara en Cartago una ofensiva sorpresa sobre Roma. Assenyal la ciutat de Cartago en el mapa.

En el nord, Roma va entrar en conflicte amb els etruscs, que abans havien dominat a Roma. A l'est, els romans es van involucrar en tres guerres amb les samnites.

La conquesta de la Península Italiana va culminar en la guerra pírrica. Al començament del tercer segle a. C., els grecs, els qui van començar a colonitzar el sud d'Itàlia en el segle 8 a. C., van començar a desconfiar de la creixent influència de Roma. Els grecs van convidar al rei Pirro d' Epiro a ajudar-los en el seu conflicte amb Roma. Pirro va ser un estimat general i cosí d'Alexandre Magne. Ell va ser capaç de vèncer als romans en una sèrie de batalles, però a tal cost de mà d'obra i recursos que va ser citat dient:

"Si somos victoriosos una vez más en batalla con los romanos, que estaremos totalmente arruinados".

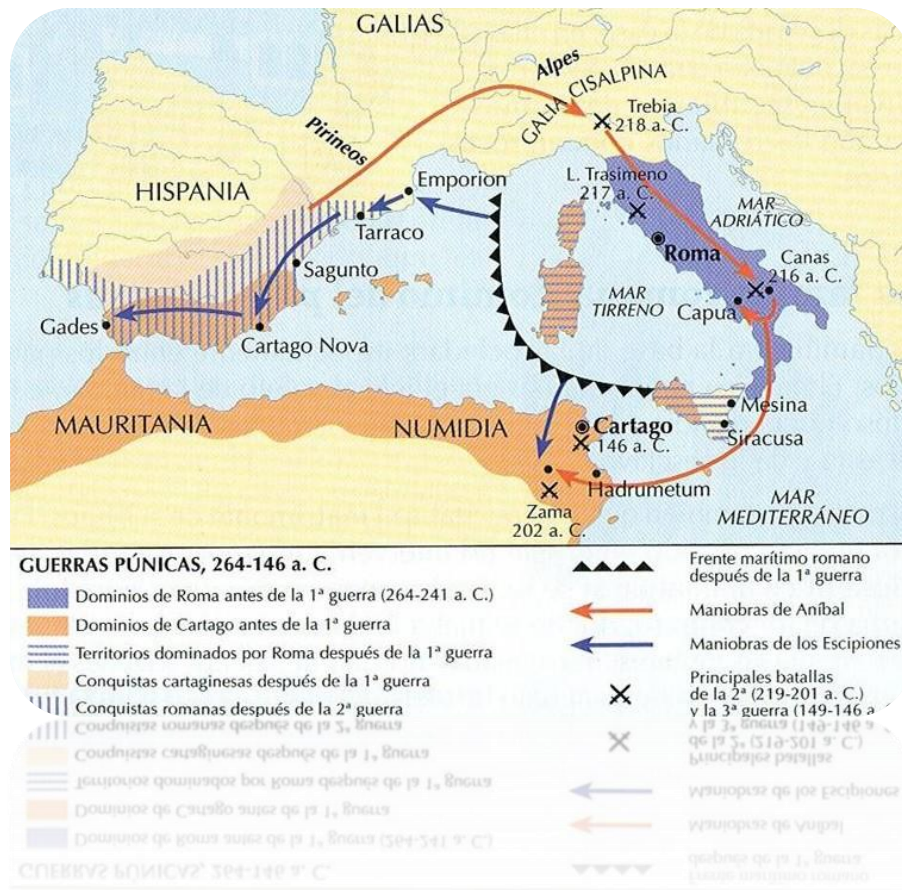
El rei Pirro va ser sorprès per la resistència de Roma, semblava que hi havia un subministrament interminable de soldats, descrit per Plutarc ".. com una font que flueix contínuament de la ciutat". Finalment el rei Pirro va buscar un compromís amb Roma, però els romans van negar qualsevol negociació de pau, mentre que Pirro romangués en sòl italià. L'última sortida del rei Pirro d'Itàlia va marcar la fi d'una veritable resistència a la dominació romana de les ciutats gregues d'Itàlia. En el castellà modern, el terme "*victoria pírrica*" ha vingut a significar una victòria que s'aconsegueix amb moltes pèrdues en el propi bàndol, de manera que àdhuc la victòria pot acabar sent desfavorable.

3.2.5 ROMA CONQUEREIX EL MEDITERRANI OCCIDENTAL (III-II a. C)

Des del s. IV a. C. i com a conseqüència de la descomposició de la civilització grega i de l'Imperi d'Alexandre Magne, Cartago mantenia una posició hegemònica al Mediterrani. No obstant això, la conquesta d'Itàlia va convertir a Roma en una gran potència que amenaçava els seus interessos comercials i territorials.

El control de l'illa de Sicília va ser el desencadenant del conflicte que va enfrontar a Roma amb Cartago en les denominades Guerres Púniques que es van prolongar més de 100 anys. Durant aquest conflicte Roma es va veure assetjada i va estar a punt de perir.

Finalment, després de la derrota d'Aníbal per Escipió, Roma va destruir el poder cartaginès i va poder ocupar tot el Mediterrani Occidental incloent Espanya, nord d'Àfrica, Sicília i Còrsega.

3.2.6 ROMA CONQUEREIX EL MEDITERRANI ORIENTAL (II-I a. C)

La conquesta del Mediterrani Oriental únicament es pot explicar per ambicions imperialistes, ja que no hi havia ni motius defensius ni de seguretat.

Els regnes hel·lenístics en els quals es va dividir l'imperi d'Alexandre després de la seva mort, van ser conquistats progressivament pels romans. Primer va caure Macedònia i Grècia, després Síria i Àsia Menor, culminant finalment amb la conquesta d'Egipte per Octavi August.

Entre els segles II i I a. C., els romans van derrotar i van conquerir els estats hel·lenístics sortits de la divisió de l'imperi d'Alexandre Magne: Macedònia, Grècia, Síria, i, finalment Egipte.

El primer a sofrir els embats de Roma va ser el regne de Macedònia. Els romans, dirigits pel cònsol Flamini, desitjosos de venjar l'ajuda d'aquest regne a Cartago, van vèncer a les falanges macedòniques en la batalla de Cinocèfals (197 a. C.). Algunes dècades

després, el cònsol Paulo Emili va tornar a vèncer a Macedònia, que es va convertir en província romana (142 a. C.).

Després li va tocar el torn a Grècia. A causa del suport prestat als macedonis, el cònsol Lucio Mumi va atacar a Corint, la va saquejar i la va destruir. Cap a 127 a. C. Grècia era una província romana.

En forma paral·lela Roma va penetrar a Àsia menor i a Síria. Va derrotar al rei Antíoc III de Síria en la batalla de Magnèsia (190 a. C.). Roma va erigir a Àsia menor i el Mitjà Orient, al llarg del segle II i I a. C., una sèrie de protectorats que fet i fet es van convertir en províncies.

La conquesta del Mediterrani oriental es completaria amb l'ocupació d'Egipte per obra del general Octavi, que va destronar a la seva última reina, Cleòpatra (segle I a. C.), mentre lluitava amb el seu rival Marco Antoni pel domini de l'imperi.

A la fi de la república es pot parlar d'un Imperi Romà. Les províncies eren considerades possessions d'explotació i van ser governades per procònsols dotats de poders omnímodes i l'únic afany dels quals va ser enriquir-se a com donés lloc.

3.3 IMPERI

L'imperi és el sistema en el qual el poder polític real estava en mans d'un sol individu, l'emperador. Es va inaugurar amb l'emperador August. El Senat va quedar limitat a ser un òrgan de suport d'aquest poder polític.

Es denomina Alt Imperi al període que va d'August a Dioclecià i Sota Imperi el que té lloc entre Dioclecià i la caiguda de l'Imperi Romà a Occident.

L'Alt Imperi (27 a. C. – 305 d. C.)

Entre els anys 14 i 68 els hereus d'August, es van succeir en el poder: Tiberi, Calígula, Claudi i Neró. Aquesta successió dinàstica es va veure interrompuda per la guerra civil que, l'any 68, es va lliurar entre els tres emperadors que governaven en aquest any. Aquest primer període de crisi que viu l'Imperi serà superat pels Flavis.

Als Flavis els van succeir els Antonins (96-193), nom genèric que es dona als

emperadors Nerva, Trajà, Adrià, Antoni Pío, Marco Aureli i Còmode, amb una política similar a la dels Flavis.

Amb Septimi Sever es va inaugurar la dinastia dels Severs (197-235), en la qual es trobava ell mateix, Caracalla, Macrino, Heliogàbal i Alexandre Sever.

El poder absolut de Roma, capital de l'Imperi, es va anar afeblint amb el temps. Entre els anys 235 i 300 l'única prioritat de Roma va ser la defensa de les fronteres de l'Imperi dels continus atacs dels pobles bàrbars i dels quals provenien de l'Imperi sassànida de Pèrsia. La pressió d'aquests pobles va motivar que l'exèrcit assumís el poder a partir del 235, moment que es coneix com a anarquia militar i que va durar uns cinquanta anys. Aquests emperadors soldats tenien com a única finalitat la lluita contra els enemics de l'Imperi.

La conseqüència d'aquestes guerres va ser l'encariment del manteniment de l'exèrcit i l'alt grau d'endeutament per a mantenir-lo, la qual cosa va portar a l'empobriment de la població i a la pèrdua de la seva identitat i els seus valors. Un aspecte de la seva pèrdua d'identitat va ser la crisi religiosa, per la invasió de noves religions orientals.

La persecució dels cristians per Dioclecià, també dita Gran Persecució, no va ser més que un intent d'eliminar els perills als quals s'enfrontava l'Imperi.

s. 117 a. C.

Imperi Romà en el seu apogeu

L'any 284 una revolta militar va salvar a l'Imperi, proclamant-se Dioclecià emperador. Durant el seu govern es va instaurar la Tetrarquia, sistema pel qual l'Imperi es repartia entre dos augustos i dos cèsars.

Dioclecià va abdicar l'any 305 demostrant la ineficàcia del sistema tetràrquic sense algú de pes que el dirigeixi.

El Baix Imperi (305-476)

Des de l'abdicació de Dioclecià, en el 305, es van succeir una sèrie de lluites que es van prolongar fins al 312, quan Constantí es va convertir en l'únic emperador d'Occident i últim emperador de l'Imperi unificat. Va instituir el cristianisme com a religió oficial de l'Imperi.

En aquesta etapa es produeix el trasllat de la capitalitat de l'Imperi a l'antiga ciutat de Bizanci, reconstruïda i ampliada per decisió de l'emperador. Bizanci, des del 8 de novembre del 324 (data de la seva inauguració) va passar a denominar-se Constantinoble o ciutat de Constantí.

Més tard Teodosi va dividir l'Imperi entre els seus dos fills Arcadi i Honori sorgint l'Imperi Romà d'Occident i l'Imperi Romà d'Orient.

L'any 476 té lloc la caiguda de l'Imperi Romà a Occident. L'Imperi Romà d'Orient, posteriorment anomenat Imperi Bizantí, va sobreviure fins a 1453, data de la caiguda de Constantinoble l'actual Istanbul.

3.4 TIMELINE → CRONOLOGIA HISTÒRIA DE ROMA

* Veure al final del treball en ANNEX 1

4. HISTÒRIA DE LA PENÍNSULA IBÈRICA

A l'antiguitat, la Península Ibèrica estava habitada per diferents pobles: els ibers i els celtes. Els ibers es van assentar a la costa mediterrània i els celtes a les terres de l'altiplà (superfície relativament plana elevada sobre el terreny que l'envolta) i a la costa atlàntica

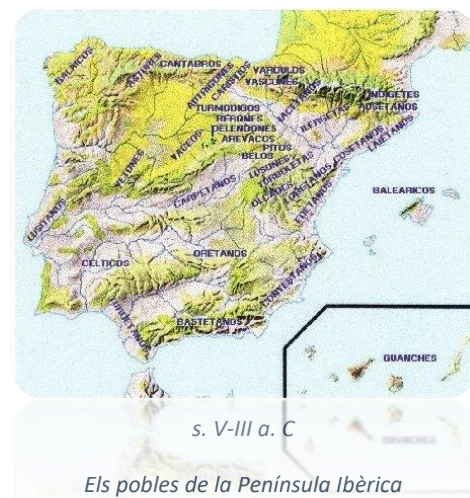
Els ibers vivien a prop dels rius, en poblats que estaven en zones elevades. Les cases eren petites i de plana rectangular. S'organitzaven en tribus governades per un reietó. Destacaven els nobles i els guerrers.

La seva economia es basava en l'agricultura i la ramaderia. Practicaven l'artesania i van desenvolupar una intensa activitat comercial. Les divinitats més importants eren femenines a les quals se'ls feien ofrenes. Incineraven els morts i n'introduïen les cendres en urnes.

La civilització ibèrica, amb llengua i escriptura pròpies, va ser el resultat de l'evolució de les poblacions neolítiques en contacte amb cultures de pobles indoeuropeus: fenicis i grecs. Els ibers no formaven una unitat política, i vivien en poblats emmurallats situats a prop d'un riu o un turó.

Els celtes eren un poble indoeuropeu que va arribar a la Península Ibèrica entre els segles V i III a. C., i es van assentar a les terres de l'altiplà i a la costa atlàntica, on van conviure amb els càntabres i els vascons, vivien en castres, que eren poblats emmurallats i elevats.

Les seves cases eren de planta circular, de pedra tova i recobertes de palla. La seva economia era bàsicament ramadera, tot i que practicaven l'agricultura i la caça. Especialistes en la metal·lúrgia del ferro. S'organitzaven en famílies, aquestes en clans i aquests en tribus. Eren politeistes i adoraven els astres, els elements de la natura i alguns animals com ara el cérvol, el cavall i el brau. Incineraven els cadàvers com els ibers.

4.1 ELS COLONITZADORS DE LA PENÍNSULA

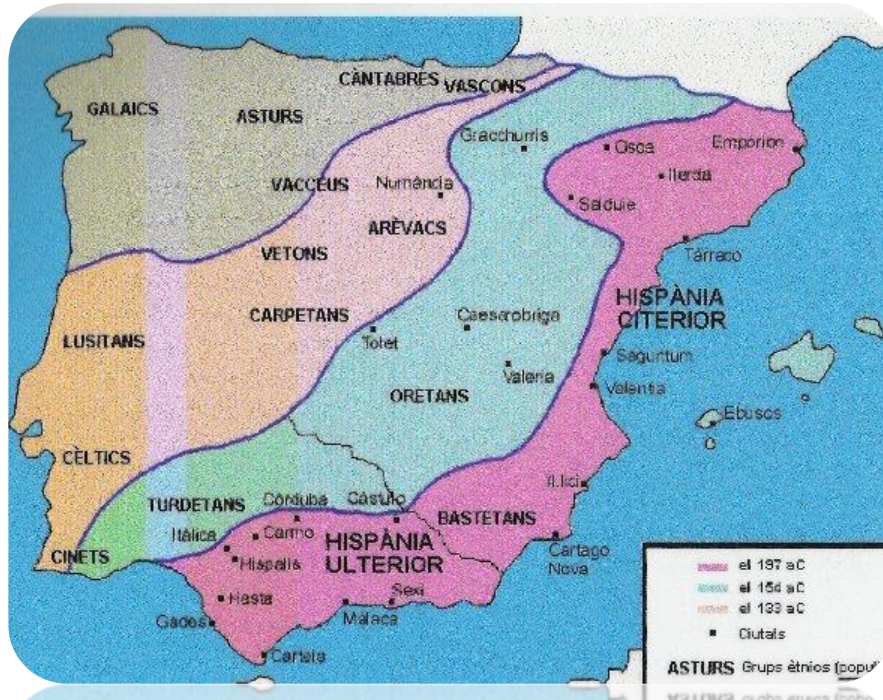
Els fenicis → Provenien de les costes de l'actual Líban, eren grans navegants, i excel·lents constructors de vaixells i bons comerciants. A la península van fundar alguns enclavaments comercials. Van mantenir relacions comercials amb els Tartessos. Van arribar al s. IX a. C.

Els grecs → Arribaven a partir de l'any 600 a. C., interessats en el comerç de metalls, espart i sal. La colònia grega més important va ser *Emporium* (Empúries).

Els cartaginesos → eren els successors dels fenicis i procedien de Cartago, un gran centre industrial situat a l'actual Tunísia. Van fundar moltes colònies al Mediterrani occidental, com ara *Cartago Nova* (Cartagena) i *Ebussus* (Eivissa). La colonització cartaginesa va tenir un caràcter militar que va xocar amb els romans. Van pactar amb els romans els límits de la seva expansió, però Aníbal va trencar el pacte i va originar la Segona Guerra Púnica. Després de la Tercera Guerra Púnica els romans van vèncer definitivament els cartaginesos i van estendre el seu poder sobre la Mediterrània occidental.

Els romans → Van desembarcar a Empúries el 218 a. C. van vèncer els cartaginesos i els van expulsar de la península. Van decidir ocupar-la. La conquesta es va dur a terme en tres fases:

- Entre el 210 i 170 a. C. van conquerir la façana mediterrània i les valls de l'Ebre i del Guadalquivir. A destacar la resistència dels reietons ilerdetes, Indíbil i Mandoni.
- Entre el 154 i 133 a. C. van conquerir l'altiplà. Aquesta conquesta va ser molt dura ja que els pobles com ara els lusitans (Viriat) o els celtibers (Numància) van oposar una forta resistència. Entre els anys 29 i 19 a. C. es van conquerir el nord de la península. Els galaics, els càntabres i els asturs van ser derrotats per l'emperador Octavi August.

s. II a. C

La conquesta de la Península Ibèrica

s. I a. C

Hispania a l'època d'August

5. LA ROMANITZACIÓ

La romanització es produeix durant el primer cicle històric i és l'assimilació cultural i lingüística dels diferents pobles sotmesos pels romans, que varià segons les zones. La romanització no es va dur a terme de la mateixa manera a tot arreu; depenia del nivell cultural pels pobles vençuts, de la relació geogràfica o política que mantenia amb Roma, etc.

El fet històric més important que la civilització romana deixa és, sense cap dubte, haver-nos traspasat, als pobles conquerits, els elements més importants de la civilització romana, tal com són: la llengua, el dret, la religió, l'organització política, social i econòmica, el gust estètic, el pensament racional (filosofia), etc. Aquests elements van ser assumits pels pobles dominats i els van fer propis.

Aquest fet "romanitzador" va afectar de manera més profunda i important a les terres de la mediterrània occidental, ja que, en aquell moment, els pobles de la part oriental tenien un nivell de desenvolupament molt superior que el nostre, doncs ja havien gaudit de molts anys de desenvolupament urbà (Mesopotàmia, Egipte, Grècia...).

La peça clau d'aquest procés van ser les ciutats. Els romans van crear moltíssimes ciutats a l'occident europeu, seguint el model de la ciutat de Roma. És en la ciutat on la gent, provinguda dels petits poblats, trobarà un idioma únic, un dret comú; unes institucions polítiques superiors; uns recursos culturals, estètics i religiosos al servei d'una consciència de pertinença a una cultura superior i comuna.

En aquest traspàs tan enriquidor, els romans no només van donar elements culturals propis, sinó tots aquells que ells mateixos van assumir d'aquests pobles antics tan civilitzats. És per això que diem que la civilització clàssica "Greco-Romana", juntament, amb el cristianisme, són les bases de la Civilització Cristiana Occidental.

Avui encara trobem a la nostre vida quotidiana molts elements que tenen les seves arrels en la civilització clàssica.

5.1 LA ROMANITZACIÓ DE LA PENÍNSULA IBÈRICA

Pel que fa a la Península Ibèrica, l'any 218 a. C., durant la segona guerra púnica, els romans desembarcaren a Empúries i s'establiren per la costa mediterrània de la península. Al llarg dels dos primers segles d'ocupació (II i I a. C.) la romanització fou poc rellevant i la societat mantenia els costums indígenes, però a partir de l'època de Juli Cèsar es manifestà amb molta intensitat.

La llengua llatina no es va imposar als vençuts per la violència, sinó pel prestigi dels vencedors. Abans que res servia com a instrument de comunicació entre els autòctons i els romans (soldats, colons, funcionaris, mercaders). Després, es convertí en vehicle de la cultura grecoromana i, finalment, de la religió cristiana. Hispània va veure com es desenvolupaven centres romans molt importants: Còrdova, pàtria dels Sèneca i de Lucà; Sevilla, on nasqué Trajà; la mateixa *Tarraco, Ilerda, Barcino*. Als segles II Hispània va subministrar els millors emperadors de Roma.

5.2 QUI VA DUR A TERME LA ROMANITZACIÓ?

Els primers a donar a conèixer la llengua llatina als pobles sotmesos eren romans que utilitzaven el llatí popular:

- Els soldats i els petits "funcionaris".
- Els pagesos colons de les noves terres conquerides.
- Mercaders, pirates, fugitius, presoners...

Els pobles sotmesos (a excepció de Grècia i algun altre, que ja tenia una cultura força més sòlida que la llatina) es va veure en la necessitat d'aprendre llatí i adoptar els costums romans; primer, per sobreviure, comunicar-se, guanyar diners i després, per ascendir social i políticament dins de l'Imperi. Els primers i més importants "mestres" eren gent que no usava el llatí culte, sinó el popular.

Com que la costa mediterrània mantenia contactes sovintejats amb Roma, les innovacions lingüístiques s'anaven introduint en la parla d'aquestes terres. A l'interior d'Hispània, en canvi, zona de més difícil accés i poblada per classes altes indígenes en contacte amb funcionaris romans, el llatí restà més culte i arcaïtzant.

5.3 EL LLATÍ A L'ÈPOCA ROMANA

Es té la idea que el llatí era una llengua unida i fixada per sempre, immutable. Això s'explica perquè el llatí literari (que era escrit) sembla haver conservat la mateixa estructura general durant vuit segles. Però aquesta estabilitat del llatí escrit-literari no és sinó la màscara dels grans canvis i transformacions realitzades a la llengua parlada. I és d'aquest llatí parlat del poble, aquest llatí vulgar, d'on van néixer les llengües romàniques.

Si considerem que la llengua és un mitjà d'expressió per als individus d'una societat, i que les comunitats humanes no són totalment homogènies, sinó que existeixen diversos subgrups o estrats, la llengua llatina -igual que la societat romana- contenia diferents "modalitats": el llatí de ciutat enfront del llatí de comarques, el llatí dels cristians, el llatí dels soldats, el llatí popular enfront del llatí acadèmic o culte (exemple: en català, diners/peles, pasta; beure/privar; policia/bòfia, pasma).

Tenint en compte que la societat romana -com la majoria de les societats antigues- comptava amb un baixíssim índex d'alfabetització i que una llengua primer es parla i després s'escriu, cal distingir molt clarament:

- a. Llatí literari: acadèmic, que s'ajusta a unes normes establertes, usat per la població alfabetitzada, especialment quan s'expressava per escrit (textos legislatius, forenses, literaris...)
- b. Llatí popular: llengua viva, parlada per la majoria de la població (no alfabetitzada), no subjecta a normes, eminentment oral, molt susceptible a canvis i influències...

5.4 LA ROMANITZACIÓ D'HISPÀNIA, CRONOLOGIA

La història d'una llengua sempre va unida a la història del poble que la parla. Així, cal tenir present la història de l'Imperi Romà:

- A) Inici i creixement:
 - a. S. VIII-VI a. C.: Roma és una ciutat que lluita per independitzar-se.
 - b. S. VI-V a. C.: conquesta de tota Itàlia (peninsular)
 - c. S. III-I a. C.: conquesta i domini de tot el Mediterrani.
- B) Estabilitat i decadència
 - d. S. I-II d. C.: manteniment de la situació
 - e. S. III-IV d. C.: període de crisi: invasions bàrbares, problemes interns...
 - f. S. V d. C.: caiguda definitiva de l'Imperi d'Occident.

5.5 TIMELINE → CRONOLOGIA HISPÀNICA

* Veure al final del treball en ANNEX 2

6. EL LLATÍ, LENGUA INDOEUROPEA

El llatí és una llengua de la “família lingüística” coneguda amb el nom d’indoeuropea.

Per família lingüística s’entén el conjunt de llengües que representen uns trets bàsics comuns en els diferents nivells o “sistemes” del llenguatge: fonològic, lèxic, morfològic, sintàctic. Aquestes coincidències testifiquen un origen comú, en una època remota i una limitada, a partir de les quals es produiran l’expansió i la posterior fragmentació.

A la família indoeuropea pertanyen el llatí i la majoria de les llengües parlades a Europa, tant en el passat com en el present, a més d’algunes d’Àsia meridional que s’estenen per la zona que va des de l’actual Turquia fins a l’Índia. S’exceptuen en el nostre continent el finès, l’hongarès i el basc.

L’origen d’aquesta “família” es remunta a fa més de cinc mil anys i se situa, segons la teoria més acceptada, en una zona al nord del mar Negre, entre la desembocadura del Danubi i les muntanyes Urals.

Quan els immigrants indoeuropeus arriben a Itàlia entren en contacte amb altres pobles establerts en la península. Els contactes d’aquests pobles entre si i amb els pobladors autòctons donen com a resultat un intercanvi d’influències culturals i lingüístiques que van modelant les diferents llengües.

Aquesta diversitat de pobles i llengües, amb el transcurs dels anys, deixa d’existir per donar pas a la unitat política i lingüística. A la regió del Laci, propera a la desembocadura del Tíber, un petit llogaret anomenat Roma aconseguirà imposar el seu domini i, amb això, els seus costums i la seva llengua a la resta dels pobles itàlics.

De la llengua de Roma en els temps primitius conservem tan sols alguns documents escrits de caràcter no literari. Es tracta fonamentalment de documents oficials, cants rurals i litúrgics, i textos de lloança de famílies nobles.

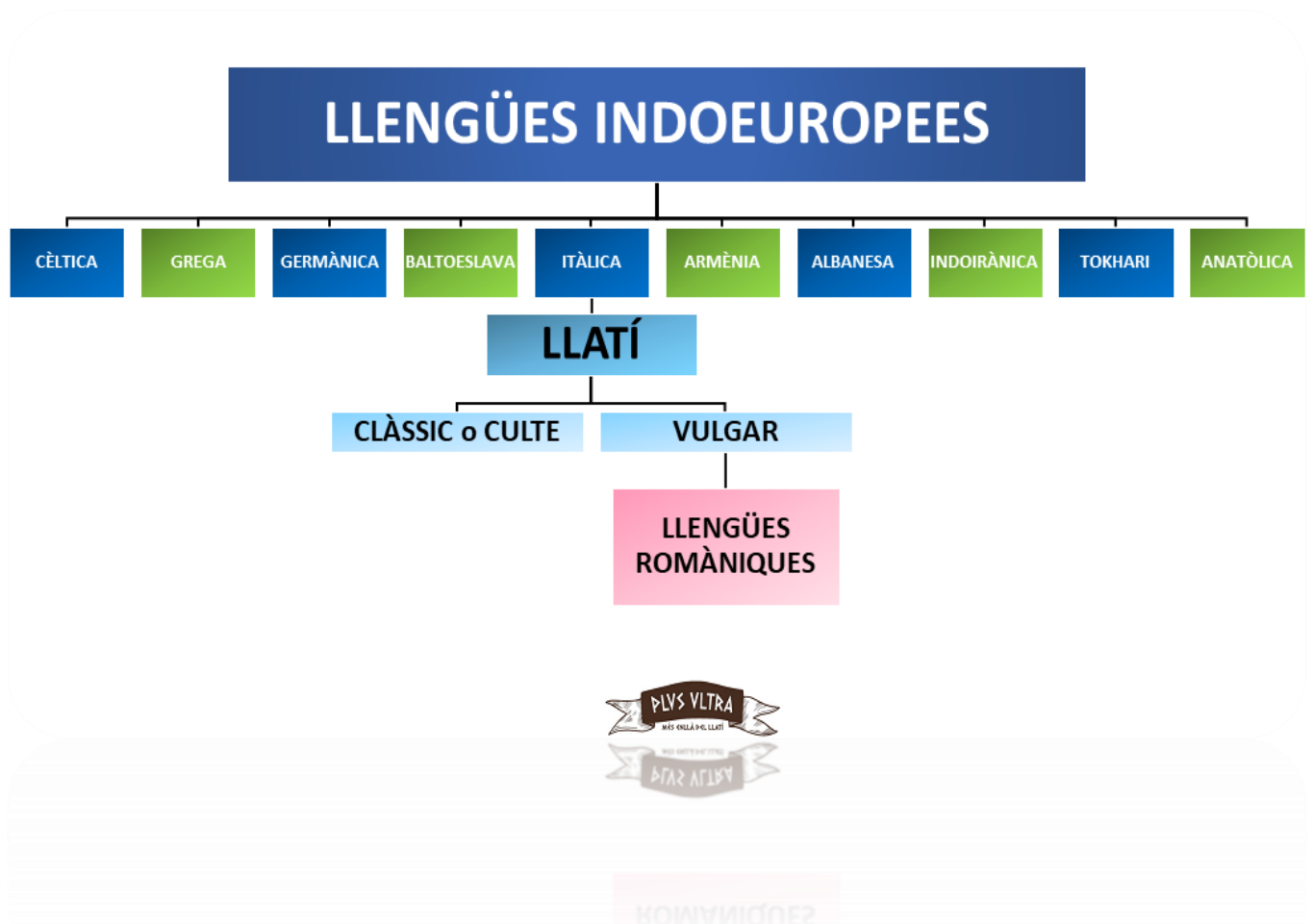
A mesura que el poder de Roma es va estenent, el llatí es depura i perfecciona, les victòries de Roma requereixen la immortalitat literària. Els models estan a la vista: Grècia, que ja forma part de l’Imperi Romà, marcarà els canons.

Al mateix temps que es consolida el llatí com a instrument adequat per a l'expressió literària, s'inicia un procés de distanciament entre aquest llatí literari i culte i la llengua parlada pel poble (llatí vulgar). El coneixement del llatí culte no planteja problemes, ja que posseïm documents escrits. En canvi, amb prou feines es conserven testimoniatges escrits en llatí vulgar.

Aquest llatí vulgar va ser el que van exportar els soldats, mercaders i funcionaris romans a les províncies de l'Imperi; es va mantenir bastant uniforme durant l'època imperial, però, amb les invasions bàrbares (segle V d. C.), les diferències es van anar accentuant fins a donar lloc a les llengües romàniques.

L'indoeuropeu únicament ha pogut ser reconstruït amb l'ajut de la comparació de les llengües que ha originat.

Gairebé la meitat de la humanitat parla una llengua que deriva de l'indoeuropeu, nom amb què s'anomena la llengua mare que es parlava ja el 3000 a. C. i que, al llarg del mil·lenni següent, va anar diversificant-se en branques diferents.

6.1 PRIMERA GENERACIÓ DE LLENGÜES INDOEUROPEES

Durant el segon mil·lenni abans del naixement de Crist, la que podríem dir “primera generació” de les llengües indoeuropees apareix ja diferenciada en la seva major part, i els pobles que les parlaven es troben situats, o a punt de situar-se, als seus territoris històrics. Un dels pobles ho van fer en data més primerenca, com els hitites de la Península de Anatòlia (actual Turquia) o els aqueus, els qui van protagonitzar a mitjan mil·lenni la civilització minoica a l’illa de Creta i la civilització micènica en la Grècia continental (el Peloponès); altres pobles ho van fer en data més tardada com els portadors de la llengua llatina, l’entrada de la qual en la Península Italiana se suposa no gaire anterior a l’any 1000 a. C., coincidint més o menys amb la invasió dels doris a Grècia.

Algunes d’aquestes llengües resultants presenten un major nombre d’afinitats entre si, la qual cosa fa suposar que en un període intermedi els pobles respectius van ocupar un mateix territori o territoris veïns, i van desenvolupar semblant manera de parlar. Per aquest motiu es distingeixen diferents “grups” de llengües indoeuropees, com les llengües testificades a la franja central d’Itàlia -el llatí, el osc i el umbre- o les testificades a Àsia -l’anomenat grup indoirànic- o les diferents llengües germàniques o eslaves.

6.2 SEGONA GENERACIÓ DE LLENGÜES INDOEUROPEES

A mesura del temps, la majoria de les llengües indoeuropees van seguir evolucionant lenta però imparablement, transformant-se i fragmentant-se, i donant lloc a les diferents llengües indoeuropees modernes, que constitueixen la “segona generació” de la família indoeuropea. Va haver-hi, no obstant això, algunes que no van deixar “descendència”, en ser substituïdes per altres llengües dominants i després obligades.

En alguns casos es coneix molt bé la llengua que ha donat origen a aquestes llengües modernes, en conservar-se la seva literatura (cas de l’antic indi, del persa antic, del grec, del llatí); en altres casos, com el de les llengües germàniques o esclaves, no es conserva cap testimoniatge escrit de la primitiva llengua “mare” comuna.

6.3 PARENTIU LÈXIC DE LES LLENGÜES INDOEUROPEES

En conclusió, la nostra “comunitat lingüística europea” té ja entre tres mil i quatre mil anys d’història; i el seu origen comú, dos mil anys més.

Per apreciar els llaços de parentiu que uneixen les llengües derivades del llatí, cal fer un mostreig amb paraules de diferent classe -substantius, verbs, pronoms, preposicions, etc.- i comparar els resultats en castellà o francès, al costat de la forma llatina que procedeixen, amb els de dues llengües d’un altre “grup” indoeuropeu, com són l’anglès o l’alemany.

7. HISTÒRIA DE LA LLENGUA LLATINA

El llatí és la llengua de l'antiga ciutat de Roma i de la civilització que es va originar en ella i des de la qual es va difondre durant molts segles en un territori molt ampli, l'anomenat "Imperi", convertint-se enmig d'expressió i comunicació per a una gran part de la humanitat, en forma escrita i oral, i proporcionant encara en l'edat moderna, molt temps després que el llatí parlat donés lloc a idiomes diferents (les anomenades "llengües romàniques"), un mitjà d'expressió a poetes, literats i estudiosos de diverses disciplines.

El llatí és la llengua de les institucions jurídiques, de l'arquitectura i de l'enginyeria, de l'exèrcit, de la ciència, de la filosofia, del culte i d'una literatura esplèndida, que ha servit de model a tota la literatura occidental dels segles posteriors. No hi ha camp de la creativitat lingüística i de saber que no s'expressi en llatí de maneres excedents i modèliques: la poesia (èpica, triava, epigrama, etc.), l'oratòria, la comèdia, la tragèdia, la sàtira, la carta confidencial i l'oficial, la novel·la, la història, el diàleg, i també la filosofia moral, la física, la jurisprudència, la doctrina culinària, la teoria de l'art, l'astronomia, l'agricultura, la meteorologia, la gramàtica, les ciències de l'antiguitat, la medicina, la tècnica, el mesurament, la religió.

Dir llatí significa, per sobre de tot, dir un esforç per organitzar el pensament en discursos equilibrats i profunds, per seleccionar els significats de la manera més pertinent possible, per coordinar els vocables en un ordre harmònic, per explicar verbalment fins i tot els estats més fugissers de la interioritat, per creure en l'expressió i en la demostració, per registrar el contingent i el transitori en un llenguatge que perduri més enllà de les circumstàncies, tal com diu Nicola Gardini, autor del llibre "¡Viva El Latín!"

De fet, hi ha molts llatins, i tots ells diversa i àmpliament representats en quantitats immenses de textos: el llatí de la literatura, el de l'Església, el de la filosofia escolàstica, el de la ciència, el de la jurisprudència, el de les inscripcions de marbre. Els estudis del llatí van en múltiples direccions. Hi ha qui intenta reconstruir el llatí parlat o vulgar a partir del llatí escrit, literari o no; qui es focalitza en el llatí medieval: qui, en el sectorial. També les apologies del llatí -les lloances a la seva importància històrica, a la seva actualitat, a la seva forma com a model, entonades una mica a tot arreu- s'afronten des

de perspectives diverses, de vegades contradictòries, determinades pels gustos personals, per les finalitats concretes o per l'especialitat cultural del país pel qual s'escriu. Una cosa es ensenyar-ho i aprendre-ho a Itàlia, una altra a Amèrica; una cosa és avui, una altra ahir o al segle XV, tal com ens comenta l'autor Nicola Gardini.

És una practica antiga aplicar el llatí (i al grec antic) la dolenta i imprecisa metàfora de llengua morta; al contrari, el llatí està viu perquè ens parla, perquè existeixen textos d'extraordinària força expressiva escrits en aquesta llengua, ja molt influents en el transcurs de molts segles, que ens segueixen dient coses importants sobre el sentit de la vida i de la societat. El llatí ha format la societat i els sentiments en els quals vivim. Sense el llatí, el nostre món no seria el que és.

Endinsar-se en la complexitat del llatí, comprendre les ressonàncies etimològiques (tant a nivell lingüístic com a conceptual), desentranyar la seva estructura i gaudir de les seves belleses estilístiques... tot això és una manera de conèixer-ho millor, de trobar els remeis àdhuc abans que sorgeixin els problemes, i al principi temps de practicar una felicitat summament especial: la felicitat que neix, per dir-ho com Aristòtil, del desig d'interpretar, d'anar una mica més enllà de l'evidència.

El llatí és una llengua de la branca itàlica de la família lingüística de l'indoeuropeu que va ser parlada a l'antiga Roma i, posteriorment, en l'Edat Mitjana i l'Edat Moderna, arribant inclòs a l'Edat Contemporània, ja que es va mantenir com llengua científica fins al segle XIX. El seu nom deriva d'una zona geogràfica de la Península Itàlica on es va desenvolupar Roma, el Laci (en llatí, *Latium*).

El llatí en la seva forma clàssica mai ha deixat d'usar-se de forma escrita, i segueix sent parlada com a segona llengua per varis milers de persones en reunions i congressos científics, per la qual cosa mai ha estat una llengua morta.

Va adquirir gran importància amb l'expansió de Roma, sent llengua oficial de l'Imperi en gran part d'Europa i Àfrica.

El llatí va donar origen a un gran nombre de llengües europees, denominades llengües romàniques, com el portuguès, el gallec, el castellà, el català.

8. ETAPES DE LA LLENGUA LLATINA

La llengua llatina va evolucionar amb el pas del temps. Des dels seus orígens, la llengua parlada va anant evolucionant al llarg dels segles fins a convertir-se en les diferents llengües romàniques que parlem encara avui dia. La llengua llatina es va parlar durant molts segles, fins i tot després del naixement de les llengües romàniques. Després de la desaparició del llatí parlat, el llatí escrit de les obres literàries va seguir exercint una notable influència.

Llatí protohistòric → (s. VII–III a. C.). El llatí d'aquest període es coneix fonamentalment per les inscripcions. Les primeres inscripcions conegudes del llatí, com la *Fíbula de Preneste*, es remunten al s. VII a. C. Els testimonis epigràfics mostren una llengua oberta a les variants dialectals llatines i a les influències d'altres llengües de la Península Itàlica, sobretot del grec i de l'etrusc. Els orígens camperols de la llengua es palesen en l'etimologia de nombroses paraules. Així *uersus*, “gir de l'arada” o “solc” passa a significar “vers”, mentre que *pagina*, originàriament “emparrat”, adquireix el sentit de “pàgina”.

Període arcaic → (s. III–II a. C.). Etapa de formació del llatí literari. Els autors destacats d'aquest període són: Api Claudi el Cec, Livi Andrònic, Nevi, Ennio, Plaute, Terenci.

Període clàssic → (s. I a. C.- I d. C.). És l'Edat d'Or de les lletres llatines, els autors de les quals més destacats són: Ciceró, Cèsar, Tit Livi, Vigili, Horaci, Catul, Ovidi.

Període post clàssic → (s. II d. C.). La literatura llatina decau, la llengua es torna més barroca, retòrica i artificiosa. Els autors d'aquesta època són: Sèneca, Marcial, Juvenal i Tàcit.

Llatí tardà → (s. III-IV d. C.). Els pares de l'Església comencen a preocupar-se per escriure un llatí més pur i literari, abandonant el llatí vulgar dels principis cristians. A aquest període pertanyen: Tertulià, San Jerònim i San Agustí.

Llatí medieval → (s. V d. C.). El llatí literari es refugia a l'Església, en la Cort i a l'escola. Mentre, el llatí vulgar continua la seva evolució a ritme accelerat. El llatí es va convertir en vehicle de comunicació universal dels intel·lectuals medievals.

Llatí renaixentista → (s. XIV–XVI d. C.). En el Renaixement la mirada dels humanistes es torna cap a l'Antiguitat clàssica, i l'ús del llatí va cobrar nova força. Petrarca, Erasme de Rotterdam, Lluís Vives, Antoni de Nebrija i molts altres escriuen les seves obres en llatí, a més d'en la seva pròpia llengua.

Llatí eclesiàstic → El llatí segueix sent avui la llengua oficial de l'Església Catòlica.

Llatí humanístic → (a partir del s. XV). Van ser un grup d'individus que van voler recuperar el llatí com a llengua tan en l'àmbit escrit com parlat per tal d'imitar als antics.

Científic → La llengua llatina sobreviu gràcies als científics fins el segle XVIII. Van deixar escrita la seva ciència en llatí René Descartes, Isaac Newton, Baruch Spinoza, Gottfried Leibniz. L'obra de matemàtiques els Elements d'Euclides sobreviu a la *medium aevum* (Edat Mitjana) i és una de les obres universals conservades més editades i també gràcies al llatí ha arribat als nostres dies.

Neo llatí → (llatí del s. XXI). És el llatí dels nostres dies que ha creat paraules noves per associar-les a aparells tecnològics i diversos àmbits de la societat actual.

9. EL LLATÍ, UNA LLENGUA FLEXIVA

El català, el castellà i les llengües romàniques, entre altres, utilitzen diversos recursos per a indicar les funcions sintàctiques dels noms:

a. La posició a la frase:

Ex: el mestre felicita una alumna / una alumna felicita el mestre.

b. L'ús de preposicions:

Ex: arribaré *a* casa *durant* la nit.

c. El sentit:

Ex: en Pere té un llibre / un llibre té en Pere.

El llatí, en canvi, es una llengua flexiva i utilitza un sistema ben diferent per a remarcar les funcions sintàctiques anomenat **flexió**. La flexió consisteix a afegir als lexemes de les paraules, que són invariables, diferents morfemes per a marcar les diferents funcions sintàctiques que realitzen:

Dominu-s: subjecte

Dominu-m: complement directe

Domin-o: complement indirecte

CAS	FUNCIÓ
Nominatiu	Subjecte i Atribut
Vocatiu	Exclamació
Acusatiu	Complement Directe
Genitiu	Complement Nominal
Datiu	Complement Indirecte
Ablatiu	Complement Circumstancial

Cada una de les formes que adopta un nom quan el seu lexema pren un morfema desinencial s'anomena **cas**. En llatí hi havia sis casos, cada un amb una funció sintàctica determinada:

Cada un d'aquests casos té dues formes: una per al singular i una altra per al plural.

En el pas del llatí a les llengües romàniques, per via popular, el sistema de casos s'ha anat simplificant i, en darrer terme, només restà l'acusatiu singular, que per regla general acabava en -m. Per fer evolucions fonètiques a partir de mots llatins, prendrem sempre la forma de l'acusatiu singular:

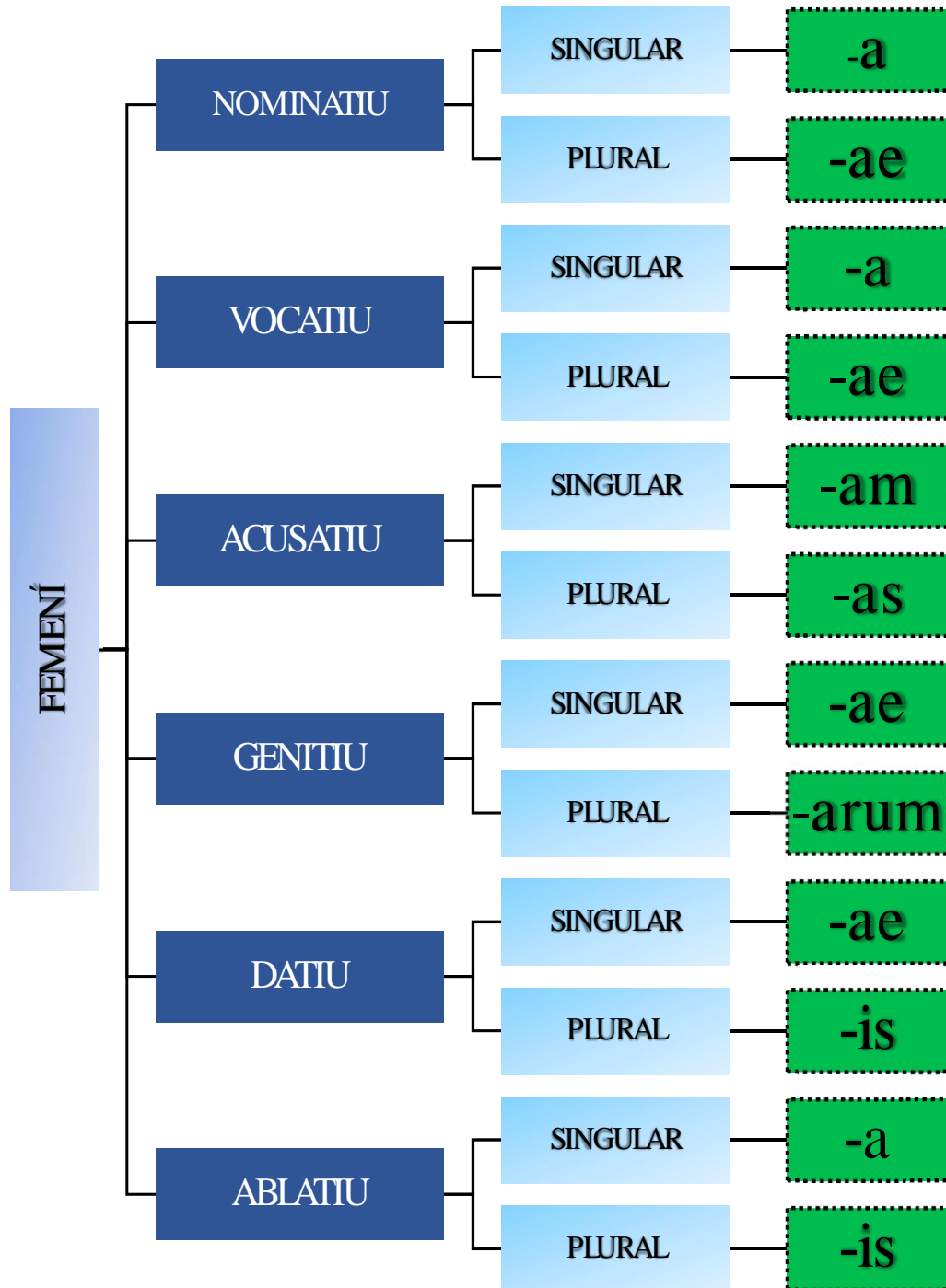
Ex: *pater* – *patrem* (acus. sing.) > padre > pare.

9.1 DECLINACIONS

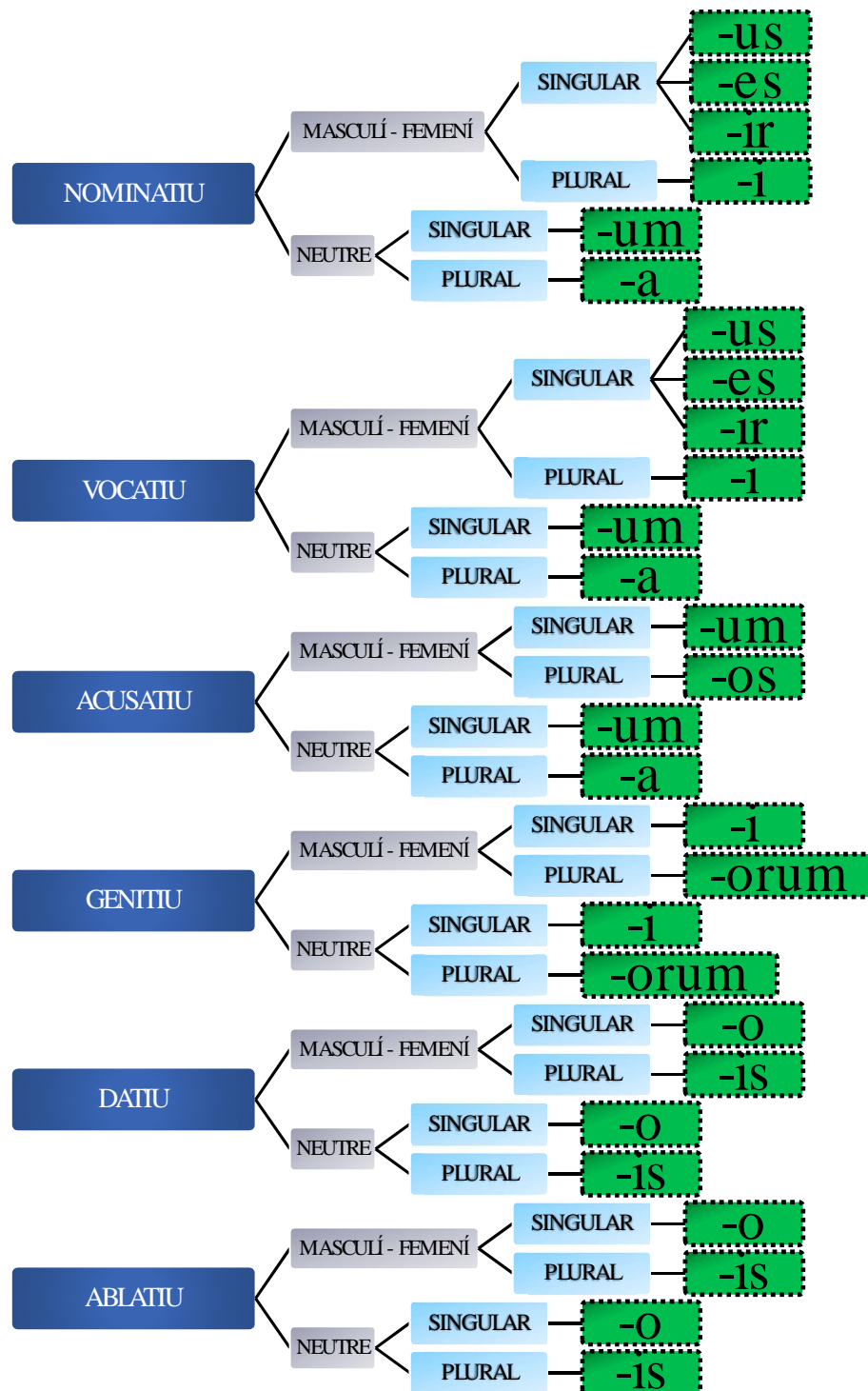
La declinacions són les diferents formes que adopten les paraules d'acord a la funció que exerceixen en l'oració (casos gramaticals).

En català i castellà no hi ha declinacions. En llatí hi ha sis casos i cinc tipus de declinacions.

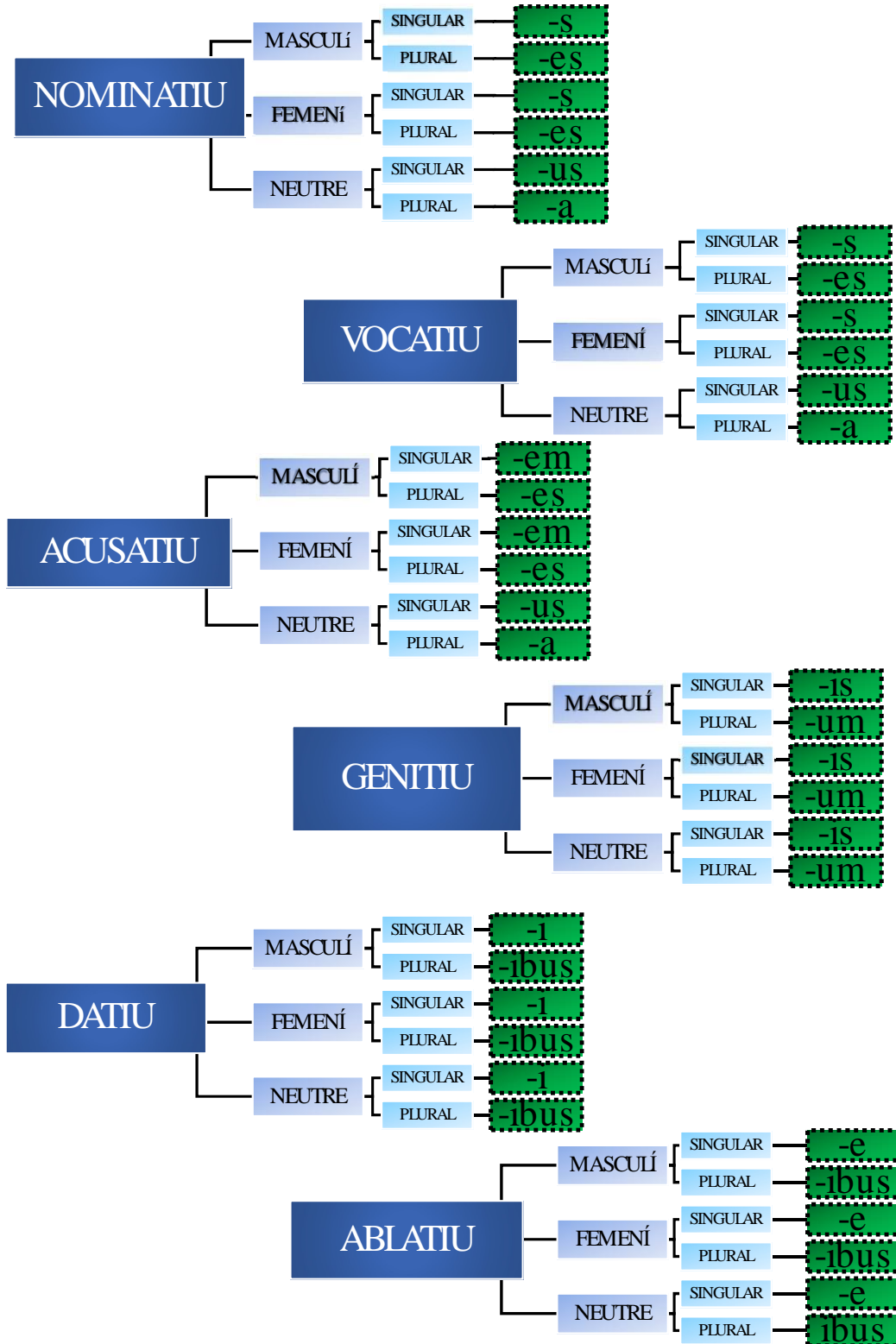
PRIMERA DECLINACIÓ

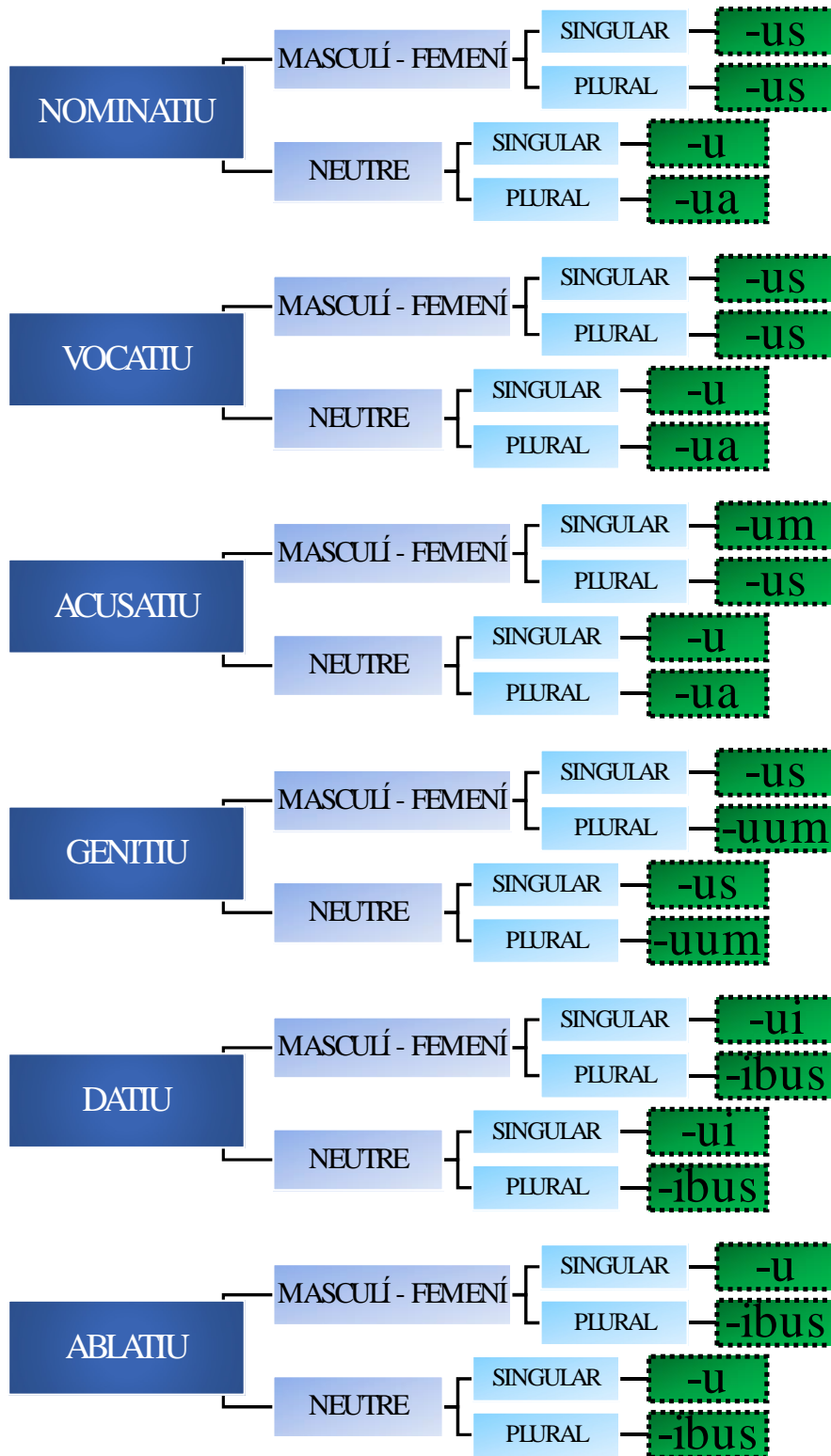
SEGONA DECLINACIÓ

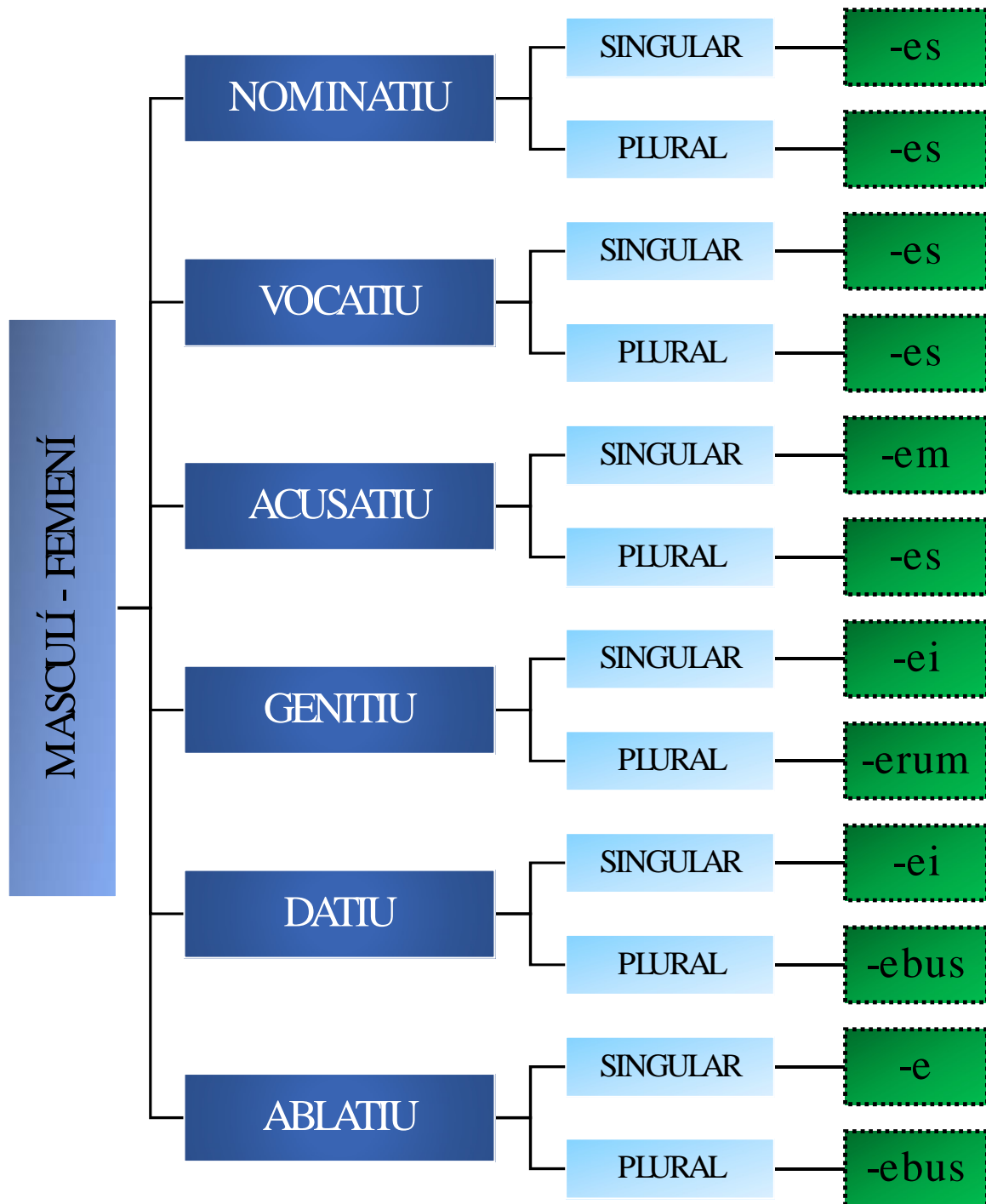
TERCERA DECLINACIÓ

QUARTA DECLINACIÓ

CINQUENA DECLINACIÓ

10. ALFABET LLATÍ

L'alfabet llatí arcaic constava de les 21 lletres següents:

A, B, C, D, E, F, Z, H, I, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, T, V, X

Només tenia lletres majúscules. Cap al segle III d. C. van començar a aparèixer lletres simplificades (cursives majúscules) que facilitaven l'escriptura fluida, però les minúscules pròpiament dites com les coneixem ara van sorgir en l'edat mitjana (la V era la U majúscula). L'any 312 a. C. el censor Api Claudi va suprimir la lletra Z de l'alfabet en jutjar-la "desagradable i estrangera" (paraules que per a ell distaven poc de ser sinònimes).

En el segle III a. C., després de la conquesta de la Magna Grècia, els romans van començar a familiaritzar-se amb la cultura i la llengua grega, i el llatí va començar a incorporar cada vegada més vocables d'aquesta llengua. Això va plantejar un problema, perquè el grec tenia diversos sons dels quals el llatí mancava, de manera que no podia establir-se una correspondència natural entre l'alfabet grec i l'alfabet llatí per a realitzar les transcripcions oportunes.

La Z va ser reincorporada a l'alfabet, així com la lletra grega *ýpsilon* (Ψ), que llavors els grecs cridaven *hy*, però que els romans aviat van passar a dir *i graeca* (i grega), i més tard es va estendre també en llatí el nom de *ypsilon*. D'aquesta manera, va quedar perfilat l'alfabet llatí clàssic de 23 lletres:

A	B	C	D	E	F	G	H	I	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	V	X	Y	Z
ā	bē	cē	dē	ē	ef	gē	hā	ī	kā	el	em	en	ō	pē	qu	er	es	tē	ū	ex	ī	zēta
																					graeca	

10.1 REGLES D'ACCENTUACIÓ

Les regles son dos:

1ª regla: Totes les paraules llatines son planes.

2ª regla: si la penúltima síl·laba és breu, la paraula és esdrúixola.

Per a que una paraula sigui esdrúixola ha de tenir almenys tres síl·labes.

En resum, només cal mirar si la penúltima síl·laba és llarga o breu.

Ex. *amātus, scientīa, amoenus, mēdīcus*

Diem *amātus*, perquè la penúltima, l' *a*, és llarga.

Diem *sciéntia*, perquè la penúltima, l'*i*, es breu.

Diem *amóenus*, perquè la penúltima, *oe*, és un diftong que compta com a llarga.

Diem *médicus* perquè la penúltima, l'*i*, és breu.

Excepcions:

Falses agudes:

La primera d'elles és que hi ha algunes "falses agudes", és a dir, paraules que en origen eren planes, però que van perdre la seva última síl·laba per raons fonètiques. Per això, ara són agudes.

En aquest grup de paraules tenim paraules formades amb el sufix per a demostratius -*ce*, paraules amb el sufix per a interrogacions -*ne* i els imperatius dels verbs compostos de *dico* i *duco*. També s'inclouen antics nominatius de la tercera declinació en -*atis* i -*itis*.

Ex. *Istince, audisne; adduce / addice; Arpinatis / Samnitis*

Totes aquestes paraules, que es pronunciaven *istínce, audísne, addúce, addíce, Arpinatis Samnitis*, al perdre la seva última síl·laba van mantenir la posició de l'accent i van passar a pronunciar-se: *istínc, audín, addúc, addíc, Arpinás, Samnís*.

Relatiu + *cum*:

A més, resulta que quan la preposició *cum* es posposava en un relatiu, l'accent requeia sobre el *cum*. És a dir: *quocúm, quibuscúm*.

Les enclíiques -que, -ne, -ue:

D'una banda, les enclíiques (s'aplica a la partícula que s'uneix a la paraula precedent per no tenir accent propi) -*que*, -*ne*, -*ue* obligaven al fet que l'accent recaigués en la penúltima síl·laba sense importar si aquesta era llarga o breu.

Per exemple: *populúsque, armáque, matérue*.

Però en algunes paraules el -*que* forma part d'elles i per tant segueixen la regla de la penúltima. Aquestes paraules apareixen tal qual en el diccionari.

Alguns exemples serien: *ítaque, dénique i úndique*.

Regles per saber la quantitat sil·làbica

Vocal + dos consonants llargues

Una vocal seguida de dues consonants és llarga, com en *hostes, curro, mitto* i *summus*. A més, també contenen per a això les consonants dobles x i z, com en *saxum* i *gaza*.

Hi ha una excepció: els grups *muta cum liquida*. En aquests casos (br, cr, gr, pr, tr, o bl, cl, pl) són possibles les dos interpretacions, encara que no se sol comptar com a doble consonant.

Exemple: *pă-tris / pāt-ris*.

Vocalis ante uocalem corripitur

D'altra banda, quan hi ha dues vocals juntes que no fan diftong, la primera vocal s'abreuja.

Per exemple: *studĭo, accipiunt, prudentĭa*.

Es llegeixen: *stúdio, accipiunt, prudéntia*.

11. EVOLUCIÓ DEL LLATÍ

El llatí com ja he dit és una llengua indoeuropea, que pertany a una família de llengües les quals el seu origen es remunta cap a 4000 anys a. C., dels quals els primers parlants habitaven al sud-est d'Europa i Àsia central. Europa va rebre diverses onades de migracions de pobles indoeuropeus. Els primers a arribar a la Península Itàlica degueren fer-ho en l' III mil·lenni a. C., encara que els parlants de la forma més arcaica del llatí van haver d'arribar a principis de l' I mil·lenni a. C. i es van instal·lar en el centre de la península, fragmentats tant política com lingüísticament.

Cap a 900 a. C. va entrar en el nord d'Itàlia un poble no indoeuropeu als membres del qual els romans deien etruscs. Van ser la primera civilització avançada que va conèixer Itàlia i es va estendre ràpidament fins a arribar al Laci, on diversos pobles van formar una lliga llatina sota el lideratge de la ciutat d'*Alba Longa*, probablement per a protegir-se del etruscs. Mentrestant, els grecs (un altre poble d'origen indoeuropeu) estaven fundant pròsperes colònies en el sud de la península, a la regió que seria coneguda com la Magna Grècia.

Veiem, doncs, que la història del llatí s'estén durant un període d'uns tres mil anys fins a l'actualitat. Una llengua necessita molt menys temps per a experimentar canvis dràstics. És evident que el llatí no s'ha parlat igual en tots els moments de la seva història, però en un moment donat no s'ha parlat igual a tot arreu i, en un moment i lloc donats no ho han parlat igual tots els llatí-parlants. Especialment, significatives són les diferències degudes al nivell cultural dels parlants, que en temps antics eren molt més acusades que en l'actualitat.

El llatí parlat des del seu naixement com a llengua fins aproximadament el segle II a. C. rep el nom de llatí arcaic. El text escrit més antic que es conserva és la *Fíbula de Preneste*, un fermall d'orfebreria fina que data del segle VII a. C. (és a dir, de l'època monàrquica en què Roma estava sota la dominació etrusca) i que va ser trobat en Palestrina, una ciutat pròxima a Roma que el romans cridaven *Praeneste*.

Orígens i expansió

Al centre d'Itàlia, al sud del riu Tíber, entre els Apenins i el mar Tirrè, en una regió anomenada *Latium* (Laci), és d'on prové. El llatí (cap a l'any 1000 a. C.) és el nom de la llengua i el dels primers habitants, els llatins.

Al costat del llatí apareixen les altres dues llengües del "grup itàlic": el osc, al sud del Laci, i el umbre, al nord-est.

De les vàries formes dialectals del llatí primitiu (cada ciutat del Laci tenia la seva), de seguida va acabar imposant-se la de Roma, a causa de la seva ràpida hegemonia sobre tota la regió.

Aquest llatí "romà" es va estenent a mesura que s'estenia també el domini de Roma, primer a Itàlia, més tard als països riberecs del Mediterrani occidental (el Marroc, Tunísia, Turquia, Egipte, Palestina, Israel, Algèria, Líbia, Líban, Xipre i Síria, inclosa la Península Ibèrica) fins a abastar finalment l'Europa central, des de les Illes Britàniques fins a Romania.

Després de la caiguda de l'Imperi Romà d'Occident, ocorreguda al segle V, el llatí va continuar sent la llengua comuna de gran part d'aquest territori, fins la seva fragmentació i transformació en les diferents llengües romàniques (segles VIII-IX). Són, doncs, dos mil anys d'ús ininterromput del llatí, des d'abans fins i tot que Roma existís fins al cap de que deixés de ser la capital de l'Imperi.

Pel que es refereix a la Península Ibèrica, la presència de la llengua llatina va durar al voltant de dotze segles (recordem que la conquesta romana s'inicia al segle III a. C.).

Pervivència del llatí

Al llarg de l'Edat Mitjana, el llatí va seguir sent llengua d'expressió de la cultura i va aconseguir una revitalització extraordinària en el Renaixement (Erasmus o Lluís Vives eren consumats llatínistes). Com a llengua d'expressió culta i científica el seu ús es va mantenir fins al segle XVIII (Descartes, Leibniz, Newton, Linneo); i com a llengua oficial

de l'Església catòlica s'ha mantingut en la litúrgia i en els seus documents (en les encíclics papals, per exemple) fins a l'actualitat.

Aquest caràcter de vehicle d'expressió universal de la cultura, romana primer i europea després, va fer que el llatí estigués present en els estudis dels nivells mitjà i superior de tots els països civilitzats durant tants segles. La presència en els estudis ha estat a més preeminent fins a fa no gaire.

A aquesta causa es deu també que totes les llengües europees, no només les llengües romàniques, hagin vist enriquit el seu vocabulari amb un gran nombre de paraules d'arrel llatina (cultismes). Així mateix pot apreciar-se en moltes d'aquestes llengües el manteniment de l'ús habitual d'expressions llatines, no només en el nivell culte del llenguatge, sinó també moltes d'elles en el nivell col·loquial.

11.1 LLATÍ CULTA

Era el llatí «escrit», literari. És l'idioma que escrivien els poetes i els prosistes romans entre els segles II a. C. i 11 d. C. Aquest llatí estava fixat per les gramàtiques, i això va permetre que romangués inalterable davant el pas del temps. En aquesta llengua van escriure grans autors de la literatura universal, com els llatins Virgili, Ovidi o Ciceró, però també Sant Tomàs d'Aquino o Dante.

Aquest llatí culte, a més de ser la llengua de la literatura en sentit estricte, va ser la llengua en la qual es va transmetre el llegat romà: dret, ciència, lingüística, filosofia, etc., sent la llengua de la cultura a Europa durant molts segles.

Les persones qui parlaven el llatí culte eren pels erudits, jutges, metges i altres professionals.

11.2 LLATÍ VULGAR

Significat:

El nom “vulgar” deriva de la paraula llatina *vulgaris*, que significava “comú”, o “del poble”.

Característiques:

El llatí vulgar reflecteix la llengua d’una població amb escassa o nul·la tradició literària. D’altra banda, també té un matís social: el llatí vulgar és la llengua de les capes socials més baixes, enfront del clàssic de les capes cultes i les classes dirigents i adinerades.

Era el llatí «parlat», el llatí que utilitzava el poble. El llatí vulgar tenia variants dialectals; així hi havia un llatí «hispanà», un llatí «gal», etc. Davant la caiguda de l’Imperi Romà, el llatí vulgar va començar a evolucionar més ràpidament, fins que es va transformar en les llengües romàniques que parlem avui.

L’expressió “llatí vulgar”, segueix sent un dels termes tècnics més discutits de les nostres disciplines. No obstant això, gràcies als progressos fets per la lingüística històrica en el curs de la primera meitat del segle XIX, l’objecte d’estudi designat com a “llatí vulgar” s’ha imposat de manera clara entre els investigadors.

Gràcies als progressos realitzats en la filologia i la gramàtica llatines al llarg del segle actual, en particular als resultats obtinguts pel gran lingüista suec Einar Löfstedt i els seus deixebles, ens trobem avui en condicions de treballar amb nocions més precises, ja que, en lloc d’entendre el “llatí vulgar” com una llengua “popular” més o menys imaginària, ens hem habituat en les nostres recerques a recollir i a analitzar els elements, els trets característics i les tendències evolutives d’un ús particularment parlant (en la mesura en què pot reconstruir-se gràcies als textos) de poblacions latinòfons no influïdes o poc influïdes per l’ensenyament escolar i la tradició literària. Així mateix, treballem -des de fa algunes dècades- amb criteris més flexives que els de els erudits del segle XIX, ja que de l’estudi dels textos es dedueix amb tota evidència que, durant l’existència del llatí, llengua viva, no va haver-hi mai un abisme infranquejable entre la llengua escrita i la parlada, ni entre la llengua de les “elits” i la de les capes socioculturals mitjanes, baixes o desfavorables.

Certament, el llatí escrit i el llatí parlat diferien per la seva mateixa naturalesa, ocorre en totes les llengües, però -malgrat l'evident rigidesa de la tradició escrita llatina- la llengua escrita va sofrir constantment (en una proporció més o menys gran segons els gèneres i el grau d'instrucció dels autors), la influència de la llengua parlada, influència que testimonien els innombrables vulgarismes que es troben en els textos tardans. D'altra banda, no ha de creure's que llatí parlat i "llatí vulgar" són totalment idèntics pel fet que l'objecte d'estudi del "llatí vulgar" sigui essencialment la variant parlada del llatí. El llatí parlat presentava certament variants segons les èpoques, però també segons la classe social, el grau de cultura i la procedència ètnica dels subjectes parlants; hi havia sens dubte en tots els centres urbans importants grups d'individus o fins i tot capes més o menys extenses que, fins en la seva llengua parlada, tractaven de respectes acuradament -amb més o menys èxit- les normes gramaticals i lèxiques del llatí literari, mentrestant que la majoria dels parlants llatins seguien els seus hàbits lingüístics instintius encara que es desviessin de la forma tradicional, que amb prou feines coneixien.

11.3 LLATÍ ARCAIC

El llatí arcaic coincideix amb el període històric en el que Roma, com a potència guerrera, s'expandeix primer a Roma, i després pel Mediterrani.

La denominació llatí arcaic, emprada del segle XVIII, es refereix al període d'evolució del llatí anterior a la formació del llatí clàssic, que se situa a principis del segle I a. C.

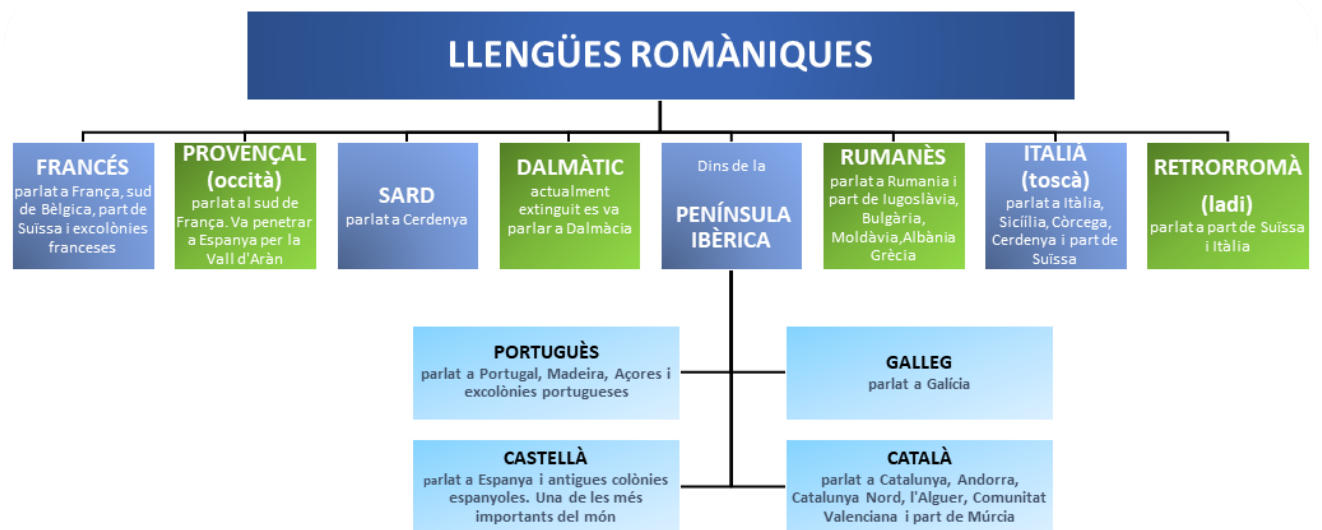
Els textos del llatí arcaic es caracteritzen per una ortografia i unes normes diferents de les de l'època clàssica.

En el segle III a. C. es produeix una gran revolució en la llengua llatina, especialment en l'evolució de les vocals i es comencen a fixar els models sintàctics de la subordinació.

Malgrat que les diferències són força notables i qualsevol persona que sàpiga llegir en llatí les distingeix clarament, no arriben pas a impedir la comprensió del text per a qui conegui el llatí clàssic; per tant, en temps de l'Imperi hom no tenia cap dificultat a entendre el llatí arcaic, excepte en el cas d'alguns textos, principalment cànctics, que deuen datar d'una època tan remota com la dels antics reis de Roma. Per tant, les lleis de les Dotze Taules, que corresponen als inicis de la República, resultaven intel·ligibles, però el *Carmen Saliare* (himne de la religió que es conserva de forma fragmentària), probablement escrit durant el segle VIII a. C, en l'època en què se situa el regnat de Numa Pompili, no del tot.

Sobre el llatí arcaic, l'historiador grec Polibi, present a Roma durant el segle II a. C., va manifestar que havent llegit el primer tractat entre Roma i Cartago, redactat a mitjans del segle V a. C., va trobar el llenguatge antic de Roma molt diferent del de la seva època, i, per tant, força difícil d'entendre. Per tant, durant els quatre segles que seguiren a aquest tractat entre romans i cartaginesos, el llatí arcaic va anar evolucionant fins a esdevenir molt semblant al que després va ser el llatí clàssic.

12. LLENGÜES ROMÀNIQUES

12.1 ORIGEN

L'origen de les llengües romàniques cal buscar-ho en aquest llatí “vulgar” tardà transformat i fragmentat, batejat amb la denominació de *lingua romana rustica* en un concili del segle IX (per diferenciar-la de les llengües “bàrbares”, d'una banda, i del llatí “culte”, per a un altre).

Va ser aquest un procés que podria qualificar-se de “metamorfosi”. Una part important del sistema lingüístic llatí va romandre en totes les llengües romàniques. Però va haver-hi canvis (innovacions i pèrdues) molt substancials que van afectar als diferents aspectes de la llengua: pronunciació, morfologia, sintaxi, lèxic. El sistema es converteix en un altre, amb diferències també substancials entre les llengües dels diferents regnes medievals. Aquestes diferències van continuar augmentant amb el pas del temps fins a la fixació definitiva de les diferents llengües romàniques. Entre les mostres escrites que

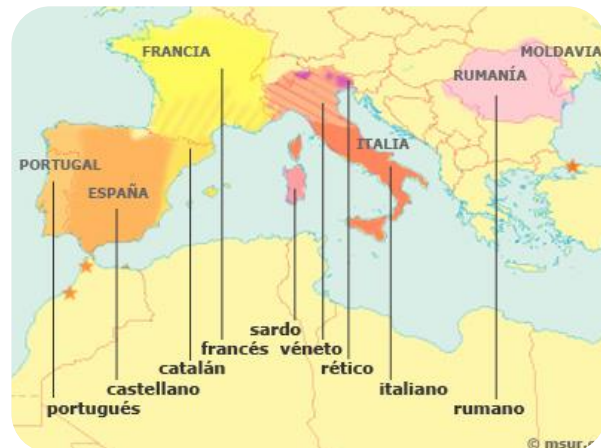
ens han arribat d'aquest llatí i les primeres de les diverses llengües romàniques (segles VIII-X) hi ha encara molt poca diferència.

Les llengües romàniques dominen la part occidental de la ribera nord del Mediterrani. Totes tenen en comú la referència del llatí, del que es deriven en major o menor mesura. En conjunt superen els 200 milions de parlants nadius a l'àrea mediterrània (incloent tota França). Fora d'aquesta regió, el castellà i el portuguès afegeixen altres 500 milions.

La divisió de les llengües romàniques és debatuda. Es poden distingir dues grans branques, l'oriental, amb el romanès, i l'occidental, que agruparia a totes les altres, encara que hi ha qui li atorga al sard una branca pròpia, el romanç meridional. El romanç occidental es divideix en el Italo-dàlmata -amb l'italià i les seves variants del sud de la península- i el gal-ibèric, al que pertanyen el vènet en el nord d'Itàlia, el rètic, el francès, l'occità-català i l'ibèric, representat pel castellà i el portuguès.

La influència mútua entre molts d'aquests idiomes ha creat assimilacions de manera que sovint és difícil assignar una variant a un o un altre tronc.

El grup d'idiomes romànics es caracteritza per una àmplia varietat d'evolucions fonètiques, però un vocabulari en gran manera comú a tots. Per aquest motiu és relativament fàcil acostumar-se a la lectura d'una llengua romanç desconeguda -amb poques hores de pràctica, un text en sard o italià pot ser succintament intel·ligible per a un espanyol o portuguès- però és molt més difícil entendre a la primera un parla local, fins i tot quan forma part de la mateixa branca lingüística: una conversa entre sicilians no s'entén a Roma i fins i tot la parla andalús pugues alguna vegada ser difícil d'entendre per a un espanyol del nord.

s. XXI

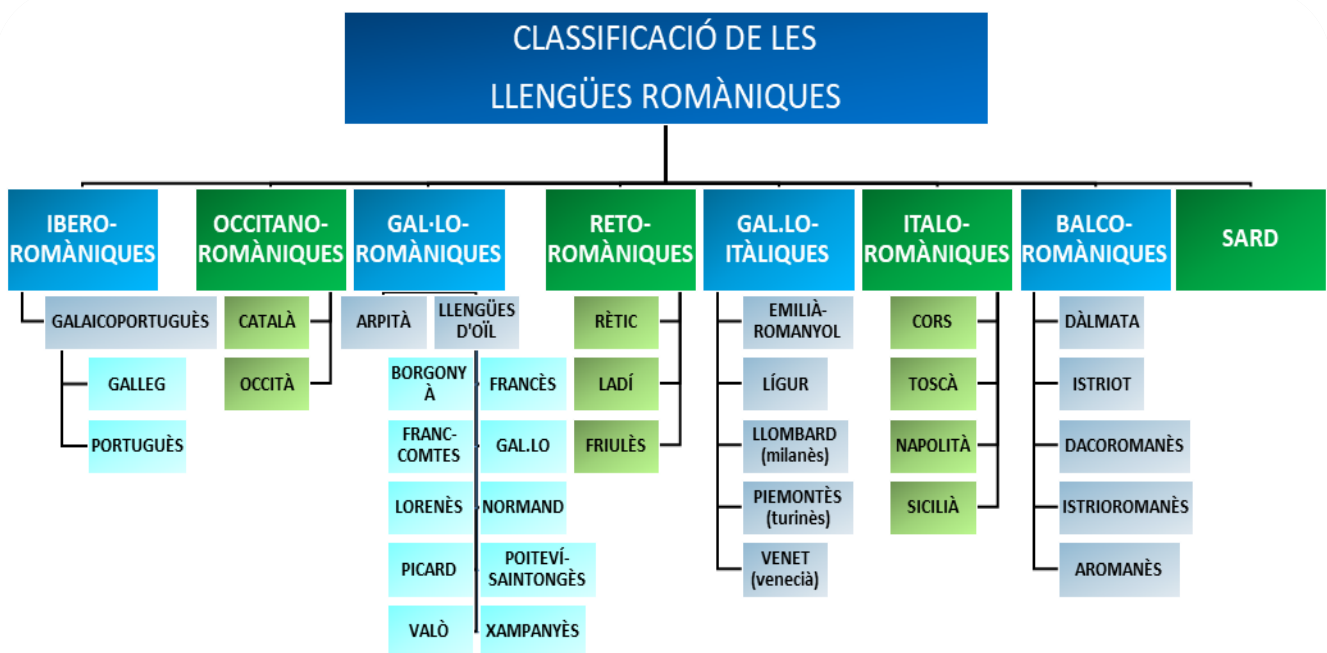
Mapa de les llengües romàniques

12.2 FORMACIÓ DE LES LLENGÜES ROMÀNIQUES

Durant diversos segles tot l'imperi usava com a llengua estàndard el llatí. Quan l'imperi fou destruït i fragmentat per les invasions bàrbares, el llatí deixà poc a poc d'ésser un mitjà de comunicació indispensable amb d'altres pobles. Cada poble, independentment, anà desenvolupant unes característiques pròpies que el diferenciaven dels altres, amb els quals fins ara havia estat en contacte. Així anaren sorgint les llengües romàniques, que no són altra cosa que llatí evolucionat i dialectalitzat.

12.3 CLASSIFICACIÓ DE LES LLENGÜES ROMÀNIQUES

Les llengües romàniques es classifiquen en nou grups, i cada un pot al seu torn comprendre diversos dialectes.

Gallec → Llengua de Galícia. Alguns lingüistes prefereixen catalogar el gallec com la mateixa llengua que l'astur lleonès, atès que hi ha un munt de semblances que les agermanen i que la seva inclusió en el portuguès no encaixa culturalment avui dia a

Galícia. De vegades, també és considerat, igual que el portuguès, dialecte del Galaicoportuguès, per llur semblança.

Mossàrab → Extingida entre els segles XVI i XVIII.

Portuguès → (*portuguès*, s. XII) → Llengua oficial de Portugal, i cooficial amb el castellà a Galícia (on adopta el nom de gallec), tot i així molta gent considera la llengua gallega com a independent del portuguès. El gallec i el portuguès eren la mateixa llengua fins als darrers segles.

12.3.2 LLENGÜES ITALO-ROMÀNIQUES (CENTRE I SUD)

Cors → Parlat a l'illa de Còrsega i al nord de l'illa de Sardenya, on es coneix com a gal·lurès.

Toscà (*italiano*; s. X *Placiti cassinesi*) → Amb una gran quantitat de dialectes (més de dos-cents). El toscà florentí, promogut per Dante en el segle XIII constitueix la base de la llengua oficial d'Itàlia.

Napolità → Parlat a la Campània, Marche, Abruzzi, Molise, Basilicata, nord de Calàbria, nord i centre de Puglia (Itàlia).

Sicilià → Parlat a l'illa de Sicília, a la part centre i sud de Calàbria i a la part sud de Pulla (Itàlia).

12.3.3 LLENGÜES GAL-LO-ROMÀNIQUES

Arpità (*francoprovençal* o *arpitan*, s. XIII) → Conjunt de llengües repartides dintre Itàlia (Vall d'Aosta, Piemont), Suïssa (cantons de Friburg, Valais, Vaud i Ginebra), França (Lió, Savoia). Es troba potencialment en perill d'extinció.

12.3.3.1 LLENGÜES D'OÏL

Borgonyó → Parlat a la regió francesa de la Borgonya. Les zones de més vitalitat actualment són Chalon-sur-Saône, Le Creusot, Autun, Morvan i Auxerre-Langres. Està amenaçada.

Francès (*français*, s. IX, *Juraments d'Estrasburg*) → Llengua amb gran varietat dialectal pertanyent al grup de les *llengües d'oïl* i llengua oficial de França i cooficial en Bèlgica, Suïssa i altres països. És una evolució de diversos dialectes parlats al voltant de París.

Franc-comtès → Parlada als departaments francesos de l'Haute-Saône, Territori de Belfort, nord de Doubs i una part del Jura (la zona sud és francoprovençal). A Suïssa s'assenta al cantó del Jura i a la zona francòfona del cantó de Berna. Està amenaçada.

Gal·lo → Parlat a la Bretanya i a la Mayenne (França).

Lorenès → Anomenada també *gaumais*. Amb una discreta presència a l'administració del Gaume (Bèlgica), parlada també al departament francès de la Lorena i en determinades zones de l'Alsàcia: valls dels Vosges, Courtavon, vall del Bruche, alta vall del Giessen, Liepvre i Sainte-Marie-aux-Mines. Està amenaçada.

Normand → Anomenada també *jerseis*. Parlat a Normandia (França) i a l'arxipèlag del Canal de la Mànega: Jersey, Guernsey, Alderney, Sark, Jethou, Herm, Becqhou i Lihou. Està amenaçada.

Picard (cht'i, cap als segles XII i XIII) → Parlat a França, a la regió de la Picardia llevat del sud de l'Oise i de l'Aisne i a Nord-Pas de Calais llevat de la zona de Dunkerque, de parla neerlandesa. També es parla a Bèlgica, a la província d'Hainaut fins a La Louvière a l'est (entre Mons i Charleroi).

Poiteví-saintongès → Parlada a Poitou-Charentes, la Vendée, el Pays de Retz, la Maine-et-Loire, Indre-et-Loire, l'Alta Viena i la Dordonya (França). Està amenaçada.

Való (walon, cap als s. XII i XIII) → principalment a Bèlgica, on és considerada llengua regional, i també al municipi de Givet (França). Està amenaçada.

Xampanyès → Probablement s'ha extingit fa poc. Parlada encara el 1975, era la llengua pròpia de la regió francesa de Champagne-Ardenne, llevat de la punta de Givet, on es

parla el való, d'Aisne (Picardia), Sena i Marne (Île-de-France) i de Yonne (Borgonya); i de cinc poblacions de Bèlgica: Membre, Bohan, Bagimont, Pussemange i Sugny. L'associació Lou Champaignat en simula la vitalitat.

12.3.4 LLENGÜES OCCITANO-ROMÀNIQUES

Català (*català*, s. XI) → Llengua oficial a Catalunya junt amb el castellà i l'occità, al País Valencià (on adopta el nom de valencià) i a les Illes Balears, així com en una petita contrada de Múrcia, coneguda com el Carxe (on el català no és oficial), la franja oriental de l'Aragó (amb una certa protecció, tot i que no és oficial), Andorra (on és l'única llengua oficial), Catalunya del Nord i l'Alguer. Té diversos dialectes.

Occità (occitan o llengua d'òc, s. X) → terme que comprèn un conjunt de dialectes anomenats llengua d'oc —principalment el nord-occità (llemosí, alvernès, i vivaro-alpí), el mig-occità (llenguadocià, provençal) i el gascó- i coneguts a França amb el nom despectiu de patués (*patois*), el català i l'occità constituïen una única llengua a l'edat mitjana, que només es va separar en dues llengües clarament diferenciades entre finals del segle XIII i principis del XIV. Val a dir, però, que dins les variants considerades occità sovint hi ha més diferències amb l'occità llenguadocià que amb el català.

12.3.5 LLENGÜES GAL-LO-ITÀLIQUES

Emilià-romanyol → San Marino i al nord-est d'Itàlia: Piacenza, Ravenna, l'Emília-Romanya, Padània, sud de Llombardia, nord de la Toscana i a la província de Pesaro.

Lígur → Anomenada també monegasc i genovès. Parlada a Mònaco i Itàlia: a la regió de la Ligúria i a les localitats sardes de Carloforte i Calasetta. Està amenaçada.

Llombard → Anomenada també milanès. Parlada al cantó de Ticino de Suïssa. També a Itàlia: la Llombardia, províncies piemonteses de Novara i Verbania, Trentí-Tirol del Sud (província de Trento).

Piemontès → Anomenada també turinès. Parlada a la regió del Piemont (Itàlia), concretament a les províncies de Torí, Cuneo, Alessandria, Asti, Vercelli i Biella)

Vènet → Conegut també com a venecià. Parlada al Vèneto, Trentino i Venècia Júlia (Itàlia) i a les costes de Croàcia.

12.3.6 LLENGÜES RETO-ROMÀNIQUES

Rètic → Sursilvà, sutsilvà, surmirà, puter i vallader formen els cinc dialectes escrits, que es parlen a Suïssa (en el cantó dels Grisons). Interromanx (*rumantsch grischun*): espècie de *lingua franca* romanxa emprada a Suïssa per a unificar la vintena de dialectes romanxs, i que es recolza sobretot en el sursilvà, el vallader i el surmirà. L'interromanx és una llengua oficial en el cantó suís dels Grisons.

Ladí (*ladín*) → Emprats als Dolomites, a la Ladínia (Itàlia), es consideren una llengua regional.

Friülés (*furlan*) → Parlat a la província italiana de Údine, té l'estatus de llengua regional.

12.3.7 LLENGÜES BALCO-ROMÀNIQUES

Dàlmata → Llengua morta al segle XIX, que es parlava en algunes ciutats costaneres de Dalmàcia (costa de l'actual Croàcia). Amb dues variants principals: el Ragusano, al sud, desaparegut en el segle XV, i el Vegliota (*veklisu*), al nord, que es va continuar parlant fins al 1898.

Istriot → Parlat a la Península d'Ístria, especialment a les ciutats de Rovinj i Vodnjan, a la part superior de la Mar Adriàtica, a Croàcia.

Dacoromanès (*română*; atestacions parcials al s. XII, a. completa en el s. XV) → Llengua de l'antiga província romana de Dàcia. És generalment denominat moldau a Moldàvia o romanès a Romania. El superstrat esclau té relativament poca rellevància i el romanès s'assevera com una llengua prou conservadora.

Istrioromanès → Parlat a Ístria (Itàlia), en via d'extinció.

Meglenoromanès (o meglenita) → Parlat a Macedònia.

Aromanès (o macedoromanès) → Parlat principalment a Albània, Sèrbia, Macedònia i Tessàlia (Grècia).

12.3.8 SARD

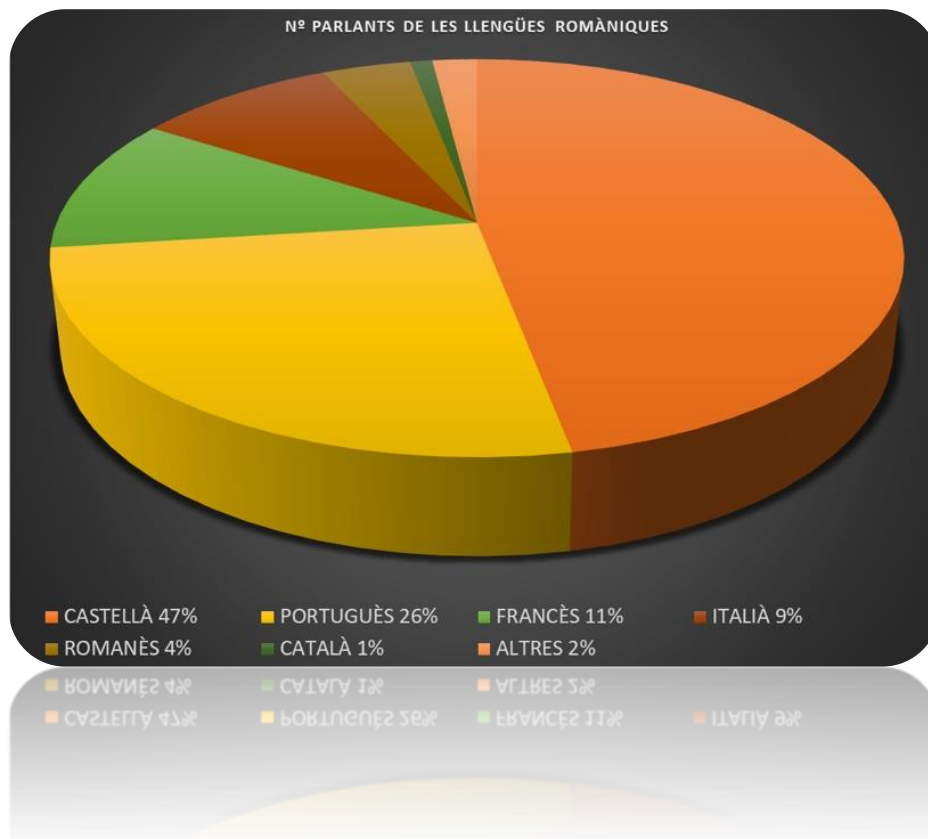
Sard (*sardu* o *limba sarda*, s. XI) → Parlat a Sardenya. És una de les llengües romàniques més conservadores, la qual cosa es pot explicar atès el seu aïllament geogràfic. Ha conegut nombrosos superstrats, dels quals el català i el castellà són els més rellevants. S'hi distingeixen diversos dialectes: Campidanès, Logudorès, que constitueix la llengua considerada clàssica, Nuorès (*nuoraris*). Els dos últims dialectes mencionats són més arcaïtzats que el primer.

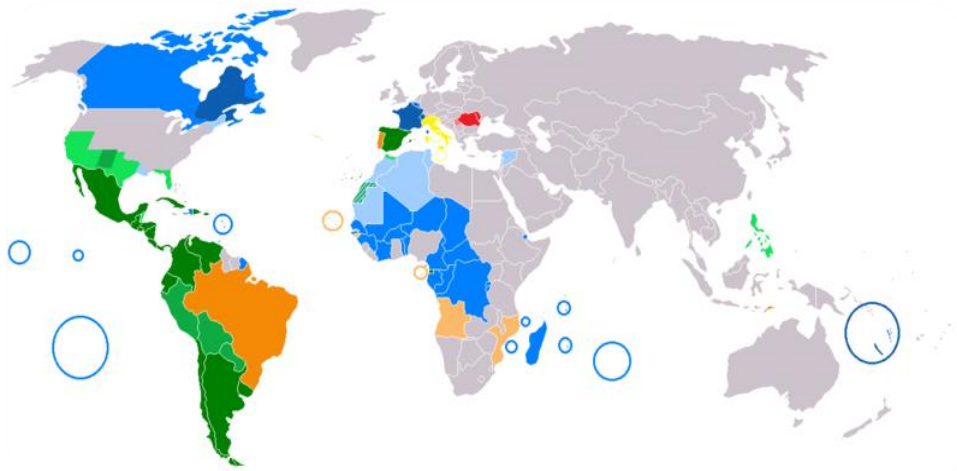
12.4 LLENGÜES ROMÀNIQUES ACTUALS

Les llengües romàniques actuals són:

- **Galaicoportuguès** → Comprèn el portuguès, parlat a Portugal i al Brasil, i el gallec, parlat a Galícia i a la franja frontera d'Astúries i Lleó.
- **Arsturleonès**: Parlat a Astúries i en una part de Lleó.
- **Castella o Espanyol**: Parlat a Espanya i, com a conseqüència de la colonització, a Mèxic i a la major part d'Amèrica Central i del sud.
- **Aragonès**: Es parla en algunes valls del Pirineu d'Aragó.
- **Català** (o segons una proposta recent català-valencià): Llengua parlada a Catalunya, al País Valencià, on també és anomenat valencià, a les Balears, a Andorra, països on és llengua oficial, i també a la franja fronterera d'Aragó, a la Catalunya Nord (França) i a l'Alguer, una petita ciutat de Sardenya.
- **Occità o llengua d'oc** (millor que "provençal") → Parlat a tot el sud de França, a l'oest d'Itàlia i també a la Vall d'Aran (Catalunya), on rep el nom d'aranès. Durant l'Edat Mitjana va tenir una esplendorosa literatura com a vehicle d'expressió dels trobadors, però actualment, excepte a la Vall d'Aran, està en avançat procés de desaparició enfront del francès.

- **Francès o llengua d'oïl** → A més de França, és llengua oficial al sud de Bèlgica (Valònia) i l'oest de Suïssa, a Luxemburg i a la Vall d'Aosta (Itàlia), així com en antigues colònies com el Quebec (Canadà) i a Haití, una illa del Carib. Un grup de parlars de l'est forma una branca separada anomenada francoprovençal.
- **Retoromànic** → Parlat en una petita regió de Suïssa i a Còrsega, on s'anomena romanx, i al Friül, al nord d'Itàlia, on rep el nom de friülà.
- **Sard** → Parlat a l'illa de Sardenya.
- **Italià** → A més d'Itàlia, es parla al sud de Suïssa i a Còrsega, on rep el nom de cors. Presenta una gran fragmentació dialectal, però l'estàndard està basat en el dialecte toscà.
- **Romanès** → parlat a Romania i a Moldàvia, una de les repúbliques de la CEI.

Mapa d'expansió de les llengües romàniques principals.

Castellà Francès Portuguès **Italià** Romanès

s. XXI

Mapa llengües romàniques

13. PRIMERS TEXTOS ESCRITS EN LLENGUA LLATINA

13.1 LA FÍBULA DE PRENESTE

La fíbula de Praeneste (en llatí *fíbula praenestina*) és una fíbula d'or amb una inscripció que es considera el primer testimoni escrit del llatí antic, anterior al vas de Duenos; no obstant això, actualment alguns experts consideren que és falsa.

Va ser descoberta a la ciutat italiana de Palestrina (l'antiga Praeneste), al Laci. Es creu que és del segle VII aC.

La inscripció:

La frase, que té la particularitat d'estar escrita de dreta a esquerra, diu el següent:

MANIOS MED FHEFHAKED NVMASIOI

MANIOS MED FHEFHAKED NVMASIOI

Que transliterat al llatí clàssic seria:

MANIUS ME FECIT NUMERIO

I traduït al català:

"Mani em féu per a Numeri"

Fíbula de Preneste

13.2 VAS DE DUENOS

La inscripció *Duenos* és un dels primers registres escrits en llatí. Es tracta d'un text de tres línies escrit en una obra artesana que consta de tres guerres juntes, la qual va ser descoberta per l'arqueòleg alemany Heinrich Dressel el 1880 a la ciutat de Roma. Va rebre el seu nom per la primera paraula -*Duenos*, que significa "bo" en llatí arcaic- de la tercera línia, que és la que es va poder desxifrar amb major seguretat. Segons la datació sembla ser del segle VI a. C. (amb més exactitud, dels voltants del 580-550 a.C.)

El text desxifrat

La inscripció diu el següent:

IOVEISATDEIVOSQOIMEDMITATNEITEDENDOCOSMISVIRCOSIED /
 ASTEDNOISIOPEOITESTIAIPACARIVOIS /
 DVENOSMEDFECEDENMANOMEINOMDVENOINEMEDMALOSTATOD

La inscripció en llatí arcaic seria:

iovesat deivos qoi med mitat nei ted endo cosmis virco sied

asted noisi opetoi tesiai pacari vois

duenos med feced en manom einom duenoi ne med malos tatod

I la traducció al llatí clàssic podria ser aquesta:

urat deos qui me mitat ni in te comis virgo sit.

at te nisi [OPETOITESIAI] paca rivis.

Bonus me fecit in [MANOM EINOM] bono. ne me malus tollito.

Les primeres línies són bastant confuses:

1. [el] que et va enviar [a mi] demana als déus, si [la] *virco* no és bona amb tu
2. i ni t'he apaivaga [aquests] rius

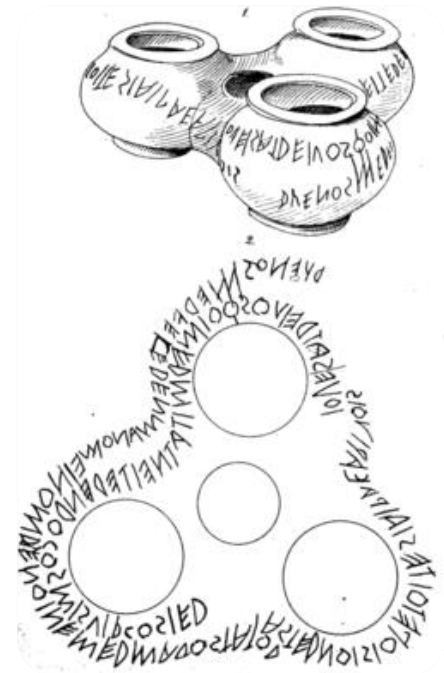
Únicament la tercera línia es pot traduir de forma més o menys inequívoca:

- a) «[Un home] bo em va fer amb bona finalitat [per a un home] bo, [que] no em robi [un home] dolent».
- b) «[Un] bon home em va fer amb bon propòsit per a [un] bon home, [que el mal no se m'emporti]», etc.

Nota: El significat de *manom einom* és incert perquè aquestes paraules ja no s'usaven en el llatí clàssic. Segons el consens lingüístic, l'expressió es tradueix com a “amb bona finalitat”.

Vas de Duenos

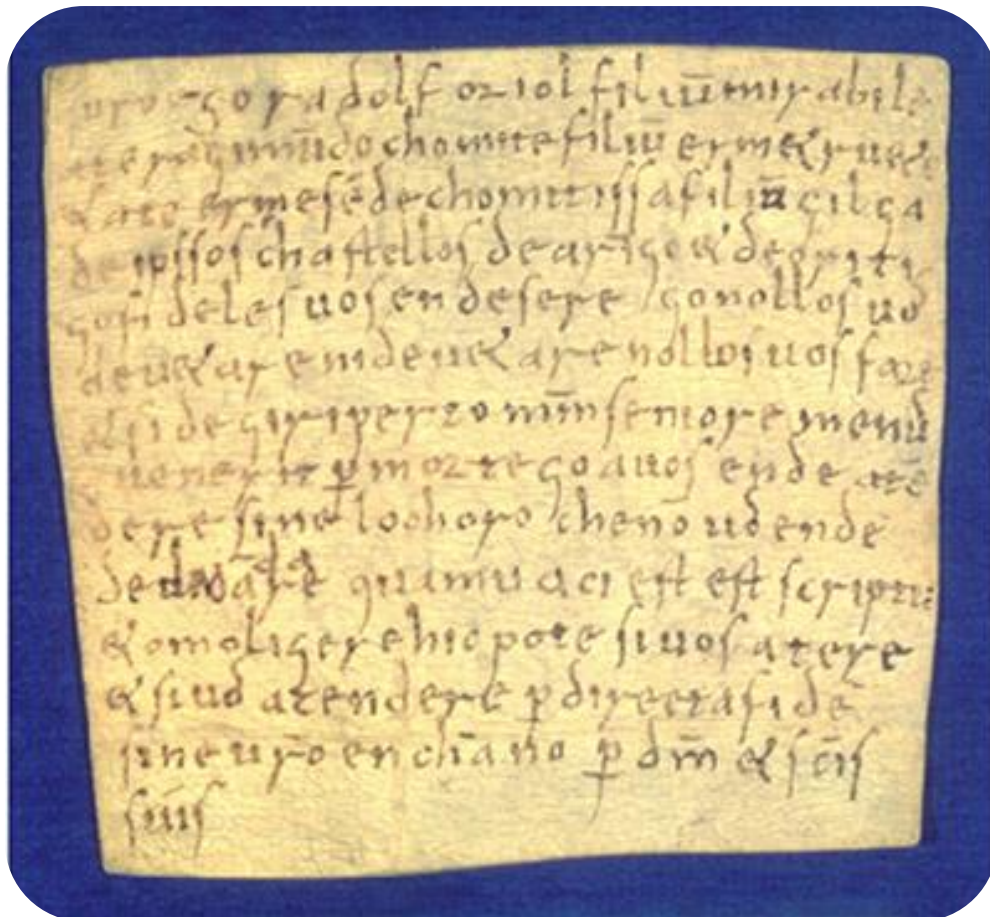

Vas de Duenos

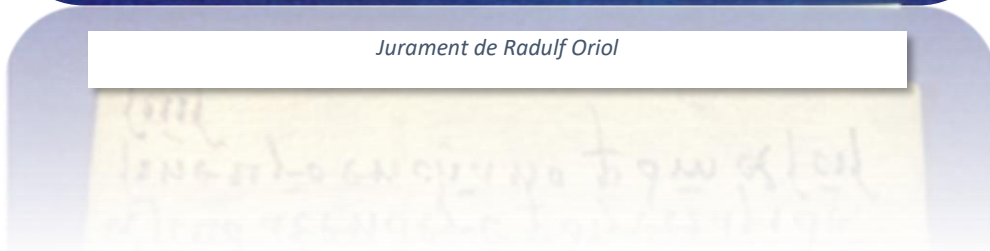
14. PRIMERS TEXTOS ESCRITS EN LLENGUA CATALANA

14.1 JURAMENT DE RADULF ORIOL

El més vell que és coneix és un jurament de Radulf Oriol a Ramon IV del Pallars Jussà, escrit entre el 1028 i el 1047 en un lloc indeterminat entre Orrit (Pallars Jussà) i Areny de Noguera (Ribagorça), dos pobles separats per uns dos quilòmetres.

Jurament de Radulf Oriol

14.2 GREUGES DE GUITARD ISARN

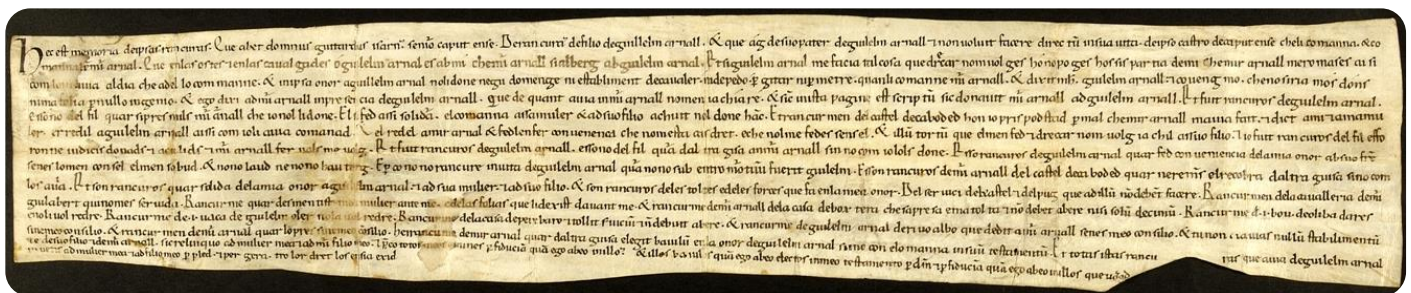
Els *Greuges de Guitard Isarn* és un text escrit en català -les frases d'introducció dels diversos temes que tracta són en llatí-. De caràcter feudal, que prové de l'àrea antiga del bisbat d'Urgell, on es va aplicar més aviat el català en l'escriptura. El document conservat n'és i va ser escrit entre 1085 i 1095, provinent d'Organyà, i publicat així per J. Miret i Sans; segons això, aquest seria el text complex més antic en català, anterior a les *Homilies d'Organyà*, que es considera el text literari més antic en català.

Fragment:

"...per pled et per gera, tro lor dret los en sia exid..."

Versió al català actual:

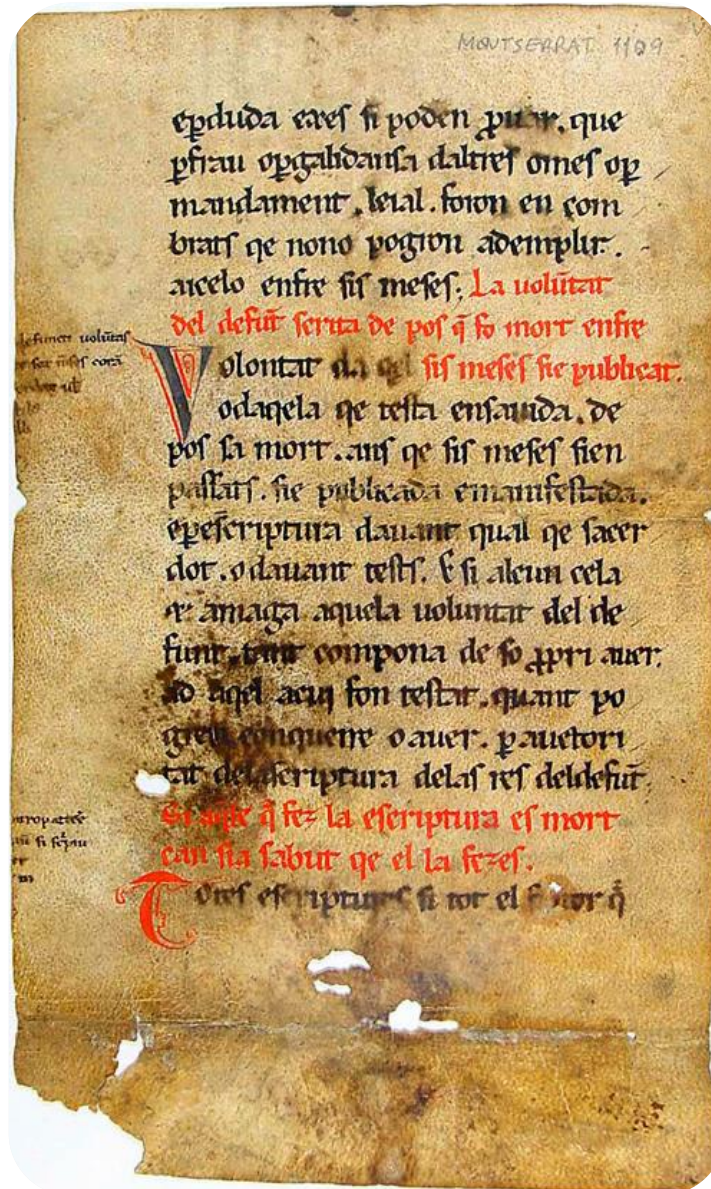
"...per plet i per guerra, fins que llur dret els en sigui reconegut..."

Greuges de Guitard Isarn

14.3 FÒRUM IUDICUM

És la traducció al català del *Liber Iudiciorum* (també *Llibre Jutge*). És un fragment d'una versió del **Forum Iudicum**. El *Forum Iudicum* era un codi de lleis visigòtic que fou traduït al català a mitjan segle XII. La traducció catalana fou feta durant els primers anys del govern de Ramon Berenguer IV (1113-1162).

Forum Iudicum

14.4 HOMILIES D'ORGANYÀ

Les Homilies d'Organyà són del final del segle XII o principi del XIII. Però hi ha uns vuit o nou textos coneguts escrits en català que són més antics.

És un fragment de sermonari destinat a la predicació de l'Evangelí i descobert a la rectoria d'Organyà el 1904. Representa un dels documents literaris més antics escrits en la llengua catalana. Són la traducció al català d'uns sermons escrits en occità i mostren l'ús de la llengua catalana en la predicació adreçada al poble.

Les Homilies d'Organyà s'inspiren en les canòniques augustinianes, com per exemple Sant Ruf d'Avinyó, que donaven impuls a la pastoral popular, dins el corrent de la reforma gregoriana.

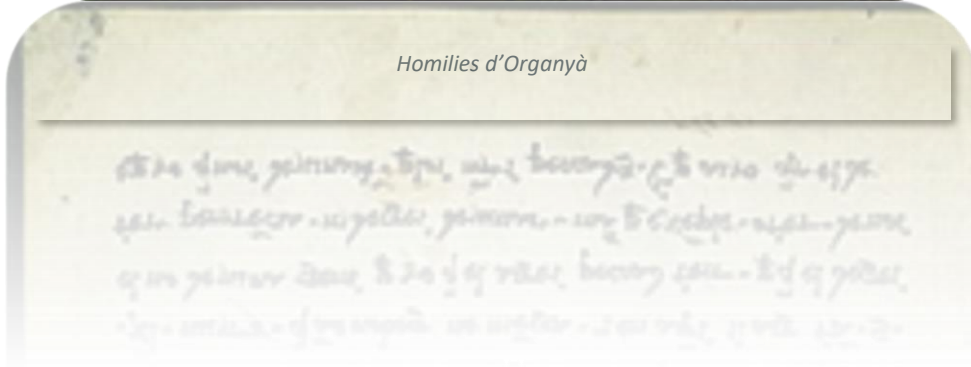
El caràcter de la lletra és propi de l'època de transició a l'art gòtic, i la qualitat del pergami, força gruixut i ordinari. Certes particularitats del llenguatge fan pensar als erudits que aquest manuscrit és del temps del rei Pere I el Catòlic (1196-1213).

El text és escrit en català no provençalista, encara que s'hi trobin alguns mots poc coneguts en la llengua catalana.

Aquest és un text important perquè és una traducció al català d'unes homilies occitanes i, per tant, "és una de les primeres traduccions entre llengües romàniques". Sigui com sigui, per més èmfasi del cas, el cap de l'oficina d'Onomàstica relata que la mateixa persona que va localitzar les homilies, Joaquim Miret Sans entre el 1904 i el 1908, va trobar "documents tan importants o més però en canvi, aquells no van tenir tanta difusió".

Homilies d'Organyà

15. PRIMERS TEXTOS ESCRITS EN LENGUA CASTELLANA

15.1 CARTULARIOS DE VALPUESTA

Són una sèrie de documents del segle XII que, al seu torn, són còpies d'altres documents, alguns dels quals es remunten al segle IX, i que serien el primer testimoniatge escrit del qual es té notícia d'un dialecte romanç hispànic (si bé no hi ha consens entre els experts sobre la seva autenticitat).

L'estatut d'autonomia de Castella i Lleó els esmenta en el seu preàmbul com un dels primers testimoniages escrits en llengua castellana. Per això, *Valpuesta*, igual que *San Millán de la Cogolla*, s'atribueix el títol de bressol del castellà.

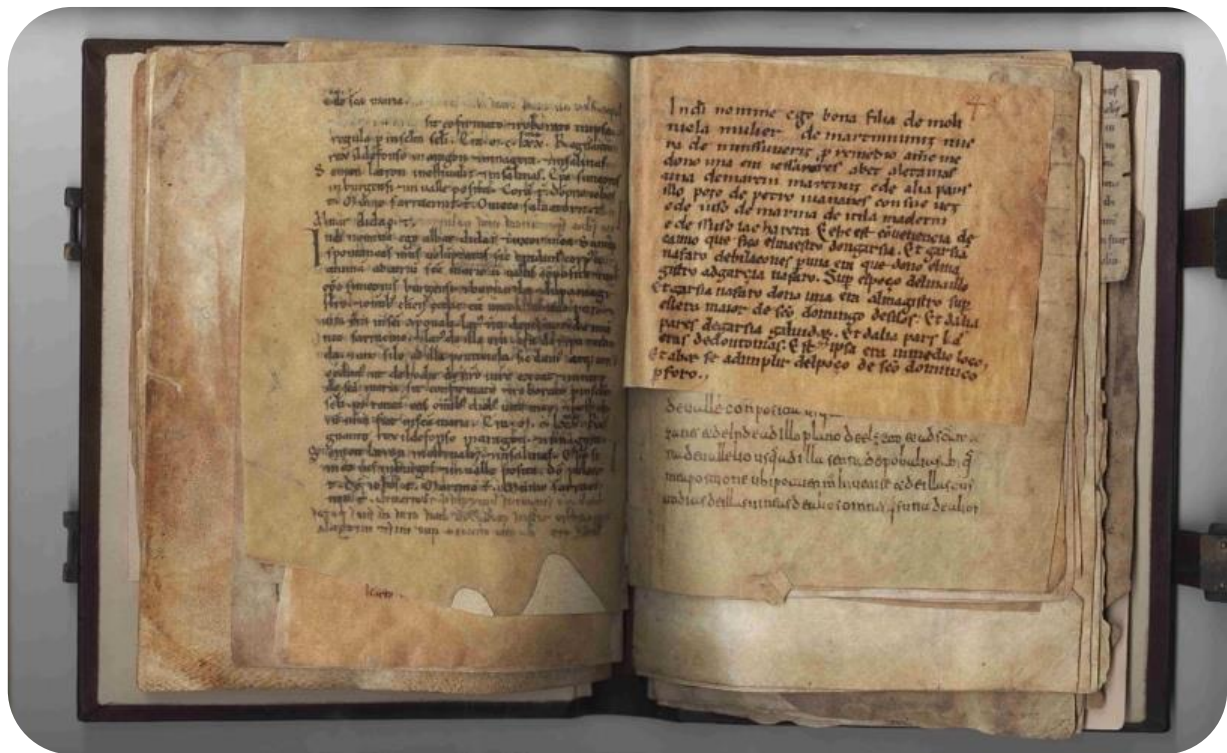
Comprenen diversos manuscrits en què es van copiar documents dels arxius de la corona, dels bisbats, dels monestirs, que tracten de donacions, judicis, vendes, canvis, i altres tipus de contractes. Els més antics daten dels anys 804, 844, 864 i 875.

Són dos cartularis amb els mateixos textos:

- El més antic rep el nom de gòtic per estar escrit en gran part en lletra visigòtica.
- L'altre, més modern, rep el nom de gal·licà per estar escrit en lletra gal·licana, també dita carolina. És una còpia del gòtic escrita l'any 1236 per Rodrigo Pérez de Valdivielso, canonge de Valpuesta.

El cartulari és un còdex visigòtic de 113 pàgines transcrit per 32 amanuenses diferents, 87 de les pàgines estan escrits en visigòtica i la resta en carolina. El seu contingut és la recopilació de documents relacionats amb la propietat en el comtat de Castella. A Burgos denominen al cartulari vedell pel material suport de l'escriptura, pell. Així es pot definir aquest terme com la reunió de tots els documents oposats en l'arxiu valpostí. L'apel·latiu de gòtic fa referència als visigots.

El document posseeix un valor històric i filològic definitiu.

Cartularios de Valpuesta

15.2 NODICIA DE KESOS

El document ha estat datat l'any 959, la qual cosa suposaria que va ser redactat 18 anys abans que *las Glosas*, un manuscrit trobat en el monestir de *San Millán de la Cogolla*, a La Rioja, que data de l'any 977 i que fins ara és considerat com el document més antic escrit en llengua castellana.

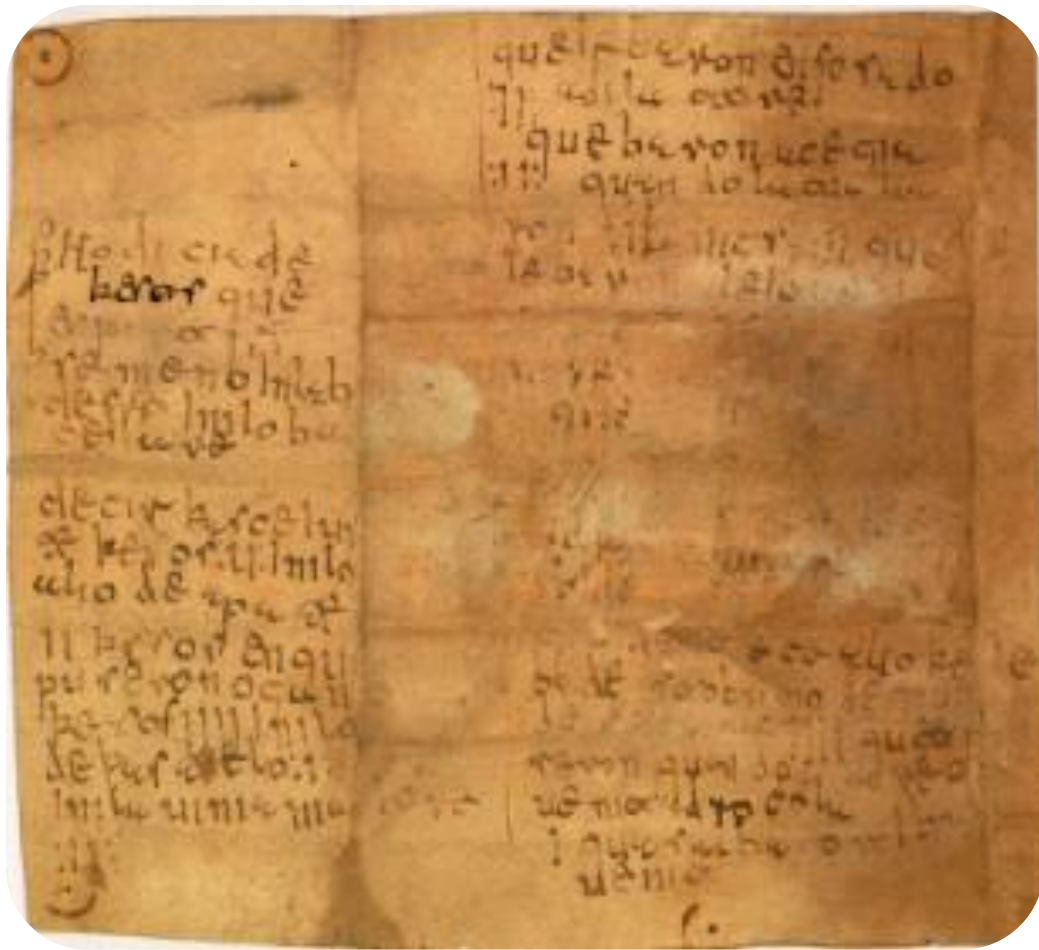
Atribuïda al monjo Ximeno, dispenser —l'encarregat del rebost— del Monestir dels Sants Justo i Pastor, en la comunitat de la *Rozuela*, molt proper a Lleó. La *Nodicia de Kesos* és en realitat una llista de queviures, l'inventari de formatges que portava el religiós.

De molt breu extensió, prop de mig centenar de paraules gargotejades a dues columnes en un pergami, el document està escrit en un castellà molt primitiu, amb un llenguatge pròxim a les llengües romanços que denota una clara separació de les rígides normes del llatí, la llengua en què s'escrivia tot tipus de document en aquesta època.

El descobriment de la *Nodicia de Kesos* no és recent, perquè fins i tot el cèlebre filòleg espanyol *Ramón Menéndez Pidal*, mort en 1968, va saber de la seva existència; no obstant això, en dies recents el document ha despertat un gran interès pel fet que es considera molt pròxima la possibilitat que sigui acceptat com el primer text escrit en castellà, atès que l'ajuntament de Barraques ha reprès els intents per al seu reconeixement i que, així, es concedeixi a la *Rozuela* el títol de «bressol del castellà», que encara ostenta *San Millán de la Cogolla*.

Amb aquesta acceptació s'aconseguiria, a més, que la comunitat de la *Rozuela* sigui inclosa en l'anomenada “Ruta de la Llengua”, un recorregut turístic per alguns punts d'Espanya que són d'interès cultural en estar relacionats amb l'origen del castellà, com el propi monestir de *San Millán de la Cogolla*, *Santo Domingo de Sitges*, *Valladolid*, *Ávila* i *Salamanca*, així com el barri madrileny d'*Alcalá de Henares*, bressol de Cervantes.

Actualment, se'n guarda una còpia amb el nom de *Manuscrito 852* als arxius de la catedral de *León*.

Nodicia de Kesos

15.3 GLOSAS EMILIANENSES

El primer text escrit en espanyol van ser *Las Glosas Emilianenses*, que són unes notes manuscrites realitzades una mica abans de l'any 1000 en el marge d'un còdex que es guarda en el monestir de La Rioja de *San Millán de la Cogolla*.

Las Glosas Emilianenses són petites anotacions manuscrites, realitzades en diverses llengües: llatí, un romanç hispànic (ben navarrès-aragonès en la seva varietat de La Rioja, ben castellà amb element de la Rioja) i basc medieval, entre línies o en els marges d'alguns passatges del còdex llatí *Aemilianensis 60* a la fi del segle X.

La intenció del monjo copista era probablement la d'aclarir el significat d'alguns passatges del text llatí. El seu nom es deu al fet que van ser compostes en el monestir de *San Millán de la Cogolla* (*Millán o Emiliano* precedeix del llatí *Aemilianus*), pertanyent a la Comunitat Autònoma de La Rioja i aleshores parteix del Regne de Navarra, situat a la zona on no es va parlar castellà fins a segles després.

El seu valor es va descobrir en 1911, quan *Manuel Gómez Moreno*, que estudiava l'arquitectura mossàrab del *monasterio de Suso*, va transcriure totes les glosses, al voltant de mil, i les hi va enviar a *Ramón Menéndez Pidal*.

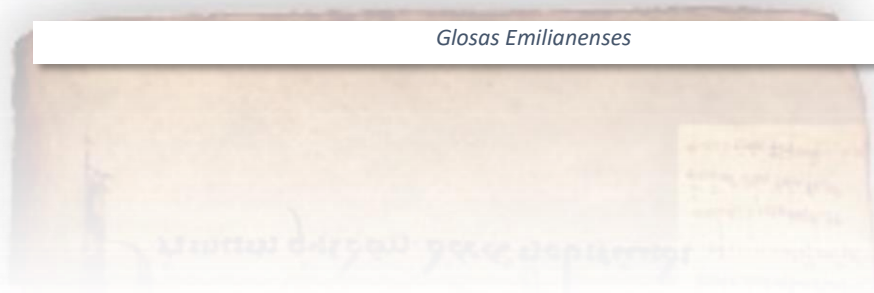
A causa de falta de rigor filològic se li va atribuir inicialment i de manera errònia l'àlies de "bressol del castellà" a *San Millán de la Cogolla* (i a La Rioja per extensió), no obstant això, aquestes glosses no estan escrites en castellà sinó en navarrès-aragonès en la seva varietat de La Rioja i s'han trobat textos castellans anteriors.

L'Institut Castellà i Leonès de la Llengua (ILCYL), va datar els *Cartularios de Valpuesta* juntament amb la *Nodicia de Kesos*, com alguns dels registres amb trets de la llengua castellana i lleonesa més antics que es coneixen. Al novembre de 2010, la Real Acadèmia Espanyola va avalar els *Cartularios*, escrits en "una llengua llatina assaltada per una llengua viva", com els primers documents en els quals apareixen paraules escrites en castellà, anteriors a *Las Glosas Emilianenses*.

Cono a futuro de
nuestro dueno dueno
Christo dueno
salbatore qual dueno
get ena honore e qual
duenno tienet ela
mandatione cono
Patre cono Spiritu
Sancto enos sieculos
de lossieculos. Faca
nos Deus omnipotes
tal seruitio fere ke
denante ela sua face
gaudiose segamus.
Amen.

Glosas Emilianenses

de uenarum usum
Humidende
loci in ab'...

"Monasterio de Yuso"

On es van trobar "las Glosas Emilianenses"

Copia del còdex 60 de las "Glosas Emilianenses" exposades al Monasterio de Yuso"

Copia del còdex 60 de las "Glosas Emilianenses" exposades al "Monasterio de Yuso"

Copia del còdex 60 de las "Glosas Emilianenses" exposades al "Monasterio de Yuso"

Inscripció traduïda dels primers escrits en llengua castellana

"Monasterio de Suso"

On es van escriure "las Glosas Emilianenses"

16. CONCEPTE D'ETIMOLOGIA

Del llatí *etymologia*, que a la vegada té el seu origen en un vocable grec, la etimologia és una especialitat lingüística que estudia l'origen de les paraules al considerar la seva existència, significació i forma.

L'etimologia és la part de la lingüística que s'ocupa de l'origen de les paraules i de la reconstrucció de la seva ascendència. Així doncs, el seu objecte d'estudi són els ètims (del grec *etumo V*, “veritable”), és a dir, els vocables originaris dels quals han derivat les paraules d'una llengua determinada.

Atès que el castellà és una llengua romànica, la major part del seu vocabulari té com a fonament la llengua llatina. Així mateix, tot el vocabulari científic de les llengües modernes està constituït sobre la base lèxica de la llengua grega. Per tant, l'aproximació etimològica al llatí i al grec repercutirà en el coneixement i domini del castellà. Si sabem que, després de certs canvis fonètics, la paraula llatina *ferrum* ha evolucionat fins a donar en català ferro, podrem associar fàcilment a l'ètim llatí paraules com a ferri, fèrric, ferrocarril, etc.

De la mateixa manera, el significat de termes científics com a hematoma, hematologia, hemorràgia, etc., resultarà evident si coneixem l'ètim grec i la seva transcripció: *aima*, “sang”, dona hemat-, hemo-.

17. EVOLUCIÓ ETIMOLÒGICA

En estudiar l'etimologia, és possible augmentar la compressió sobre el significat precís de les paraules, ampliar el nostre vocabulari i perfeccionar l'ortografia. És important tenir en compte que les llengües viuen una inevitable evolució, la qual cosa desemboca que les paraules sofreixin modificacions i s'adaptin a cada moment històric en el qual són utilitzades; cal assenyalar que aquests canvis no sempre són positius o constructius. El significat que tenia una paraula fa un segle pot ser molt diferent del que posseeix actualment, i el mateix pot ocórrer en el futur, fins que el terme, per determinades raons, deixi de ser considerat vigent o necessari per a la comunicació

Els estudis etimològics assenyalen que el castellà és una llengua romànica (una sèrie d'idiomes indoeuropeus que deriven del llatí vulgar) i que els seus impulsors van ser els romans al voltant de l'any 200 a. C.

Les paraules del castellà, de tota manera, tenen diverses fonts; comptem amb termes que provenen de l'àrab, català, grec, francès, anglès, entre d'altres llengües. Es tracta de termes que van ser adaptats per l'idioma castellà fins a fer-los propis.

L'etimologia de les paraules amaga històries i secrets que ajuden a estrènyer els llaços que existeixen, o haurien d'existir, entre la persona i la llengua.

Moltes vegades, en els seus arbres genealògics existeixen sorpreses molt reveladores, almenys per a persones que mai s'hagin acostat a un idioma a aquest nivell tan íntim; per exemple, descobrir que nombrosos termes de l'anglès provenen del llatí, resulta curiós al principi, sobretot considerant les diferències d'ortografia, fonètica i entonació que a simple vista separen a aquesta llengua de l'espanyol o l'italià.

18. LA FORMACIÓ D'UNA LLENGUA

En la formació de qualsevol llengua intervenen tres factors:

18.1 SUBSTRAT

Són les llengües que es parlaven a la Península Ibèrica abans de l'arribada dels romans i que influïren sobre la llengua importada; per exemple, pel que fa al català:

- a) Substrat bascoibèric: esquerra, pissarra, bassa, isard, paparra, Esterri, Benavarri, Gerri, Llessui, Ordino...
- b) Substrat cèltic: banya, maduixa, camisa, llauna, carro, Besalú, Salardú, Verdú...

I pel que fa al castellà:

- a) Substrat bascoibèric: pizarra, cerro, cazurro, guijarro, Elvira, Iriberry...
- b) Substrat cèltic: lanza, gordo, cerveza, braga, camisa...

18.2 SUPERESTRAT

Són els estrats lingüístics posteriors a la romanització que han influït sobre una llengua romànica, per exemple:

- a) El grec: vocabulari del món marítim (sirgar, xarxa), i altres (codonyat, calaix);
- b) El germànic (a través dels visigots): vocabulari militar (arenga, espia, guaitar, guerra), i antropònims (Bertran, Elvira, Ermengol, Ferran, Jofre);
- c) L'àrab: més important en castellà que en català: albercoc, arròs, alfals, safareig, racó, catifa, safata, alcohol, sucre i molts topònims que comencen per al-.

18.3 ADSTRAT

És la influència entre dues llengües per motius de veïnatge geogràfic; per exemple: català-castellà, català-francès, etc. Així trobem com a elements de la llengua catalana i castellana occitanismes, gal·licismes, italianismes i anglicismes.

19. ELEMENTS DEL VOCABULARI CATALÀ/CASTELLÀ

Per tot el que s'acaba de dir, el llatí és la base essencial de les llengües catalana i castellana, les quals s'han format per mitjà de diferents procediments que afecten la fonètica, la sintaxi, el lèxic, etc. Pel que fa al lèxic, cal preguntar-se: com ha passat les paraules llatines a les nostres llengües?

El vocabulari català i castellà es divideix en:

19.1 MOTS POPULARS O PATRIMONIALS

Són mots llatins heretats pels pobles romanitzats, que van anar evolucionant lentament però notòria fins convertir-se en un mot genuïnament català o castellà. La majoria dels mots populars tenen el seu origen en el llatí vulgar o popular:

Ex: *metu(m)* > miedo; *pavore(m)* > por, peur...

vetula(m) > vetlla > vella/ vieja

vinea(m) > vinia > vinya/ viña

lacte(m) > laite > llet/ leche

19.2 CULTISMES

Són mots introduïts de manera més o menys artificial per omplir buits lèxics; s'adoptaren, sense patir gaires transformacions, especialment durant els segles XIV, XV i XVI (Renaixement) estrictament. Es divideixen en:

b.1. Cultismes pròpiament dits: mots presos directament del llatí sense passar per les lleis d'evolució fonètica:

Ex: *titulu(m)* > títol / título

examen > examen / examen

b.2. Semicultismes: mots on l'evolució fonètica és parcial:

Ex: *spatula* > espatlla / espalda

saeculu(m) > segle / siglo

19.3 DOBLETS O AL·LÒTROPS

Un mateix ètim o mot llatí que dóna dues o més formes catalanes (o castellanes): una és un cultisme i l'altra un mot popular.

Ex: *ignorare* > enyorar (popular)

> ignorar (cultisme)

miraculu(m) > mirall (popular)

> miracle (semicultisme)

> miraculós (cultisme)

cathedra > cadira (popular)

> càtedra, catedràtic... (cultismes)

regula(m) > rella (popular)

> regla (semicultisme)

> regular (cultisme)

collocare > colgar (popular)

> col·locar (cultisme)

El llatí també ha fornit les llengües castellana i catalana d'un gran nombre de noms de persona (antropònim), de noms geogràfics (topònims):

Ex: *Laurentinu(m)* > Llorenç/ Lorenzo

monte (m) > Montseny, Montserrat

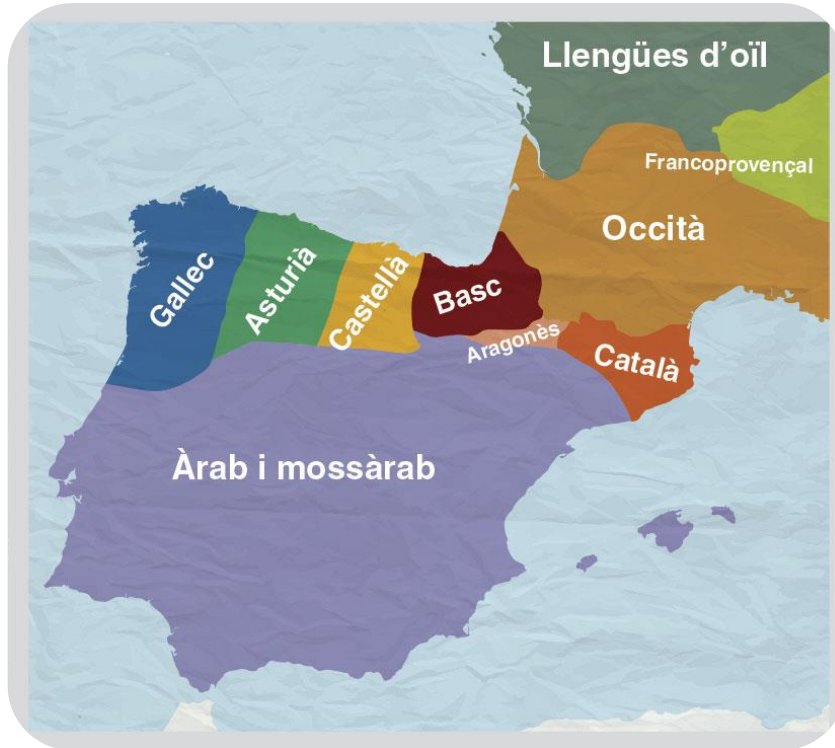
20. HISTÒRIA DE LA LLENGUA CATALANA

La llengua catalana és una llengua romànica del grup de les neollatines, nascuda entre els segles VIII i X en una part de Catalunya, en la Catalunya Nord i a Andorra, als territoris de l'Imperi carolingi que formaven els comtats de la Marca Hispànica.

Als segles XII i XIII es va estendre a la resta de Catalunya, a la major part del País Valencià, a les Illes Balears, a la Franja (Aragó), a la ciutat de l'Alguer i a la comarca murciana del Carxe, i la frontera lingüística va quedar establerta al final del regnat de Jaume I.

La llengua catalana prové del llatí, concretament del llatí vulgar que parlaven les classes populars romanes, els soldats i els mercaders que s'establiren a la península l'any 218 a. C. La invasió romana no va ser només militar sinó que al llarg de set segles que durà hi traslladaren també la llengua, els costums, la cultura i la gestió administrativa, és el que es coneix com a romanització.

Però abans de l'arribada dels romans altres pobles habitaven a la península. Les llengües que parlaven s'assimilaren a la llengua llatina i van deixar la seva empremta en el llatí vulgar, és que es coneix com a substrat.

El català. Any 1000

El català. Any 2000

20.1 [TIMELINE → HISTÒRIA DE LA LLENGUA CATALANA](#)

* Veure al final del treball en ANNEX 3

21. HISTÒRIA DE LA LLENGUA CASTELLANA

La llengua espanyola és avui en dia la tercera llengua més parlada en tot el món, després del xinès i l'anglès, segons indica un estudi realitzat per la Fundació Telefónica.

A dia d'avui hi ha més de 50 milions de persones que parlen l'espanyol a tot el món, incloent els parlants nadius, i els que ho xerren com a segona llengua. S'estima que sobre l'any 2045 el 10% de la població mundial parlarà l'espanyol.

Mentre, l'espanyol es manté com el segon idioma del món en nombre de parlants (437 milions), només superat pel xinès i les seves variants, i el cinquè en extensió (31 països), per darrere del xinès, l'anglès, l'àrab i el francès.

I ara es preguntaran de quina manera va bollar la llengua castellana i com va arribar a ser tan extensament parlat, doncs Espanya té una de les històries més riques i més llargues de qualsevol de les llengües del planeta.

Espanya es situada a la Península Ibèrica, situada a la zona sud-oest d'Europa, si ben no era coneguda amb el nom d'Espanya a l'instant. Sobre el segle VI ja abans de l'era comuna, una tribu nòmada d'Europa central famosa com els celtas es van traslladar a la zona, i es van barrejar amb els habitants de la península, els ibers. El resultat va ser un nou poble anomenat els celtibers, i xarraven una forma de llengua cèltica.

Les persones hispanes van aprendre llatí de colons romans, soldats i mercaders. Aviat, un nou llenguatge format que era una barreja de llatí tradicional i la llengua celtibèrica. Aquest va ser l'inici de la història d'Espanya. El nou llenguatge mixt s'assemblava molt al llatí tradicional, més així mateix s'empren moltes paraules d'altres llengües.

Al llarg del segle IV, Hispània va ser envaïda pels visigots i tribus germàniques de l'est d'Europa. Van ser els visigots els que van transformar a la monarquia hispana al catolicisme. Aquests successos van influir en la llengua, mes cap tant com quan els musulmans de parla àrab van conquerir la zona. Al llarg de la seva ocupació, molts dels habitants del país van aprendre àrab i, finalment, el llatí vulgar va subsistir en determinats regnes del nord encara ocupats pel cristians.

Al llarg dels segles següents, els regnes cristians del nord van començar una croada anomenada la Reconquesta per recobrar el país i conduir als moriscs. Conforme

avançaven al sud, van restituir políticament, religiosament i lingüísticament als espanyols. El llatí vulgar, de nou es va transformar en la llengua dominant de la península, singularment un dels seus dialectes, el castellà, la qual cosa contribueix un factor clau per a la història d'Espanya.

A mitjà del segle XIII, els cristians havien recuperat la majoria de la Península Ibèrica, amb un petit regne morisc que quedava a la zona de Granada. Va ser ara que el monarca regnant, el rei Alfons X, va començar a desplaçar el país cap a l'adopció d'un llenguatge estandarditzat basat en el dialecte castellà. Alfons X va dictaminar que el castellà s'emprà per tots i cadascun dels documents oficials i altres labors administratives. Es va designar a un conjunt d'acadèmics per traduir documents científics i legals, les obres literàries i les històries en espanyol. Aquests és un dels punts més essencials de la història d'Espanya, mentre que va assistir a establir el castellà com a llengua oficial del país.

En l'actualitat, el castellà prossegueix sent l'idioma bàsic d'Espanya que es parla al món sencer. La llengua espanyola encara es parla en llocs com Mèxic, Colòmbia, Argentina, Panamà, Puerto Rico, Cuba i molts altres. Cada país i zona ha posat la seva marca en la llengua, existeixen canvis de paraules o ben alguns utilitzen exactament les mateixes paraules, més l'aplicació de diferents significats. En qualsevol cas tot és l'idioma d'Espanya, igual forma que tant a Anglaterra i EE.UU parlen anglès, solament amb una miqueta diferent de lèxic i accents.

21.1 [TIMELINE → HISTÒRIA DE LA LENGUA CASTELLANA](#)

* Veure al final de treball en ANNEX 4

22. NORMES FONÈTIQUES ELEMENTALS D'EVOLUCIÓ DEL LLATÍ AL CATALÀ I AL CASTELLÀ

22.1 EL CAS ACUSATIU

Els substantius, adjectius i pronoms evolucionen a partir del cas acusatiu llatí (una de les sis formes que tenen les paraules en aquesta llengua), que generalment acabada en -m. Aquesta -m desapareix ja en el llatí vulgar.

Aquest fet determina que la major part dels mots llatins utilitzats al llarg del crèdit acabin en -m. Per exemple, de la paraula *liber*, la forma d'acusatiu és *librum*, i d'aquí provenen *libro* (castellà) i *llibre* (català).

22.2 VOCALS LLARGUES I VOCALS BREUS

Les vocals del llatí tenien quantitat vocàlica, això vol dir que el llatí distingia entre vocals llargues i breus depenent del temps que es trigava a pronunciar-les.

Les cinc vocals llatines (a, e, i, o, u) podien ser llargues o breus segons la durada de llur pronunciació:

- Les vocals breus duraven una unitat de temps.
- Les vocals llargues duraven el doble, és a dir, dues unitats de temps.

Atès que això no és perceptible fàcilment, es farà notar quan sigui convenient a les explicacions d'evolució fonètica.

Com el castellà no té llargues i breus, no se sol realitzar la distinció en la pronunciació entre llargues i breus. Vegem alguns usos d'aquests signes: *ābācūs* té totes les seves vocals breus.

Āmōrēs té breu la primera i llargues les altres dues. *Causār* té una llarga i una vocal breu, ja que tots els diftongs són llargs.

22.3 VOCALS TÒNIQUES I ÀTONES

Sovint no evolucionen de la mateixa manera.

Encara que al llatí no existeix l'accent ortogràfic, dins d'una paraula hi ha sempre una síl·laba o vocal tònica i altres àtones.

La síl·laba o vocal tònica és aquella que porta l'accent de la paraula i que es pronuncia amb més intensitat. Les síl·labes o vocals àtones són aquelles que no el porten. Per exemple, en la paraula *populum*, la síl·laba tònica és *po* i les altres dues són àtones.

Síl·laba pretònica (o protònica) és aquella que precedeix a una síl·laba tònica.

Síl·laba posttònica és aquella que ve després d'una síl·laba tònica. Per exemple, en el mot llatí: *au-ri-cu-lam* (> orella), la síl·laba tònica és *-ri*, aleshores la síl·laba àtona pretònica serà *-au* i la posttònica *-cu*.

A l'hora de citar determinades consonants emprarem la següent terminologia:

22.3.1 VOCALS TÒNIQUES

A

En català i en castellà es conserva tant si és llarga com si és breu:

pratum > prat / prado

famam > fama / fama

E (breu)

En català es conserva:

terram > terra

templum > temple

En castellà, però, es converteix generalment en el diftong /ie/, i de vegades en /i/:

terram > tierra

castellum > castillo

Tot i que es pot conservar en les formes cultes (*templum* > templo) i quan va seguida d'una consonant velar o d'una iod (*materiam* > madeira > madera).

E (llarga)

Tant en català com en castellà es conserva:

est > és / es

plenum > ple / lleno

I (breu)

Tant en català com en castellà es converteix en /e/ en les formes populars:

pilum > pèl / pelo

litteram > lletra / letra

inter > entre / entre

I es manté en les formes cultes:

librum > llibre / libro

I (llarga)

Es conserva en català i en castellà:

filium > fill / hijo

insulam > illa / isla

dico > dic / digo

O (breu)

En català generalment es conserva:

bonum > bo

fontem > font

Però davant de iod, /ct/ i /cul/, es converteix en /u/:

folium > full

octo > vuit

oculum > ull

En castellà es converteix en el diftong /ue/:

bonum > bueno

fontem > fuente

Però seguida de iod, /ct/ i /cul/, es manté:

folium > hoja

octo > ocho

oculum > ojo

O (llarga)

Tant en català com en castellà es conserva:

solum > sol / solo

U (breu)

Passa a /o/ en ambdues llengües:

lutum > llot / lodo

U (llarga)

Es conserva tant en català com en castellà:

fumum > fum / humo

ESQUEMA DE L'EVOLUCIÓ DE LES VOCALS TÒNIQUES

Llatí clàssic	Català	Castellà
A	A	A
E breu	E	IE/I/(E)
E llarga	E	E
I breu	E / (I)	E/(I)
I llarga	I	I
O breu	O/(U)	UE/(O)
O llarga	O	O
U breu	O	O
U llarga	U	U

22.3.2 VOCALS ÀTONES

*En síl·laba inicial

A

En català i en castellà generalment es conserva:

cantare > cantar

catenam > cadena

En castellà, però, davant de iod o consonant velar passa a /e/:

lactucam > laituca > lechuga

maxilla > maixilla > mejilla

E

En català es conserva:

mercatum > mercat

En castellà pot conservar-se:

tenere > tenir

O bé es pot transformar en /i/:

sementem > simiente

tenebram > tiniebla

I (breu)

Tant en català com en castellà es converteix en /e/:

plicare > plegar / plegar

I (llarga)

Es conserva en català i castellà:

indicare > indicar / indicar

O

Es conserva tant en català com en castellà:

dolorem > dolor / dolor

U (breu)

En català i en castellà es transforma en /o/:

cuniculum > conill / conejo

gubernare > governar / gobernar

U (llarga)

Es conserva tant en català com en castellà:

curare > curar / curar

* *En síl·laba interior*

En síl·laba interior pretònica desapareixen totes les vocals excepte la /a/:

solitarium > solter / soltero

paradísium > paradís / paraíso

En síl·laba interior posttònica desapareixen generalment totes en català:

óculum > oclu > ull / ojo

De vegades, però, es manté la /a/, tot i que transformada:

órphanum > orfe

En castellà també tendeixen a desaparèixer en aquesta posició:

óculum > oclo > ojo

Malgrat això, es mantenen en alguns ocasions:

órphanum > huérfano

límpidum > limpio

árborem > árbol

* En síl·laba final

A

Tant en català com en castellà es conserva:

rosam > rosa / rosa

cantat > canta / canta

E

En ambdues llengües, o bé es conserva:

patrem > pare / padre

O bé es perd darrera /t/, /d/, /n/, /l/, /r/, /s/, /c/:

consulem > cònsol / cónsul

honorem > honor / honor

I

Es converteix en /e/ en català i en castellà:

dixit > digué

dixi > dije

O

Es conserva en ambdues llengües:

ploro > ploro / lloro

U

En català generalment es perd:

amicum > amic

Però si quan es perd la vocal final /u/ queda el grup consonàntic “oclusiva més líquida” com a final de paraula, es desenvolupa la /e/ com a vocal de suport.

librum > llibr > llibre

templum > templ > temple

En castellà es converteix en /o/:

amicum > amigo

22.4 ELS DIFTONGS

Els diftongs llatins evolucionen al català i al castellà de la manera següent:

AE > E / > IE* *caelum* > cel / cielo*

AU > O *aurum* > or / oro

OE > E *poenam* > pena / pena

* En castellà, si la /e/ és tònica de vegades evoluciona a /ie/.

CONSONANTS SIMPLS INICIALS

En català:

- En general es van conservant: *patrem* > **p**are; *dominam* > **d**ona.
- La /i/ consonàntica es conserva però amb so palatalitzat: *iam* > **j**a; *ianuarius* > **g**ener; *iocum* > **j**oc.
- La /l/ es duplica: *lupam* > **ll**oba; *linguam* > **ll**engua.

En castellà:

- En general es van conservar: *patrem* > **p**adre; *matrem* > **m**adre.
- La /f/ es converteix en /h/: *filium* > **h**ijo; *ferrum* > **h**ierro, excepte davant de /-ue/ i, a vegades, /-ie/: *fortem* > **f**uerte; *feram* > **f**iera.
- La /i/ consonàntica manté el seu so davant de /a/ i /e/ tòniques (*iam* > **y**a); altrament desapareix (*ianuarium* > **e**nero).

La /i/ es converteix en /j/ davant /o/ i /u/: *iocum* > **j**uego; *iuvenem* > **j**oven.

CONSONANTS SIMPLS INTERIORS

En català:

- Les oclusives sordes (/p/, /t/ i /c/) intervocàliques es converteixen en les seves sonores corresponents (/b/, /d/ i /g/): *lupam* > lloba; *rotam* > roda; *securum* > segur. Es conserven, però, en molts cultes com ara: *delicatum* > delicat.
- Les oclusives sonores poden conservar-se, transformar-se o desaparèixer:
 - La /b/ es transforma en /v/: *probare* > provar.
 - La /d/ intervocàlica desapareix: *sudorem* > suor.
 - La /g/ es conserva: *navigare* > navegar. Davant de vocal palatal (/e/, /i/), però, pot conservar-se o desaparèixer: *digitum* > dit; *legere* > llegir.
- Les fricatives sordes es conserven: *profectum* > profit.
- Les fricatives sonores intervocàliques es poden conservar o modificar:
 - La /i/ consonàntica esdevé /j/ davant d'/a/ /o/ i /u/: *maiolem* > major.
 - La /u/ consonàntica (/v/en grafia medieval) esdevé /v/ : *nouam* > novam.
- Les líquides (/l/ /r/) i les nasals (/m/ /n/) es conserven: *dolorem* > dolor; *periculum* > perill; *pomam* > poma; *honorem* > honor.

En castellà:

- Les oclusives sordes (/p/, /t/ i /c/) intervocàliques es converteixen en les seves sonores corresponents (/b/, /d/ i /g/): *lupum* > lobo; *metum* > miedo; *securum* > seguro. Es conserven, però, en mots cultes: *delicatum* > delicado (popular: delgado).
- Les oclusives sonores es conserven o desapareixen: *probare* > probar; *foedum* > feo; *videre* > veer > ver; *navigare* > navegar; *ligare* > liar.
- La fricativa sorda /f/ es converteix en /v/: *profectum* > provecho.
- Les fricatives sonores intervocàliques es conserven, canvien o desapareixen:
 - La /i/ consonàntica es converteix en /y/ o desapareix: *maiolem* > mayor; *peiolem* > peor.
 - La /u/ consonàntica es conserva com a /v/ o desapareix: *nouam* > nueva; *rivum* > río.

- Les líquides (/l/ /r/) i nasals (/m/ /n/) es conserven: *dolorem* > dolor; *ferum* > fiero; *fumum* > humo; *honorem* > honor.

CONSONANTS SIMPLES FINALS

En català:

- En general desapareixen totes menys la /l/ en monosíl·labs, la /s/ i la /r/ (que sovint passa a interior per metàtesi): *mel* > mel; *aestimās* > estimes; *inter* > entre.
- La /m/ es va perdre ja en llatí vulgar, però es conserva en monosíl·labs convertida en /n/: *quem* > quin.
- Moltes consonants finals no eren finals en llatí, però ho van ser per la pèrdua de /u/ i /e/ finals: *amicum* > amic; *lupum* > llop; *aetatem* > edat; *fidelem* > fidel; *amorem* > amor; *mensem* > mes.
 - ⚙ La /d/ es perd en els monosíl·labs: *fidem* > fe.
 - ⚙ La /n/ es perd sempre: *panem* > pa; *leonem* > lleó; *nationem* > nació.
 - ⚙ A vegades les consonants /c/, /b/ i /d/ + /e/ o /i/ finals es converteixen en /u/: *pacem* > pau; *pedem* > peu.

En castellà:

- En general, desapareixen totes menys la /l/ en monosíl·labs, la /s/ i la /r/ (que sovint passa a interior per metàtesi): *mel* > miel; *Deus* > Dios; *inter* > entre.
- La /m/ que es va perdre ja en llatí vulgar es conserva en monosíl·labs com a /n/: *quem* > quien; *cum* > con.
- Moltes consonants que han resultat finals en llatí, eren interiors intervocàliques i van evolucionar en aquesta posició; posteriorment, però, va desaparèixer la vocal final.
 - ⚙ La /d/ es perd en els monosíl·labs: *fidem* > fe; *pedem* > pie.
 - ⚙ La /t/ es conserva convertida en /d/: *aetatem* > edad.
 - ⚙ Les consonants /n/, /l/, /r/ i /s/ es mantenen: *panem* > pan; *fidelem* > fiel; *amorem* > amor; *amare* > amar; *mensem* > mes.
 - ⚙ La /c/ + /e/ o /i/ passa a /z/: *pacem* > paz.

GRUPS CONSONÀNTICS INICIALS

En català:

- Els grups /pl/, /cl/ i /fl/ no canvien: *pluviam* > **pluja**; *clamare* > **clamar**; *flamman* > **flama**.
- El grup /s/ + consonant genera la vocal /e/ al davant: *spatium* > **espai**. En veus cultes es perd la /s/: *scientiam* > **ciència**.
- Els altres grups, en general, es conserven: *pratum* > **prat**; *crudelem* > **cruel**.

En castellà:

- Els grups /pl/, /cl/ i /fl/ es conserven en /ll/: *pluviam* > **lluvia**; *clamare* > **llamar**; *flamman* > **llama**. En veus cultes, però, es mantenen: *plumam* > **pluma**; *clamare* > **clamar**; *florem* > **flor**.
- El grup /s/ + consonant desenvolupa la vocal /e/ al davant: *spatium* > **espacio**, però també la perd en veus cultes: *scientiam* > **ciencia**.
- Els altres grups, en general, es conserven: *pratum* > **prado**; *crudelem* > **cruel**.

CONSONANTS DOBLES INTERIORS

En català:

- Les oclusives dobles es van simplificant: *cippum* > **cep**; *committere* > **cometre**; *siccum* > **sec**.
- Les nasals i les fricatives dobles també se simplifiquen: *flamman* > **flama**; però /ll/ es va conservar com a /ll/ o com a /l·l/; i /nn/ va donar /ny/: *vallem* > **vall**; *cannam* > **canya**.
- La doble /rr/ es conserva: *terram* > **terra**.

En castellà:

- Les oclusives dobles es van simplificant: *cippum* > **cepo**; *mittere* > **meter**; *siccum* > **seco**.
- Les nasals i les fricatives dobles també se simplifiquen: *flamman* > **llama**; però /ll/ es pot conservar i /nn/ va donar /ñ/: *vallem* > **valle**; *cannam* > **caña**.

- La doble /rr/ es conserva: *terram* > *tierra*.

GRUPS CONSONÀNTICS INTERIORS

En català:

- El grup format per oclusiva sorda (/p/, /t/ i /c/) + líquida (/l/ i /r/) evoluciona sonoritzant les oclusives que es converteixen en /b/, /d/ i /g/ respectivament: *Aprilem* > *Abril*; *nutrire* > *nodrid*; *socerum* > *socrum* > *sogre*.
- Al grup format per oclusiva sonora (/b/, /d/ i /g/) + líquida, les oclusives es conserven o desapareixen: *februarium* > *febrer*; *quadrum* > *quadre*; *quadraginta* > *quaranta*.
- Als grups següents desapareix una consonant per assimilació:
 - ⚙ /rs/ > /s/: *ursum* > *ossu* > *os*.
 - ⚙ /ns/ > /s/: *sponsum* > *espòs*.
 - ⚙ /mb/ > /m/: *plumbum* > *plom*.
 - ⚙ /pt/ > /t/: *septem* > *set*.
- Els grups següents desenvolupen un nou so:
 - ⚙ /ps/ > /ix/: *metipsam* > *metissa* > *mateixa*.
 - ⚙ /sc/ > /ix/: *nascere* > *néixer*; *piscem* > *peix*.
 - ⚙ /mn/ > /n/ o /ny/: *dom(i)nam* > *dona*; *damnare* > *danyar*.
 - ⚙ /gn/ > /ny/: *pugnum* > *puny*.
- Als grups següents es produeix una vocalització de la primera consonant:
 - ⚙ /ct/ > /it/: *factum* > *fait* > *feit*; *octo* > *oit* > *uit* > *vuit*.
 - ⚙ /x/ (amb so /ks/) > /ix/: *axem* > *aisem* > *eix*.

En castellà:

- El grup format per oclusiva sorda (/p/, /t/ i /c/) + líquida (/l/ i /r/) evoluciona sonoritzant les oclusives que es converteixen en /b/, /d/ i /g/ respectivament: *Aprilem* > *Abril*; *patrem* > *padre*; *socerum* > *suegro*.
- Al grup format per oclusiva sonora (/b/, /d/ i /g/) + líquida (/l/ i /r/), les oclusives es conserven o desapareixen: *februarium* > *febrero*; *quadrum* > *cuadro*; *quadraginta* > *cuarenta*; *integrum* > *entero*.

- Als grups següents desapareix una consonant per assimilació:
 - ⚙ /rs/ > /s/: *ursum* > *osso* > *oso*.
 - ⚙ /ps/ > /s/: *ipse* > *esse* > *ese*.
 - ⚙ /ns/ > /s/: *sponsum* > *esposso* > *esposo*.
 - ⚙ /mb/ > /m/: *plumbum* > *plomo*.
 - ⚙ /pt/ > /t/: *septem* > *siete*.
 - ⚙ /sc/ > /c/ o /z/: *nascere* > *nacer*; *piscem* > *pez*.
- Els grups següents desenvolupen un nou so:
 - ⚙ /mn/ > /ñ/: *damnare* > *dañar*; *dom(i)nam* > *dueña*.
 - ⚙ /gn/ > /ñ/: *pugnum* > *puño*.
- Als grups següents es produeix una vocalització de la primera consonant:
 - ⚙ /ct/ > /ch/: *factum* > *faito* > *hecho*; *octo* > *oito* > *ocho*.
 - ⚙ /ult/ > /uch/: *cultellum* > *cuchillo*.
 - ⚙ /alt/ > /aut/ > /ot/: *alterum* > *aut(e)ro* > *otro*.
 - ⚙ /x/ (amb so /ks/) > /j/: *axem* > *aise* > *eje*; *dixisti* > *dijiste*.

GRUPS DE TRES CONSONANTS

En català:

- Quan es troben tres consonants a l'interior de paraula o bé es conserven totes tres o bé se'n perd alguna: *novembrem* > *novembre*; *amplum* > *ample*; *quinctum* > *quint*; *constare* > *costar*.

De vegades, consonant + /cl/ pot donar consonant + /x/: *trunc(u)lum* > *tronxo*.

En castellà:

- Els grups de tres consonants també es conserven o bé se'n perd alguna: *novembrem* > *noviembre*; *quinctum* > *quinto*; *constare* > *costar*.
- Els grups formats per consonant + /pl/, /fl/ o /cl/ poden evolucionar a consonant + /ch/: *amplum* > *ancho*; *inflare* > *hinchar*; *trunc(u)lum* > *troncho*.

23. CAMPS SEMÀNTICS

23.1 EL COS HUMÀ

COS - CUERPO

El mot llatí del qual deriven els mots romànics és *corpus*, *corporis*, d'igual significat.

Mots patrimonials:

- Catalans: cossar (donar cos), costat/costada, coratge (tronc de la persona), cosselet (cuirassa), cosset (cos petit).
- Castellans: cuerpear, corpachón, corpiño, corsé, corsetería (aquests dos últims derivats a través del francès *corps*).

Cultismes:

- Catalans: corporació, corporatiu, corporal, corpori, incorpori, corpulent, corpúscul (diminutiu de *corpus*), incorporar.
- Castellans: corporación, corporativo, corporal, corpóreo, incorpóreo, corpulento, corpúsculo, incorporar.

CARA - CARA

Paraula comuna a totes les llengües hispàniques i gal·loromàniques, però d'origen incert; potser procedeix del grec *kara* (καρα), que significa cap: mot utilitzat pels soldats romans.

Altres mots llatins per expressar el mateix concepte són *rostrum* (bec, morro d'animal), que després, per extensió, passà a significar llavi, boca i finalment cara, del qual provenen els mots *rostre* i *rostro*. Un altre terme era *fàcies*, del que deriven en català *faç* i *antifaç* i en castellà: *faz*, *facial*, *antifaz*, *faceta*.

ULL – OJO

Tots dos mots deriven del terme llatí *oculus*, d'igual significat.

L'evolució fonètica del mot castellà és: *oculu(m)* > oclu > oclo > ojo; mentre que la del català és: *ocul(um)* > ocl > ull.

Mots patrimonials:

- Catalans: ullat, ullcluc, ullera, ullerol, ullprendre, mirar de reüll.
- Castellans: ojal, ojejar, ojeada, ojera, ojeriza, antejojo, antojarse, antojadizo, antojo, aojar, de rejojo.

Cultismes:

- Catalans: ocular, oculista, inocular, inoculació, ocult, ocultació, ocultisme.
- Castellans: ocular, oculista, inocular, inoculación, oculto, ocultación, ocultismo.

NAS - NARIZ

El mot llatí que pròpiament s'utilitzava per designar el nas era *nasum*, del qual prové directament el mot català nas. El mot castellà nariz, que també s'usa en portuguès, prové d'una formació del llatí vulgar, *naricae*, que era el resultat d'un creuament entre mot *nares* -que designava cadascuna de les obertures del nas-, i *nasica* – que significava “de nas punxegut”.

Mots patrimonials:

- Catalans: nassada, nasal, nassut.
- Castellans: narigudo, narizón, narigueta, desnarigar.

Cultismes:

- Catalans: nasalitzar, nasal (un dels registres de l'orgue que imita la veu nasal), nasofaringui, nasopalatal.
- Castellans: nasalizar, nasal, nasofaríngeo, nasopalatal.

BOCA - BOCA

El mot llatí del qual provenen és *bucca*, que significava en un principi galtes.

En llatí, per designar la boca, s'utilitzava un altre mot: *os, oris*, el qual només ens han arribat cultismes i mots compostos com orifici (*ori + facere*: fer un forat), oral, oratòria, oració, orador, oracle.

Es va produir, doncs, un desplaçament semàntic, pel qual *os* va deixar d'utilitzar-se i *bucca* va assumir el significat de *os*.

Mots patrimonials:

- Catalans: bocabadat, bocaestret, bocamànega, bocamoll, bocí, bocinada, bocada, bocafí, bocafluix, bocagròs, esbocinar, esbocinament.
- Castellans: bocadillo, bocado, bocanada, boquerón (peix anomenat així per la seva gran boca), boquete, boquilla, abocar, desbocado, embocadura, desembocadura, desembocar, balbucear.

Cultismes:

- Catalans: bucal, bucodental, bucolabial.
- Castellans: bucal, bucodental, bucolabial.

ORELLA - OREJA

Tots dos mots romànics provenen de *aurícula*, forma diminutiva de *auris* orella.

És típic de la llengua popular preferir formes lèxiques de més volum: mots sufixats, especialment diminutius, que després acaben per assumir el significat de la forma simple.

L'evolució fonètica és: *aurícula(m)* > oricla > orella / oreja.

Mots patrimonials:

- * catalans: orellada, orellana, orellar, orellera, orellot
- * castellans: orejera, orejón, orejudo, desorejado.

Cultismes:

- * catalans: auricular, aurícula, auriculat, auriscopi (*auri + scopeo*: mirar).

* castellans: auricular, aurícula, auriculado, auriscopio.

COLL - CUELLO

Deriven tots dos mots del terme llatí *collum*, d'igual significat, amb diftongació de /o/ en castellà i manteniment en català.

Mots patrimonials:

- Catalans: collada, collestret, collibè, goll, gollut, degollat (de- prefix negatiu: deixar sense cap), degollador, degollament.
- Castellans: collar, descollar, collado, colleja, degollar.

Cultismes:

- Catalans: torticoli (*torqueo* "inclinat" + *collum*).
- Castellans: tortículis.

ESPATLLA – HOMBRO

El mot català prové de la forma llatina diminutiva *spatula*, que significava omòplat, però que va canviar el seu significat fins arribar a l'actual. L'evolució fonètica és: *spatula(m)* > spatlla > espatlla. Aquest mateix mot, com veurem, va ser adoptat pel castellà però amb un altre significat (espalda).

El mot castellà prové de la forma llatina *umerus*, que sí significava espatlla, i l'evolució fonètica és: *umeru(m)* > umro > ombro > hombro (amb hipercorrecció fonètica h).

Mots patrimonials:

- Catalans: espatllera, espatllar (rompre o malmetre l'espatlla i malmetre en general), espatllut.
- Castellans: hombrero, hombrear, hombrera.

Cultismes:

- Catalans: espàtula, espatulada, espatulat.
- Castellans: humeral.

BRAÇ - BRAZO

Provenen tots dos mots del llatí *bracchium*, d'igual significat. L'evolució fonètica és: *bracchiu(m)* > *bracchio* > *brazo* / *braç*.

Mots patrimonials:

- Catalans: braça (cf. *bracchia*, forma antiga neutra plural i que designava tot allò que es podia agafar amb els dos braços estesos), braçada, abraçada, abraçar, avantbraç.
- Castellans: bracear, bracero, braza, brazada, brazal, brazaletes, abrazar, abrazp, antebrazo, abarcar.

Cultismes:

- Catalans: braquiàlgia, braquiació, braquial, braquiat.
- Castellans: braquialgia, braquiación, braquial, braquiado.

MÀ - MANO

Provenen ambdues paraules del terme llatí *manus*, d'igual significat. L'evolució és *man(um)* > *man* > *mà* / *manu(m)* > *manu* > *mano*.

Mots patrimonials:

- Catalans: manuals, màniga, desmanegar (del mot llatí *manica*, forma derivada de *manus*), amanir, amanida.
- Castellans: manual, manada, de antemano, manga, manguera, maniatar, manido, manejar, mantel, ademán.

Cultismes:

- catalans: manufactura, manuscipció, emancipar, manuscrit.
- Castellans: manubrio, manufactura, manumisión, amanuense.

DIT - DEDO

Ambdós termes venen de l'ètim llatí *digitus*, d'igual significat. L'evolució fonètica és: *digit(um)* > dígit > dit / *digitu(m)* > digito > dito > deto > dedo.

Mots patrimonials:

- Catalans: didal, ditada, ditejat.
- Castellans: dedal, dedada, dedeo (agilitat amb els dits).

Cultismes:

- Catalans: digital, digitada, dígit (número així anomenat perquè pot comptar-se amb els dits de les mans), digitalitzar, prestidigitador (*praestus* hàbil, àgil + *digitum*).
- Castellans: digital, digitalina, dígito, digitalizar, prestidigitador.

ESQUENA - ESPALDA

El mot català no és d'origen llatí sinó germànic (*skin*, que significava barreta de fusta, metall o os) i significava originàriament espinada, columna vertebral. També queden restes d'aquest mot germànic en castellà: esquina, esquinazo, esquinar. El mot castellà prové del mot llatí *spatula*, però va assumir el significat de "espalda".

Mots patrimonials:

- Catalans: esquenadret (gandul), esquenar (trencar l'esquena), esquena-romput, fer esqueneta, esquenut.
- Castellans: espaldar, espaldarazo, respaldar, respaldo.

Cultismes:

- Castellans: espátula.

PIT – PECHO

El mot llatí originari és *pectus*, d'igual significat. L'evolució fonètica s'explica pel fet que en català, atès que /ct/ no és intervocàlic, evoluciona a /t/, mentre que el grup /ct/ intervocàlic evoluciona a /ch/ en castellà: *pectus* > *pect* > *pet* > *pit*; *pectus* > *pecto* > *pecho*.

Mots patrimonials:

- Catalans: pitrera, pitrada, pitrerada, pit-roig.
- Castellans: pechar (empènyer), apechugar, pechuga, pechugona, despecho.

Cultismes:

- Catalans: pectoral, expectorar, expectoració, parapet.
- Castellans: pectoral, expectorar, expectoración, parapeto.

CINTURA – CINTURA

Provenen del mot llatí *cincta*, que era el participi de passat femení del verb *cingere*, cenyir.

Mots patrimonials:

- Catalans: cinturó, cintureta, cintó, cinturar.
- Castellans: cinto, cinturón, cinturilla, cintillo.

COSTAT - CADERA

El mot català prové del terme vulgar *costatum*, derivat del llatí clàssic *costa*, que, en principi, significava *costella* però després va ampliar el seu significat i passà a significar *costat*.

El terme castellà prové del llatí *cathedra*, cadira, que en la llengua vulgar havia pres el significat, per metonímia, de natja; el mot llatí provenia del grec *kathedra* (καθεδρα), que vol dir seient. Així, el significat va evolucionar des de cadira, passant per natges o part del cos que seu a la cadira, fins arribar a cadera, denominació més general que natges.

Mots particulars:

- Catalans: costella, costellada, costa, cadira, cadiraire, cadiram.

- Castellans: costal, costalada, costalazo, costilla, costanero, costa.

Cultismes:

- Catalans: càtedra, catedràtic, catedral, catedralici.
- Castellans: cátedra, catedrático, catedral, catedralicio.

CUIXA – CAMA / PIERNA

El mot català *cuixa* prové del mot llatí *coxa*, que significava maluc i després va canviar el significat pel de *cuixa*.

Cama, en canvi, prové del llatí vulgar *camba* (cf. l'occità *camba*, 'italià *gamba* i el francès *jambe*; d'aquí prové també el francès *jambon* i el castellà *jamón*).

El mot castellà *pierna* prové del mot llatí *perna*, que significava *cuixa* d'animal, més específicament *cuixa* de porc i, també, branca d'un arbre. Finalment, per extensió, va passar a designar la *cuixa* humana, en català, es conserva en el mot *pernil*.

Mots patrimonials:

- Catalans: *cuixal*, *escuixar*, *cuixatrencat*, *Cuixart*, *Cuixà*, *camabruna*, *camacoix*, *camacurt*, *camada*, *camal*, *gambada*, *gambal*.
- Castellans: *pernada*, *pernal*, *pernear*, *pernera*.

PEU - PIE

Ambdós mots han evolucionat a partir del mot llatí *pes*, *pedis*. L'evolució al català és: *ped(em)* > *ped* > *peu*; mentre que la del castellà és: *pede(m)* > *pee* > *pie*.

Mots patrimonials:

- Catalans: *peüc*, *peülla*, *peüngla*, *peatge*, *peató*, *peuada*.
- Castellans: *peaje*, *peatón*, *peonza*, *peón*, *apearse*, *apeadero*, *traspíe*, *puntapié*, *pezuña* (*pedem* + *ungula*).

Cultismes:

- Catalans: *pedestre*, *peduncle*, *supeditar*, *pedalejar*, *pedestal*, *pedicura*.
- Castellans: *pedestre*, *pedúnculo*, *supeditar*, *pedalear*, *pedestal*, *pedicura*, *bípedo*, *cuadrúpedo*, *palmípedo*.

23.2 LA NATURA

TERRA - TIERRA

Ambdós mots provenen del llatí *terra*, *-ae*.

Mots patrimonials:

- Catalans: terrenal, territori, terratrèmol, terraqüi, aterrar
- Castellans: terrenal, territorio, terroso, terremoto, terráqueo, aterrar, soterrado, enterrar.

CAMP - CAMPO

El llatí feia servir dues paraules per expressar aquest concepte: d'una banda trobem *campus*, terreny extens fora vila, i d'altra banda, *ager*, *agrí*, és a dir, *agru(m)*, terreny de conreu dins de la ciutat.

Mots patrimonials:

- Catalans: campal, campament acampar, acampada, camperol.
- Castellans: campaña, campamento, campiña, campestre, campesino, campear, campeador, acampar, descampado, escampar (despejar un lugar, d'aquí deriva el significat de dejar de llover).

Cultismes:

- Catalans: agrari, agrícola (< *agricolam*) , agricultura, agrimensor, agrònom.
- Castellans: agricultura, agro, agropecuario, agrícola, agrimensor, agrónomo.

AIGUA - AGUA

Formades a partir del terme llatí *aqua/acqua*.

La /i/ del català podria haver sorgit de la variant *augua* (generada en llocs de la península i també de França), causada per l'atracció de la vocal anterior.

Mots patrimonials:

- Catalans: aigüera, paraigües, aiguat, aiguada, aguafort, aigualir, aigualera, aigualit, aiguabarreig, aigumoll, aiguardent, aigurràs.
- Castellans: aguar, aguada, aguafiestas, aguacero, aguafuerte, aguador, aguarrás, aguardiente.

Cultismes:

- Catalans: aquàtic, aquós, aqueducte, aquàrium, aquarel·la.
- Castellans: acuático, acuoso, acueducto, acuario, acuarela.

RIU - RÍO

Mots derivats del llatí *rivus*. Els llatins també s'utilitzaren un altre mot derivat de l'arrel flu > *fluo* > *flumen* > *fluviu(m)* > *fluxu(m)* > *fluctu(m)*, amb el significat de fluir, córrer, rajar.

Mots patrimonials:

- Catalans: riuada, rierol, riera.
- Castellans: riada, riachuelo, ría.

Cultismes:

- Catalans: rival (*rivalis*, competidor, propietari d'una riba en relació al de l'altre costat), rivalitat, rivalitzar.
- Castellans: rival, rivalidad, rivalizar.

Altres cultismes:

- Catalans: fluvial, efluvi, superflu, mel·liflu, afluir, afluent, afluència, fluid (*fluidus*), flux (*fluxus*), reflux.

- Castellans: fluvial, efluvio, superfluo, melifluo, afluir, afluyente, afluencia, fluido, flujo, reflujo.

MAR - MAR

Té el seu origen en la forma llatina *mare*.

Mots patrimonials:

- Catalans: marí, marina, mariner, marineria, marejar, mareig, marisc, submarí, amarar, amaratge.
- Castellans: marino, marina, mariner, marear, mareo, marejada, marea, marisco, submarino, amarar, amaraje, marisma (< *marítima (ora)*: costa).

Cultismes:

- Catalans: marítim.
- Castellans: marítimo.

CEL - CIELO

El seu origen el treuen del llatí clàssic *caelum* > *celum*, del llatí vulgar.

Mots patrimonials:

- Catalans: celest (< *caelestis*), celestial, celatge, cèlic (< *caelicus*), gratacels.
- Castellans: celeste, celestial, celaje, célico, rascacielos.

AIRE – AIRE

El llatí *aer*, *aeris*, que té el seu origen estricte en el grec ($\alpha\eta\rho$), és qui ha generat també aquest mot romànic.

Mots patrimonials:

- Catalans: airós, airada, airejar.
- Castellans: airoso, airear, desairar, desaire.

Cultismes:

- Catalans: aeri, aero- (prefix grec) > aerodinàmic, aeròdrom, aeròlit, aeronauta, aeroplà, aeroport, aerobi/anaerobi.

- Castellans: aéreo, aero- > aerodinámico, aeródromo, aerolito, aeronauta, aeroplano, aeropuerto, aerobio/anaerobio.

SOL - SOL

Del llatí *sol, solis*. Però també ens cal considerar el terme grec helios (ἥλιος) pel que fa als mots científics.

Mots patrimonials:

- Catalans: solar (< *solaris*), solarització, solari (o solàrium), solejar, assolellar, sovell, sovellós, sovellada, solà, solana, insolació (< *insolatione (m)*), insolar (< *insolare*).
- Castellans: solar, solarización, solear, asolear, solana, solano, solanera, insolar, insolación.

Cultismes:

- Catalans: (plantes) solanàcies (< *solanum*), solstici (< *solstitium*).
- Castellans: solanáceo, solsticio.

Altres cultismes, derivats del prefix grec helio-:

- Catalans: heli (element químic), heliòfil, helioscopi, heliocentrisme, heliòmetre, helioteràpia, afeli, periheli.
- Castellans: helio, helioscopio, heliocentrismo, heliómetro, helioterapia, heliosis, afelio, perihelio.

LLUNA - LUNA

L'un i l'altre deriven del mot llatí *luna, lunae*.

Mots patrimonials:

- Catalans: llunàtic, llunació, llunari (calendari), llunat, lluner, lluneta, dilluns (< *dies Lunis < dies Lunae*), allunar, allunat.
- Castellans: lunar (relatiu a la lluna, i també “taca”, per la similitud amb una lluna plena), lunático, lunación, luneta, lunes, alunizar.

Cultismes:

- Catalans: lunar, luni-solar, pleniluni (< *plenilunium*), plenilunar, interluni (< *interlunium*).
- Castellans: plenilunio, interlunio.

ESTEL – ESTRELLA

Els tres mots tenen el seu origen en el llatí *stella*. Ara bé, la forma catalana *estel* respon a la idea de masculinitzar el mot de la segona forma, *estela*, d'ús molt limitat actualment. En canvi, el català actual utilitza normalment la forma *estrella*, adquirida per influència del castellà.

Mots patrimonials:

- Catalans: (cel) estelat
- Castellans: estrellado, estrellar, estrellero, estrellería.

Cultismes:

- Catalans: estel·lar, estel·liforme, constel·lació (< *constellatio*).
- Castellans: estelar, constelación.

NÚVOL - NUBE

Cal relacionar-los amb el terme llatí *nubes*, però el català pren la seva forma de l'adjectiu llatí *nubilus*, el qual és present també al castellà amb el mot *nublo*. La terminació -vol seria analògica amb les que provenen de les formes -bilis > -vel > -vol.

Mots patrimonials:

- Catalans: nuvolada, nuvolat, nuvolós, ennuvolat.
- Castellans: nuboso, nubarrón, nublo (< *nubilus*), nublar, nublado.

Cultismes:

- Catalans: nubífer, nubècula.
- Castellans: nubífero.

PLUJA - LLUVIA

El seu origen etimològic l'hem d'anar a buscar en el mot llatí *pluvia*. Cal tenir presents tant el consonantisme -v(i)- > -j- del català com l'assimilació -pl- > -ll- del castellà.

Mots patrimonials:

- Catalans: plujós, plugim, plugisser, (aigua) plujana, plujat.
- Castellans: lluvioso (< *pluviosus*), lluvial (< *pluvialis*), lluviano. I també, encara que de forma indirecta, podem parlar de chubasco (< del portuguès *chuva*: lluvia), chubasquero.

Cultismes:

- Catalans: pluvial (< *pluvialis*), pluviós, pluviositat, pluviometria, pluviòmetre, pluviògraf; impluvi (< *impluvium*: cisterna o piló situat a l'atri de l'antiga *domus* romana), compluvi (< *compluvium*: obertura al centre de l'atri de la *domus* per tal de fer fora el fum, deixar entrar la claror i recollir les aigües pluvials).
- Castellans: pluvia, pluvial, lluvioso, pluviometría, pluviómetro, impluvio, compluvio.

TRO – TRUENO

Cal buscar el seu origen en el llatí *toare* > *tonitrum* (llatí clàssic) > *tronum* (llatí medieval). La /r/ cal buscar-la en l'addició (cf. estrella) i sembla que va seguir el procés *tonitrum* > tonidro > tronido.

Mots patrimonials:

- Catalans: tronar, tronada, tronadissa, tronador, tronera, tronat.
- Castellans: tronada, tronera, atronar (< *attonare*), atronante, atronador, atronadura.

Cultismes:

- Catalans: tonant, detonar (< *detonare*), detonador, detonació, detonant.
- Castellans: tonante, detonar, detonador, detonación, detonante.

LLAMP – RELÁMPAGO

L'un i l'altre estan relacionats amb els verbs del llatí vulgar *lampare* i *lampicare*, tots ells derivats del grec $\lambda\alpha\mu\pi\omega$. Observem la palatalització de la /l-/ i el seu pas a /ll-/. D'altra banda, el llatí també feia servir per indicar aquest fenomen el plural *fulgura* < *fulgeo*: brilar.

Mots patrimonials:

- Catalans: llampada, llampant, llampar, llampat, llampec, llampegar (< *lampicare*), llampegadissa, llampeguejar, llampegueig.
- Castellans: relampaguear (< relampagar < *re-lampicare*), relampagueo, relampagueante.

Cultismes:

- Catalans: fulgurar (< *fulgurare*), fulgurant, fulgor, fulguració.
- Castellans: fulgurar, fulgurante, fulgor, fulguración, fulguroso.

RAIG - RAYO

Ambdós provenen del mot llatí *radius*. Cal fer esment de l'agrupament consonant + semiconsonant /-di-/ que dóna /-ig/. Pel que fa al terme castellà, aquesta mateixa situació dóna /-y-/. Altrament el llatí també utilitzava el neutre *fulmina* < *fulgeo*.

Mots patrimonials:

- Catalans: rajar, rajada, rajolí
- Castellans: rayar (el alba), enrayar, rayón.

Cultismes:

- Catalans: radi (element químic), radiació, radiant, radiador, radial, irradiar, irradiació; i també, fulminar, fulminant, fulminació, fulminador, fulmini.
- Castellans: radio, radiación, radiante, radiador, radial, irradiar, irradiación; i també, fulminar, fulminante, fulminación, fulminador, fulmíneo, fulminoso.

23.3 LA FAMÍLIA

FAMÍLIA - FAMILIA

Ambdós mots provenen del terme llatí *família*, que significava, primer, conjunt d'esclaus i criats d'una persona, derivat del mot llatí *famulus* (esclaus).

Mots patrimonials:

- Catalans: familiar, familiaritat, familiaritzar.
- Castellans: familiar, familiaridad, familiarizar.

PARE – PADRE

Del mot llatí *pater*, *patris*. L'evolució fonètica és: *patre(m)* > padre > pare.

Mots patrimonials:

- Catalans: padrastre, padrí, padrina, apadrinar, empadronar, parricidi (patr. + *caedo*: "matar").
- Castellans: padrastro, padrazo, compadre, padrino, apadrinar, empadronar, parricidio.

Cultismes:

- Catalans: patern, paternal, pàtria, expatriar, repatriar, patrimoni, patrimonial, patristic, Patrística, patró, patrona, patronal, patronatge, patrici, Patrícia.
- Castellans: paterno, paternal, patria, expatriar, patrimonio, patrimonial, patristico, Patrística, patrón, patronal, patronazgo, patricio, Patricia.

MARE – MADRE

Del mot llatí *mater, matris*. L'evolució fonètica és: *matre(m)* > madre > mare.

Mots patrimonials:

- Catalans: marassa, marona, emmarat.
- Castellans: madrastra, madrina, comadre, comadrear, comadrejo, comadreja, comadrón, comadrona, desmadrarse, madriguera, madre (de agua, de vino, del yogurt), salirse de madre.

Cultismes:

- Catalans: matern, maternal, maternitat, matrimoni, matrona, matricidi (matr + *caedo* "matar"). De *matrix*: matriu, matrícula, matricular.
- Castellans: materno, maternal, maternidad, matrimonio, matrona, matricidio. De *matrix*: matriz, matrícula, matricular.

FILL – HIJO / FILLA - HIJA

Provenen dels mots llatins *filius* i *filia*, d'igual significat. L'evolució fonètica és: *filiu(m)* > filiu > filio > fijo > hijo; *fili(um)* > fill.

Mots patrimonials:

- Catalans: fillet-a, fillar (parir), fillastre-a, fillol-a, afillar-se.
- Castellans: hijito-a, hijastro-a, ahijado, ahijar.

Cultismes:

- Catalans: filial, filiar, filiació, afiliar, afiliació.
- Castellans: filial, filiar, filiación, afiliar, afiliación.

GERMÀ – HERMANO / GERMANA - HERMANA

En llatí tenim fins a cinc mots diferents per expressar aquesta idea:

frater, fratris (masculí) *soror, sororis* (femení) *gemelli* (bessons)

frater germanus (germà carnal, és a dir, de pare i de mare).

soror germana (ídem que l'anterior, però en femení).

D'aquests cinc mots només ens han previngut patrimonialment les perífrasis (*frater germanus* i (*sonor*) *germana*, formades per un substantiu i un adjectiu, *germanus-a*, relacionat etimològicament amb *germen*. Però en el pas del llatí al català i al castellà el substantiu es va perdre i només va restar l'adjectiu substantivat.

L'evolució fonètica al català és: *germa(num)* > germà; *germana(m)* > germana.

L'evolució fonètica al castellà és: *germanu(m)* > iermanu > ermano > hermano; *germana(m)* > iermana > ermana > hermana.

El francès, en canvi, ha conservat les formes llatines *frater* i *soror*: *frère* i *soeur*.

Mots patrimonials:

- Catalans: agermanar, agermanament, germanor.
- Castellans: hermanar, hermanal, hermandad, Germanía (agrupacions de gremis de València i Mallorca del segle XVI), germanía (hampa).

Cultismes:

- Catalans: fraternal, fratern, fraternitat, fratricida, fratricidi.
- Castellans: fraternal, fraterno, fraternidad, fratricida, fraticidio, fraile, fray, sor.

AVI – ABUELO / AVIA - ABUELA

Els mots catalans provenen del mot llatí femení *avia* (que tenia un correlatiu masculí, *avus*). Els mots *iaia* i *iaio*, en català, i *yaya*, *yayo*, en castellà, són una pronunciació infantil d'*àvia* i *àvio*.

Els mots castellans provenen del mot llatí vulgar *aviola*, diminutiu del femení *avia*. A partir del femení es formà el masculí *aviolus*.

Mots patrimonials:

- Catalans: avial, besavi, rebesavi.
- Castellans: bisabuelo (bis: dos), tatarabuelo (*trans* > tres > tàtar, més enllà de).

Cultismes:

- Catalans: atàvic.
- Castellans: atávico.

NÉT – NIETO / NÉTA - NIETA

Atès que els mots llatins que significaven nét i néta havien estat utilitzats per designar el nebot i la neboda, es van crear dues formes noves, derivades del femení *neptis* > *nepta*; i a partir del femení es va crear el masculí *neptus*.

Mots patrimonials:

- Catalans: besnét-a.
- Castellans: nietastro-a, nietecito-a, biznieto-a.

MARIT – MARIDO / MULLER - MUJER

En llatí, per expressar la relació entre els dos components d'un matrimoni s'usava la següent terminologia:

En llatí *sponsus-a* significava promès-a, a partir del verb *spondere*, prometre.

Els mots masculins català i castellà provenen, doncs, de la forma masculina *maritus* (derivat de *mas, maris* mascle). La forma femenina prové del mot *mulier*, que significava primer, dona, i després, per especialització, dona casada. Amb tot, en català la forma habitual per designar la dona casada és *dona*, que prové del mot llatí *domina*, senyora.

Llatí (masculí)	Restes romàniques	Llatí (femení)
<i>maritus</i> (m)	marit/marido (m)	<i>marita</i> (f)
<i>coniux</i> (m)	cònjuge/cònyuge (m-f)	<i>coniux</i> (m)
<i>vir</i> (m)	muller/mujer (f)	<i>mulier</i> (f)
<i>sponsus</i> (m)	espòs/esposo (m) esposa/esposa (f)	<i>sponsa</i> (f)
		<i>uxor</i> (f)

Mots patrimonials:

- Catalans: mullerar-se, amullerar-se.
- Castellans: maridaje, maridillo, maridada, mujercilla, mujerzuela, mujeriego, mujeril, mujerío, mujerona, mujeruca.

Cultismes:

- Catalans: maritable, maritablement, marital, maritalment, uxoricida, uxoricidi.
- Castellans: marital, maritalmente, uxoricida, uxoricidio.

PARENTS - PARIENTES

Ambdós mots provenen del terme llatí *parens*, participi de present del verb *pario*, *peperi*, *partum* donar a llum, parir. Així s'explica el significat del terme francès *les parents*, pare i mare. Així doncs, en el pas del llatí a les llengües romàniques es va produir una ampliació semàntica i *parens* va passar a designar el conjunt de persones relacionades familiarment.

Mots patrimonials:

- Catalans: parentela, parentiu, parent, parenta.
- Castellans: parentela, parentesco, pariente, parienta.

23.4 ELS ANIMALS

ANIMAL - ANIMAL

És un mot derivat de *animal* que significa ésser animat, i que prové de la paraula llatina, amb significat transparent, *anima*.

Mots patrimonials:

- Catalans: animalada, animàcul, animaler/a, animalesa, animàlia, animalitat, animalització, animaló.
- Castellans: animalada, animáculo, animalejo, animalidad, animalizar, animalización, animalucho.

Cultismes:

- Català: animàlia.

GAT – GATO

Deriven del llatí tardà *cattus*, que significa gat, *cattu(m)* > gat; gato. A l'antiguitat no coneixien el gat domèstic, tot i que coneixien el gat salvatge (*feles*, que apareix en la forma felí/felina-felino/felina).

Mots patrimonials:

- Catalans: gatejar, gatera, gattonera, engatar-se.
- Castellans: gatear, gatera, gattonera, gatuña.

GOS – PERRO

Derivats de *canis* que significava gos, *can(em)* > ca; can.

Cultismes:

- Catalans: canòdrom, canera, caní/canina.
- Castellà: canódromo, canino/canina, caniculario.

Gos és un mot tardà que substitueix l'antic ca del llatí. Gos té origen en la síl·laba gos o kus: crit del pastor per cridar els gossos.

Perro és un mot exclusiu del castellà que s'utilitzava com a despectiu. Té un origen incert; probablement, però, sorgí per onomatopeia al so prr que empraven els pastors per incitar els gossos.

CAVALL - CABALLO

Derivat de *caballus* que significa cavall castrat i per treballar, *caballu(m)* > cavall; caballo.

Mots patrimonials:

- Catalans: cavalcar, cavaller, cavalleria, cavalleresc, cavallerós, cavallerositat, cavallet.
- Castellans: cabalgar, caballar, caballero, caballería, caballerosidad, caballete.

El mot, però, que designava cavall en llatí era *equus*, del qual deriven equitació, equí/equina, eqüestre.

VACA - VACA

Deriva del mot *vacca*, que significa igualment vaca, *vacca(m)* > vaca.

Mots patrimonials:

- Catalans: vacuna, vacunar, vacunació, vaquer, vaqueria.
- Castellans: vacuno, vacuna, vacunar, vaquerizo, vaqueriza, vaquero.

TORO – TORO

Deriva del mot llatí *taurus* que significa toro, *tauru(m)* > toro; toro.

Mots patrimonials:

- Catalans: torero, torejar.
- Castellans: torero, torear.

Cultismes:

- Catalans: taurí, torejar.
- Castellans: taurino, taurimaquia.

PORC – PUERCO

Deriven de *porcus*, que significa porc. En llatí clàssic el nom emprat per designar el porc era *sus, suis*, d'on deriva el mot súids, família a la qual pertanyen el porc i el senglar. Del mot científic, *singularis, porcus*, ve al català el mot porc senglar, i *sanglier* en francès.

Mots patrimonials:

- Catalans: porcí/-ina, porcell, porcellar, porquer, porquerol, porcada, porcam, porcater.
- Castellans: porcino/-ina, porquería, porquerizo, porqueriza.

Tocino és un mot derivat de *tuccinum*, que significava greix de porc. En deriven tociner/-era i tocineria. Cerdo és un derivat de *cirra*, que significava pèl o manyoc de pèls de cavall o de porc i que per extensió va designar l'animal. En castellà es conserva el terme cerda amb el significat de pèl gruixut, llarg i dur.

CONILL – CONEJO

Deriven de *cuniculus*, que volia dir en un principi cau o galeria subterrània i que va evolucionar a significar l'animal que en feia ús: el conill, *cunic(u)lu(m)* > conill; conejo.

Mots patrimonials:

- Catalans: conillera, conillar
- Castellà: conejera.

POLLASTRE – POLLO

Derivats de *pullus*, que vol dir cria d'animal, *pullu(m)* > pollo.

Mots patrimonials:

- Catalans: polleria, pollataire, pollera, pollam.
- Castellans: pollastró, pollera, polleria, pollero/a, pollezno, pollino, Pimpollo, pul·lular, repollo.

OVELLA – OVEJA

Vénen del mot *ovicula*, diminutiu de *ovis*, que vol dir ovella, *ovic(u)la(m)* > ovella; oveja.

Mots patrimonials:

- Catalans: oveller.
- Castellans: ovejero, ovejuno.

Xai és mot de nova creació. Be, per la seva banda, deriva de l'onomatopeia del crit de l'anyell. Els mots *oví-ina* i *òvids* en català i *ovino-a* en castellà són cultismes procedents directament del mot llatí *ovis*, no del diminutiu *ovicula*.

LLOP – LOBO

Deriven de *lupus*, *lupis*, que significa llop, *lupu(m)* > llop; lobo.

Mots patrimonials:

- Catalans: llobarro, llobatera, llobató, llopada.
- Castellans: lobezno, lobatón.

Cultismes:

- Castellà: lupanar.

ABELLA – ABEJA

Derivat de *apicula*, diminutiu de *apes*, que significa abella, *apic(u)la(m)* > abella; abeja.

El diminutiu es va utilitzar cada cop més en llatí col·loquial com a substitut de *apes*.

Mots patrimonials:

- Catalans: abellot, abellaire, abellar.
- Castellans: abejorro, abejorreo, abejón, abejaruca.

Cultismes:

- Catalans: apicultor, apicultura.
- Castellans: apicultor, apicultura.

MOSCA - MOSCA

Derivats de *musca*, que significa mosca.

Mots patrimonials:

- Català: moscalló, mosquejar, moscam.
- Castellà: moscardón, mosqueo, mosquear, mosquito.

PAPALLONA

Derivat de *papilió*, *papilionis*, que significa papallona. El mateix mot llatí s'aplicava també a la tenda de campanya per comparació dels tendals agitats pel vent amb les ales de les papallones, *papilione(m)* > papallona.

Mots patrimonials:

- Català: papallonejar, pavelló.
- Castellà: pabellón.

Cultismes:

- Català: papilionaci.
- Castellà: papilonáceo.

MARIPOSA

Derivat de l'expressió que cridaven els nens "María, pósate" a les papallones creient que portaven l'ànima de Maria.

Mots patrimonials:

- Castellà: mariposear.

23.5 EL CÒMPUT DEL TEMPS

TEMPS - TIEMPO

La doble polisèmia del mot, com a durada, època, moment, i com a estat de l'atmosfera, temperatura, vent, humitat, el llatí la va resoldre, amb el mot *tempus* en el primer cas i *tempestes*, *hiems* i altres, en el segon.

Actualment la mateixa paraula ambdós significats i, com tal, prové de *tempus*, *temporis*.

Mots patrimonials:

- Catalans: témpora, témpores (< del plural *tempora*), temporada, temporal, temporalitat, temporani, temporer, temporitzar, contemporani, contemporitzar.
- Castellans: témpora, temporada, temporal, temporalmente, temporabilidad, intemporal, temporero, temporizar, contemporáneo; tempestad tempestuoso, tempestivo.

DIA - DÍA

N'hi ha que la fan derivada de *dies*, *diei* i altres, del llatí vulgar *dia*. Potser caldria aclarir que aquest mot llatí prové de l'arrel indoeuropea *dei-* brillar, que produí noms com *deus* → déu, *divus* > *dius* → diví, celestial i també *dia*, *diu* de dia. Sigui com sigui, va lligar amb la idea de moments de llum, en contraposició a nit, moments de fosca. Així mateix cal fer esment del seu sinònim jorn, del llatí *diurnus*, substantivat al llatí tardà, com a temps diürn.

Mots patrimonials:

- Catalans: diada, diana, diari, migdia, migdiada, jorn, jornada, jornal, jornalер, ajornar, ajornament, ajornable, migjorn.
- Castellans: diana, diario, diarismo/diarista (periodismo), mediodía, cotidiano; jornada, jornal, jornalero.

Cultismes:

- Catalans: diürn, tríduum, meridià (< *meridies*), meridional.
- Castellans: diurno, triduo, meridiano, meridional, dial.

NIT - NOCHE

Ambdós mots provenen del llatí *nox*, *noctis*, sense oblidar que aquest té el seu origen grec *nyx*, *nyktós* (νύξ, νυκτός). Si bé el castellà es genera directament de *nocte* (*m*), el català passa prèviament per l'occità *nocte(m)* > *nuit* > *nit*.

Mots patrimonials:

- Catalans: anit, tranuitar, tranuitador (< *trans-noctare*).
- Castellans: anoche, anochecer, transnochar, nochebuena.

Cultismes:

- Catalans: nocturns, nocturnitat, nocturnal, prenoctar, noctàmbul (*nocte ambulare*: caminar de nit).
- Castellans: nocturno, nocturnidad, prenoctar, noctámbulo.

Existeixen també alguns mots de caire científic prefixats per *nict-*, *nicti-*, *nicto-*, procedents del grec, o bé per *nocti-*, del llatí. Per exemple:

- Catalans: nictalopia, nictitant, nictofòbia, noctiflora.
- Castellans: nictálope, nictalopia, nictitante, noctiluca, noctívago.

MATÍ - MAÑANA

Del llatí *matutinus* > *tempus matutinum* > *hora matutina* > maití > matí; però del llatí *mane* > *hora maneana* > mañana.

Mots patrimonials:

- Catalans: matinada, matinar, matinador, matiner, matinejar, matinal.
- Castellans: mañanear, mañanero, mañanita, amanecer, amanecida, amaneciente; matinal, matutino, matutinal.

No podem oblidar el mot castellà madrugada (del llatí *maturicare* > *madurgar*: darse prisa, levantarse temprano > *madrugar*: madrugador, madrugón).

TARDA - TARDE

Del llatí *tardus* > tarde (adv.) > *hora tarda* > hora baixa.

Mots patrimonials:

- Catalans: tardar (< *tardare*), tardà, tardaner, tardança, tardejar, tardívol; tardor, tardorada, tardorenc; tard (adv.) oposat a aviat / d'hora.
- Castellans: tardar, tardío, tardo, tardón, tardanza, retardar, retardo, tardecita, atardecer; tarde (adv.) oposat a pronto.

VESPRE

Del llatí *vesper*, *vesperis*.

Mots patrimonials:

- Catalans: vespral, vesprada, vesprejar, capvespre, capvesprada.
- Castellans: víspera (< *vispera*, tarda-nit), vesperal, vespertino.

AVUI - HOY

La paraula *avui* podem justificar-la a partir de la cadència *ho(c) die* > *hodie* > *oie* (pronúncia vulgar en el llatí tardà) > *(h)ui* > *vui* > *a-vull*. És una forma de derivació similar a la de *octo* > *uit* > *vuit*. La *a-* inicial és la mateixa que vèiem en *aviat*. Aquest text medieval podria ajudar a la seva comprensió “*ier lo vim mal e oi peyor*”.

Pel que fa al mot castellà, deriva també del mot *hodie*, però segons la norma fonètica */di-/ > /y/*.

Més que mots patrimonials, han generat, respectivament, expressions com *avui dia*, *d'avui en vuit*, o bé, *hoy por hoy*, *de hoy en adelante*.

Cultismes:

- Catalans: hodiern (< *hodiernus*, d'avui).
- Castellans: hodierno.

AHIR - AYER

Ambdues paraules deriven de l'adverbi llatí *heri*, segons la seqüència *hier* (occità) > yer > hir > (a)ir amb l'afegiment de la /a-/ inicial.

Aquest fenomen es pot explicar o bé per diftongació de la /e/ > /iei/ > /iè/, o bé per metafonia, com es veu amb l'imperatiu *veni* > vine.

Són expressions habituals en català, el dia d'ahir, despús-ahir, abans d'ahir, d'ahir ençà, i les castellanes, de ayer a hoy, antier (< *ante heri*), anteayer, anteantier, anteanteayer, transanteayer.

DEMÀ - MAÑANA

El mot català ve derivat d'una expressió del llatí vulgar *demane* < *cras de mane*. Presenta un mot derivat, l'endemà (< *inde demane*) i les expressions demà passat, demà passat l'altre, de demà en vuit.

Pel que fa a la forma castellana, ja fou a bastament explicada més amunt, però amb una accepció diferent. L'expressió *mañana por la mañana* pot aclarir perfectament el que diem.

CALENDARI - CALENDARIO

Com a mot trobem el seu origen en el llatí tardà *calendarium* agenda de deutes o almanac, i aquest el pren de *kalendae*, primer dia del mes per als antics romans. Llavors el mes estava dividit en tres parts desiguals.

Com a fet curiós, crida l'atenció l'expressió català a les calendes gregues (< *ad Kalendas Graecas*), locució equivalent a l'adverbi mai, ja que els grecs no comptaven els dies d'aquesta manera.

Mots patrimonials:

- Castellans: calendarista.

Cultismes:

- Catalans: calenda, calendes, calendar.
- Castellans: calenda, calendas, calendar.

ANY - AÑO

L'un i l'altre provenen del mateix mot llatí *annus*. En ambdós casos el grup /nn/ es palatalitza en /ny/ en català i en /ñ/ en castellà.

Mots patrimonials:

- Catalans: anyal (< *annalis*), anyada, anyívol, anyader, anyalment, anyenc, anyer, antany.
- Castellans: añal, añalejo, añada, añoso (< *annosus*), añejo (< *anniculus*), añejar, añejez, hogaño, antaño (< *ante annum*).

Cultismes:

- Catalans: annu (< *annuus*), ànnua, anual, anualitat, anualment, anuari, annals, annalista, annalístic, aniversari (< *anniversarius*), bienni, biennal, trienni, triennal, quadrienni, mil·lenni, mil·lenari, perenne, perennal, perennitat.
- Castellans: anuo, anual, anualidad, anuario, anal, anales, analista, analístico, aniversario, bienio, biennal, trienio, trienal, cuadrienio, decenio, milenio, milenario, perenne, perennidad.

MES - MES

El seu origen el trobem al mot llatí *mensis* > *mese*, en llatí vulgar.

Mots patrimonials:

- Catalans: mesada, mesader, meser, mesat, amesat (a sou mensual), setmesó, tremesó, trimestre, trimestral, semestre, semestral, bimestre.
- Castellans: mesada, sietemesino, tremesino, trimestre (< *trimestris*), trimestral, semestre (< *semestris*), semestral, bimestre, cuadrimestre.

Cultismes:

- Catalans: mensual (< *mensualis*, del llatí tardà, semblant a *annualis*), mensualitat, bimensual, trimensual, menstru (< *menstruus*, abans era mesada), menstruar, menstruació, menstruós.
- Castellans: mensual, mensualidad, bimensual, menstruo, menstruar, menstruación, menstrual, menstruoso.

GENER – ENERO

Com a mot, prové de l'adjectiu llatí *ianuarius* > *genarius* (llatí vulgar). Pel que fa a la forma castellana, cal recordar que les consonants /f/ i /i/ són les úniques que, a vegades, no es conserven, /f/ > /h/ i /i/ > /j/, o bé la /i/ es perd, com en aquest cas.

Com a més, rebé dit nom per haver estat dedicat al déu Janus, protector de la llum i de les portes. El seu temple estava situat a l'entrada del fòrum i les seves portes només s'obrien en temps de guerra (poques vegades restaren tancades). Introduït pel rei Numa com a onzè mes de l'any, al 153 a.C. fou passat al primer lloc. Cèsar traslladà a aquest mes la presa de possessió dels còsols.

FEBRER – FEBRERO

Pren el seu origen de l'adjectiu *februarius*, mes dedicat a la purificació (*februa*) individual i col·lectiva de la ciutat. Segon mes de l'any, Cèsar el trià com el mes al qual s'afegiria un dia cada quatre anys per tal d'ajustar l'any lunar amb el solar, any bixest.

Mots patrimonials:

- Catalans: febrejar, febrerada.
- Castellans: febrerillo.

MARÇ - MARZO

Per estar dedicat al déu Mart, promotor de la guerra i pare de Ròmul; rebé el nom de *matrius*, del qual deriven ambdós mots. Abans de la reforma de Juli Cèsar, aquest era el primer mes de l'any lunar, època en què es realitzaven totes les celebracions prèvies a les campanyes militars, les lleves i reclutaments de soldats, la presa de possessió dels còsols.

Mots patrimonials:

- Catalans: marçot, marcejar, marcenc, marcer, marçada, marcinada, marçal, marçol.
- Castellans: marcear, marceador, marceño, marcerero, marzal, marzadga, marzas.

ABRIL - ABRIL

Derivat del mot llatí *aprilis*, el significat del qual no estava gens clar. Hi havia qui l'associava amb *aperire*, obrir, referit a l'esclat de vida primaveral. I també qui ho feia amb el terme grec *αφροσ*; escuma, per estar dedicat, sembla, a la deessa Afrodita. Ovidi, per exemple, era partidari de la primera opinió quan deia, referint-se al mes abril, "llavors tot s'obre, l'aspre fred s'esvaeix i esclata la terra fèrtil". Entre els romans era una mes farcit de festes, dedicades a Venus, Cíbele i Flora. Per metonímia, s'accepta com a sinònim de primavera.

Mots patrimonials:

- Catalans: abrilada, abrilenc, abrilat, abriejar.
- Castellans: abriles (años mozos), abrieno.

MAIG – MAYO

L'origen d'aquest nom tampoc no és gaire clar. Hi ha qui, com Varró, el deriven de la deessa itàlica Maia, però altres romans el fan derivar del comparatiu de *magnus* > *maior*, *maius*, tot atribuint-lo a la susdita deessa, a qui anomenaven també *bona dea* o *magna mater*. Fins i tot, algú l'ha atribuït al propi Júpiter, el més gran dels déus. Arreu apareixen costums de caire primaveral molt lligats al mes, tals com "plantar al maig" i altres de caire religiós o laboral.

Mots patrimonials:

- Catalans: magenc, magencada, magencador, remagencar, magejar.
- Castellans: maya, mayear.

JUNY – JUNIO

L'opinió més generalitzada és que aquest mes fou dedicat a Juno, esposa de Júpiter i protectora del matrimoni, de les esposes fidels -cada dona tenia la seva "juno" particular, una mena d'àngel protector de la seva feminitat- i dels naixements. Per això se l'anomenava amb l'adjectiu *junius*, del qual provenen els mots actuals. Hi ha qui el fa derivat de *Juni Brutus*, primer fundador de la república i primer cònsol de Roma.

JULIOL – JULIO

L'antic "quintilis" (< *quintus*) -cinquè mes de l'any- prengué el nom de *julius* en honor de Juli Cèsar. Alguns situen la dedicació just després de la seva mort i com a conseqüència de la seva divinització; altres, en canvi, ho atribueixen a una decisió del cònsol Marc Antoni, quan encara Cèsar era viu.

El mot català, per evitar una més que probable confusió amb el mes de juny, *iulius* > *iuly* > *juyl*, prengué aviat la denominació diminutiva de *juyol* > *jullol*, i per influència cultista passà a *juliol*.

Mots patrimonials:

- Català: juliolenc.

AGOST - AGOSTO

De manera semblant, aquest mes, *sextilis* (< *sextus*), passà a denominar-se *augustus* > *agustus*, en llatí vulgar, per haver-lo dedicat als romans concretament els cònsols de l'any 24 a.C., al seu emperador Octavi, que havia estat declarat *augustus* i divinitzat. Diuen que per no ser menys que el seu oncle Juli Cèsar -el mes de juliol tenia ja 31 dies-, afegí un dia a l'agost, que sostragué al mes de febrer, deixant-lo només amb 28 .

Mots patrimonials:

- Catalans: agoster, agostí, agostejar, agostar, agostejador, agostador, agostejament, agostenc, agostís.
- Castellans: agostero, agosteño, agostizo, agostar, agostador, agostado, agostamiento, agostadero, agostía.

SETEMBRE – SETIEMBRE

Del llatí *setembre(m)* < *septem*, setè mes de l'antic any lunar dividit en deu mesos. En el mot català, i també en les actuals accepcions del castellà, *setiembre*, s'ha produït la desaparició de la primera consonant del dígraf /pt/.

Mots patrimonials:

- Catalans: setembràl, setembrada, setembrí.

OCTUBRE - OCTUBRE

Com a vuitè mes de l'antic any lunar, prové del llatí *octubre(m)* < *octo*.

Mots patrimonials:

- Catalans: octubre, octubrada, octubrista.

NOVEMBRE - NOVIEMBRE

També pren el seu nom de l'antic any lunar i, com a novè mes que era, deriva del numeral *novem* > *novembre(m)*.

DESEMBRE - DICIEMBRE

Com els anteriors forma part de l'antic any lunar, ocupant-hi el desè lloc; així doncs, del numeral *decem* > *decembre(m)*.

Mots patrimonials:

- Catalans: desembral.

PRIMAVERA - PRIMAVERA

De fet el nom original era *ver*, però en el llatí tardà, s'implantà la denominació de *prima vera* (< *primo vere*, en llatí clàssic), és a dir, el principi de l'estació. Nom que, en definitiva, quedà fix en gairebé totes les llengües romàniques. Cal aclarir que fins al segle XVIII, en castellà, es distingia entre primavera (inici de l'estació), verano (al final de la primavera) i estío (la resta de l'estiu).

Mots patrimonials:

- Catalans: primaveral, primaverenc, rervera (tardor).
- Castellans: primaveral.

Cultismes:

- Catalans: vernal (< *vernalis*, relatiu a la primavera), vernació.
- Castellans: vernal.

ESTIU - VERANO

Tal com s'ha insinuat abans el mot verano s'ha d'induir del llatí vulgar com a abreujament de *veranum* (*tempus*), o sigui, temps primaveral. Ara bé, pel que fa a l'altra denominació, cal buscar-ne l'origen en *aestivum* (*tempus*), temps estiuenc, derivat del llatí clàssic *aestas*, estiu.

Mots patrimonials:

- Catalans: estiuejar, estiueig, estiuejant, estiuenc, estiuatge, estiuet, estiuar, estiuada.
- Castellans: veranear, veraneo, veraneante, veraniego, veranillo, veranero, veranada, veranadero, veranar y estío.

Cultismes:

- Catalans: estival, estivació.
- Castellans: estival, estivación, estivo.

TARDOR / AUTUMNE - OTOÑO

Pel que fa al castellà, el mot deriva del llatí *autumnus*, probablement derivat de l'etrusc, i incorporat, amb reserves, als derivats del verb *augeo*, augmentar, per allò de les collites. Es pot observar la simplificació del diftong /au/ > /o/ i l'evolució del grup /mn/ > /ñ/. El català, per la seva banda, cap al segle XVIII es desempallegà del llatínisme *autumne* i també de la locució "primavera de l'hivern" -posteriorment les adoptaren els poetes i artistes. I així incorporà el terme *tardor* -mot, per cert, estrany a d'altres llengües romàniques. El seu origen s'ha de buscar a l'àmbit del mot llatí *tardus* i el seu derivat vulgar *tardatio*. L'evolució més probable podria ser *tardatione(m)* > tardagó > tardaó.

Mots patrimonials:

- Catalans: tardor, tardorada, tardorenc.
- Castellans: otoñada, otoñal, otoñar, otoñizo.

Cultismes:

- Catalans: autumnal (< *autumnalis*).

- Castellans: autumnal.

HIVERN – INVIERNO

Ambdós provenen de l'abreujament de *hibernum (tempus)*, adjectiu derivat del llatí clàssic *hiems*. Cadascun, però, de manera diferent. El català el pren al peu de la lletra. En canvi el castellà passa primer pel mot popular *ivierno*, amb les corresponents variants, diftongació de la “e” i posterior addició d’una “n”.

Mots patrimonials:

- Catalans: hiverna, hivernada, hivernal, hivernenc, hivernós, hivernacle.
- Castellans: invernar, internada, invernal, internizo, internadero, internáculo.

Cultismes:

- Castellans: hibierno, hibiernal, hibernación, hibernar, hibernar, hibernar, hibernar.

SETMANA - SEMANA

Com a mot deriva del llatí *septimana* < *septimus* < *septem*. Aquesta derivació sembla calcada de l'equivalent grec *εβδομοσ* (setè). Coromines diu que una mà medieval posà al marge del mot grec *id est septima-na*. Del mot castellà cal parlar d’una assimilació de la /t/ per part de la /m/.

Però com a concepte s’ha de dir que l’equivalent antic de la setmana era un període de vuit dies col·locat entre els destinats a mercat, *nundinae* < *novem dies*. Fou ja durant l’època imperial que s’establí la setmana actual. Cada dia el dedicaren a un dels planetes, el moviment dels quals, segons ells, regia l’univers.

Mots patrimonials:

- Catalans: setmanal, setmanada, setmanari, setmaner, setmaneria.
- Castellans: semanal, semanario, semanero, semanería, semanilla.

Cultismes:

- Catalans: hebdòmada, hebdomadari, hebdomadàriament.
- Castellans: hebdómada, hebdomadario, hebdomadariamente.

DILLUNS - LUNES

Així doncs, el primer dia de la setmana el dedicarem a la lluna, nom que a la volta celest representava la deessa grega Selene i la llatina Diana.

Pel que fa a l'etimologia del mot cal buscar-la en la composició dels mots *die(s)* + el genitiu corresponent *lunae*: dia dedicat a la lluna. La forma di- surt de la contracció de *dies* (*di-martis* > *dimarts*), mentre que el final en -s, s'ha de justificar per analogia amb d'altres mots com *dimarts*, *dijous*, o bé *martes*, *jueves*. El mot castellà perd el /di/ (*Lunae dies*).

DIMARTS - MARTES

De la mateixa manera, com que aquest dia fou dedicat a Mart, déu de la guerra, es generà el mot *di-Martis* o *Martis* (*dies*).

DIMECRES - MIÉRCOLES

El déu Mercuri fou l'elegit per a aquest dia i així sorgí *di-Mercurii* o *Mercurii* (*dies*).

És clara la diftongació /e/ > /ie/ al derivat castellà i l'acabament per analogia. D'altra banda, es genera una lluita en el grup consonàntic dissimilable /-rcr-/ (dimecres), que cada grup lingüístic solucionà de forma diferent (*mierques*, *miércoles*, *mercoledì*, *dimercles*, *mércores*, *mercoles*).

DIJOUS - JUEVES

Di-Jovis o *Jovis* (*dies*) fou l'origen del mot. Aquesta vegada el dia es va dedicar a Júpiter, déu suprem o, més pròpiament, déu del dia.

DIVENDRES - VIERNES

Venus, deessa de l'amor i de la beiesa, fou la destinada a aquest dia i d'aquest fet en sortí *di-Veneris* o *Veneris* (*dies*).

Cal observar la diftongació en el mot castellà, així com el fet que, en català, als mots anteriors en /nr/ s'hi intercali una /d/, d'aquí *divenres* > *diven(d)res*.

DISSABTE - SÁBADO

El *sabatum* < *sabbatum* < *sabbath* era i és el dia reservat al descans setmanal dels hebreus. Fou introduït pels antics cristians com a dia de la setmana, substituint l'antic *dies Saturni*, dia dedicat al déu Saturn, pare de Júpiter.

El mot català segueix la mateixa cadència que en els anteriors, *di-Sabati*, amb la corresponent pèrdua de la vocal posttònica i d'acord amb l'evolució del mot occità antic *sabde*, *septe*, *sapta*.

DIUMENGE - DOMINGO

L'antic *dies Solis*, dia del sol, fou substituït pels cristians pel *dies Dominicus*, dia dominical o dia del Senyor, tot commemorant la resurrecció de Jesucrist. Considerat el setè dia de la setmana, en realitat és el primer, segons el calendari litúrgic, ja que en ell el dilluns és la segona fèria. Recordem que aquest dia de festa és diferent en les tres religions monoteistes. En cada una d'elles hi ha un dia en què està prohibit treballar, el divendres per als musulmans, el dissabte per als jueus i el diumenge per als cristians.

Si bé el mot castellà no presenta cap dificultat deductiva, *Dominicus (dies)*, en el català ens cal parlar d'una reducció del més que probable *di-domenyo* > *diamenge* > *diumenge*, amb la corresponent vocalització de la /d/ intervocàlica (Coromines).

Mots patrimonials:

- Catalans: diumengejar, diumengí, diumenger, diumenjada, endiumenjar, endiumenjat.
- Castellans: dominguero, domingada, dominguillo, dominguejo, endomingado, endomingarse.

Cultismes:

- Catalans: domínica (< *dominica*), dominical (< *dominicalis*).
- Castellans: dominica, dominical.

HORA - HORA

Com a mot prové del llatí *hora* i aquest, del grec *ωρα*, “divisió del temps”.

Mots patrimonials:

- Catalans: *horada*, *horari* (< *horarius*), *horabaixa* (vespre), *deshora*, *ahora*, *aleshores* (allavors > allavors > llavors), *tothora*; *ara* (< *hac hora*, com a resultat d’una pronúncia relaxada), *encara*, *adesiara*, *suara*; *enhorabona*.
- Castellans: *horario*, *a deshora*; *enhorabuena*, *enhoramala*; *ahora* (< *agora* < *ora* < *hac hora*, *ad horam*)

SESTA - SIESTA

Entre les hores del dia n’hi ha algunes que han quedat marcades pel seu origen. Així la romana *hora secta*, hora sisena del dia, equivalent al migdia va generar els presents mots, que, a més a més, representen l’hora de màxima calor i també la dormida que hom fa després de dinar. En català és més comú el mot de migdiada.

Mots patrimonials:

- Catalans: *sestar*, *sestador*, *sestejar*.
- Castellans: *resistero* (*resiestero* < *resestero*).

Cultismes:

- Castellans: *sestejar*, *sestadero*, *sesteo*, *sestero*, *sestil*.

RELOTGE - RELOJ

Aquest mot pren origen en el llatí *horologium*, rellotge de sol o de sorra, el qual prové del grec *ωρολογιον* < *ωρα* + *λεγω*, comptar hores. El mot castellà es deriva del català antic i dialectal *horolotge* > *arolotge* > *arelotge* > *relotge*. Hi són presents en l’evolució, l’afèresi /o/ > /a/ i la transformació /l/ > /ll/ després de la síl·laba /re-/. El castellà sembla que adaptà el mot cap a *reloje* i, tot seguit, del plural *relojes*, per analogia, quedà el mot actual.

Mots patrimonials:

- Catalans: *rellotger*, *rellotgeria*.
- Castellans: *relojero*, *relojería*.

MINUT - MINUTO

El terme prové del llatí *minutus*, participi del verb *minuere*, disminuir i que semànticament no és altra cosa que una alteració de *minus*, menys. El mot va evolucionar així: *minutus* > *menut* > *minut*, o bé: *minutus* > *menudo* > *minuto*.

Tot seguit es crea un duplicat culte amb la significació específica de la seixantena part d'una hora o l'equivalent a un grau de cercle.

Mots patrimonials:

- Catalans: *minutera*.
- Castellans: *minutero*.

SEGON - SEGUNDO

Es deriven del llatí *secundus*, mot que per via semiculta aporta el significat de “el següent”. En un temps s’havia dit minut primer al minut (‘) i minut segon al segon (“), per indicar les successives divisions d’hora i de cercle.

Mots patrimonials:

- Castellans: *segundero*.

24. LLATINISMES

He triat una sèrie de llatinismes que a dia d'avui s'utilitzen en el nostre llenguatge habitual.

Son paraules, frases fetes o exclamacions molt visuals i que en el meu cas utilitzo com una paraula més, moltes vegades sense tenir constància que provenen del llatí i que moltes d'elles no han sofert cap canvi al llarg del temps.

Això per a mi ha sigut un gran descobriment que ens demostra que el llatí encara no ha desaparegut del nostre lèxic, i per demostrar-ho, he fet un recull de notícies i imatges en els mitjans de comunicació que d'aquesta manera ho demostren.

A PRIORI / A POSTERIORI

A priori i *a posteriori* son expressions que indiquen anterioritat ('a partir del que és abans') i posterioritat ('a partir del que és després), respectivament. Avui dia s'utilitzen com a locucions adverbials temporals.

El coneixement *a priori* és independent de l'experiència i, en canvi, el coneixement *a posteriori* depèn de l'experiència o de l'evidència empírica.

Concepto de frecuencia relativa o probabilidad **a posteriori**

- Se determina observando en que fracción de tiempo sucedieron eventos semejantes en el pasado (Probabilidad Estimada o Empírica).

ALIAS

Es tracta d'una forma que ve de l'adverbi llatí *alias* ("d'una altra manera") que, al seu torn, prové de l'adjectiu *alius*. Aquest adverbi, ha esdevingut introductor de renoms i pseudònims.

AGENDA

Significa literalment "el que s'ha de fer". En l'actualitat designa el llibre o quadern en què s'apunta, per a no oblidar-lo, allò que s'ha de fer.

ALTER EGO

Alter ego és una expressió llatina que vol dir, literalment, “un altre jo”. Més en general, podem emprar *alter ego* per parlar d’un “segon jo” (referit a un mateix) o bé d’un amic íntim, algú molt proper a nosaltres en qui tenim confiança plena.

BIS

Adverbi llatí que significa “dues vegades”. S'utilitza per a indicar que alguna cosa està repetida o ha de repetir-se.

A aquesta repetició se la coneix vulgarment com a “propina”.

CORPUS

Substantiu llatí que significa “conjunt, cos”. Designa a un conjunt el més extens i ordenat possible de dades o textos científics, literaris, etc, que poden servir de base a una recerca.

CARPE DIEM

Expressió imperativa esdevinguda tòpic literari que significa literalment “agafa, pren el dia”, per no deixar-lo passar.

Carpe diem ens diu, doncs, que aprofitem el temps, que gaudim del moment present.

CUM LAUDE

Expressió llatina que vol dir, literalment, “amb lloança”, la qual s'utilitza per indicar que algú ha obtingut la màxima qualificació acadèmica universitària, atorgada per la tesi doctoral.

CURRICULUM VITAE

Aquesta locució llatina (generalment abreujada CV) significa “la carrera de la vida”. Fa referència al conjunt d'experiències que una persona ha acumulat tot al llarg de la seva vida.

En llatí, *currículum* volia dir “correguda”, “cursa”, “carrera” i, per tant, complementat amb el genitiu *vitae*, significava “carrera de la vida”.

DE FACTO

Locució llatina de l'àmbit jurídic que, traduïda literalment, vol dir "de fer". Indica que una situació té valor pel suport mateix dels fets, encara que no hagi estat reconeguda per mecanismes legals.

¿COMO PODEMOS ENTENDERLAS?

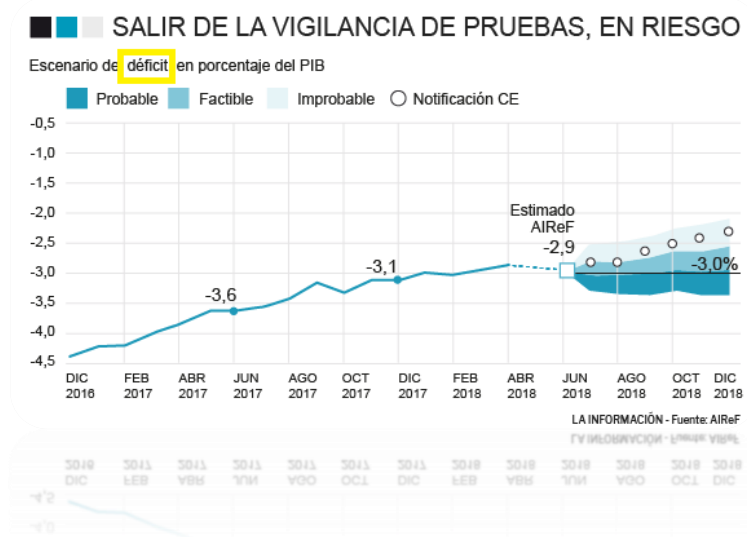
- Los estándares **de facto** son la **oposición** de los estándares de iure. No obstante, algunos estándares de facto acaban derivando en estándares de iure. También existen estándares de iure que, por su amplia aceptación, pueden considerarse estándares de facto. En muchas ocasiones los estándares de facto se imponen a estándares de iure para la misma finalidad.

DEFICIT

Dèficit és una paraula que indica l'excés del passiu sobre l'actiu.

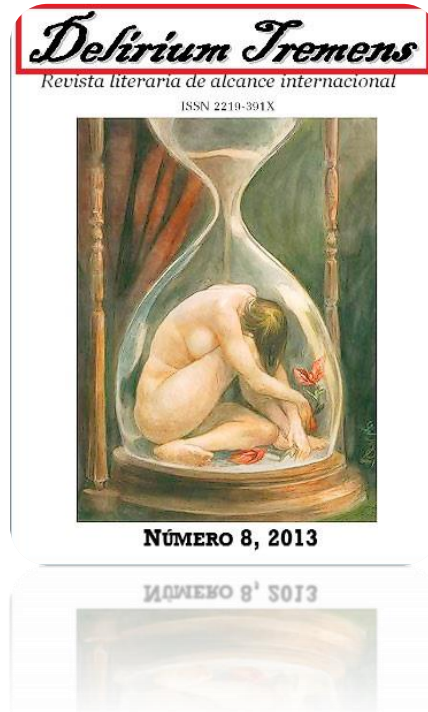
Present d'indicatiu del verb *deficio*, que, substantivat, s'utilitza habitualment com a terme econòmic per tal d'indicar les mancances d'un pressupost o d'una operació econòmica.

Últimament és usat també fora de l'àmbit econòmic, com a simple sinònim de *mancança*.

DELIRIUM TREMENS

Significa “deliri tremolós”. Pertorbació mental accidental que provoca al·lucinacions i tremolors, especialment freqüent en la síndrome d’abstinència de les persones alcohòliques.

DURA LEX, SED LEX

Aquesta locució llatina vol dir, literalment, que “la llei és dura, però és la llei”. La utilitzem per manifestar una certa impotència i resignació davant d’una decisió judicial que, malgrat tot, cal respectar per molt rigorosa que sigui.

ERRARE HUMANUM EST

Aquesta expressió llatina, d'origen antic i prou incert, vol dir que “cometre un error és humà”. Avui dia l'ús *errare humanum est* no queda restringit a cap àmbit específic, sinó que és habitual trobar l'expressió en múltiples contextos. Cal destacar, però, la freqüència amb què apareix als mitjans de comunicació, sigui en notícies, en articles d'opinió o, ben sovint, en tires còmiques que satiritzen l'actualitat.

ET CETERA

Aquestes dues paraules llatines, una conjunció (“i”) i una forma pronominal plural (*ceterus, -a, -um*: “la resta”), constitueixen una de les formes més clàssiques de deixar suspesa una enumeració d'elements. sigui en la seva forma extensa *etcètera* sigui en la seva forma escrita abreujada popularíssima *etc.* (que no es fa servir alhora amb els punts suspensius).

TEXTOS PREDICTIVOS

- **Finalitat:** fer pronòstics sobre fets que poden ocórrer o potser ocórreran.
- **Estructura**
 - Distincions en el temps futur: immediat o llunyà
 - Previsions a curt, mitjà o llarg termini
 - Ordenació de la informació per temes
 - Gràfics, il·lustracions...
- **Característiques**
 - Verbs en futur
 - Perífrasis de probabilitat
 - Adverbis temporals i de dubte (possiblement, pot ser...)
 - Oracions condicionals
- **Exemples:** els més freqüents són la previsió meteorològica i els horòscops, però també hi ha informes predictius sobre el comportament de l'economia, la possibilitat de moviments sísmics o d'erupció de volcans, el canvi climàtic **etcètera**.

GROSSO MODO

Literalment significa “a grans trets”. S’empra per a indicar que una explicació no entra en gaires detalls.

A grosso modo El factor multiplicativo lo podemos definir como

$$\tau = 360^\circ/\theta^\circ$$

Si $\theta^\circ = 3,6^\circ$, el factor multiplicativo $\tau \rightarrow 100$ (10^2)
→ que el factor de orientación solo explicaría incrementos de hasta 10^2 .

!Aun estamos muy lejos de 10^{12} - 10^{18} !

!Aun estamos muy lejos de 10^{15} - 10^{18} !

HOMO HOMINI LVPVS

Expressió llatina que vol dir que “l’home és un llop per a un altre home”, la qual cosa posa de relleu el perill que un ésser humà pot suposar per a un altre ésser humà.

Aquesta frase que propagà Hobbes, filòsof anglès del segle XVI, com a expressió de l’egoisme natural de l’home.

www.elperiodicodearagon.com

el Periódico de Aragón

10:13 H. LOS CUENTOS PENDIENTES

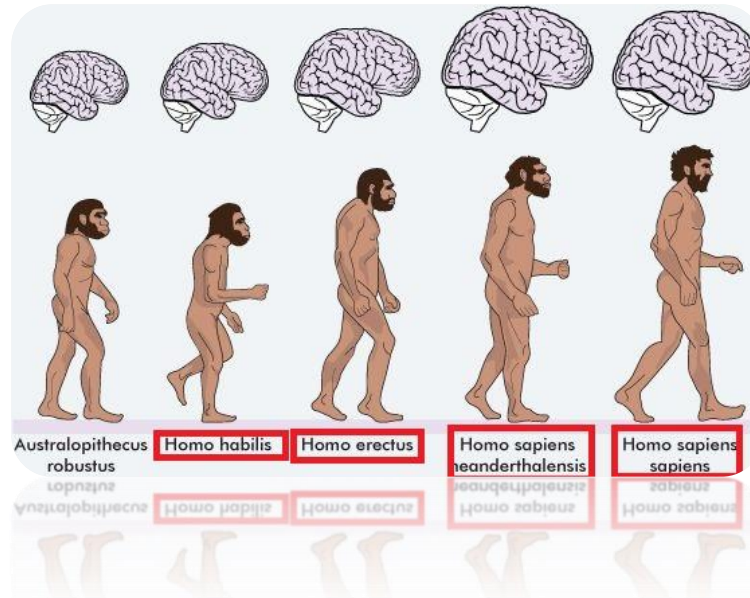
Recordatorio: 'Homo homini lupus'

Marta Quintín
14/12/2018

Herr **Perro** se encuentra a gusto consigo

HOMO SAPIES/ HABILIS / ERECTUS / NEARDENTHALENSIS

Literalment “home racional / hàbil / de peu / de Neardental”. Són denominacions científiques dels diferents estadis evolutius de l’èsser humà.

HONORIS CAUSA

Honoris causa és una locució llatina que té com a nucli un ablatiu (*causa*), al qual s’afegeix un nom en genitiu (*honoris*) que el complementa. Literalment, cal traduir-la com “per causa de l’honor”. Avui dia és molt freqüent sentir-la quan s’aplica al títol honorífic que una universitat atorga a una persona il·lustre de la societat que, per la seva activitat professional o civil, i no per un treball de tesi, mereix ser reconeguda amb el títol de doctor *honoris causa*. Les millors universitats del món han concedit aquest títol a científics, artistes, esportistes, polítics i fins i tot a monarques.

IN EXTENSO

Significa “en extens”. Expressió utilitzada quan es fa referència a tractar un tema àmpliament o a copiar un text tot sencer.

IN FRAGRANTI

La forma *in fraganti* (deformació de la forma originària *in flagranti delicto*: “en delictes fragant”) fa referència a enxampar algú en el moment de fer una acció censurable o inoportuna.

AL DIA Detinguts dos lladres **in fraganti** a Bellaterra

per Redacció

IN MENTE

Significa “en ment”. Fa referència a tenir alguna cosa al pensament, en la intenció, la qual no s’ha arribat a dir a terme. Es té, doncs, simplement present (al cap, al magí)

IN SITU

In situ, significa “en el lloc”. Complement preposicional amb el qual ‘síndica la presència personal d’algú en el lloc dels fets als quals es fa referència.

Entradilla “in situ”

- La realiza el periodista que va a cubrir la noticia desde el mismo lugar de los hechos.

IN VITRO

Significa “en un vidre, és a dir, en un recipient de vidre”. Expressió estesa en l'àmbit científic i de la recerca, coneguda popularment en el camp de la genètica i molt feta servir en el sintagma *fecundació in vitro*. El terme es refereix als experiments fets en un medi artificial, en un ambient controlat, fora d'un organisme viu, en les provetes de vidre del laboratori, per exemple.

Sobre el estado de animo.

Institut Marquès, referente FIV

El Centro de referencia en Ginecología y Reproducción Asistida Institut Marquès de Barcelona presentó los resultados del pionero programa Donación de Óvulos a Distancia (DOD), que ofrece a sus pacientes europeos optar a la Fecundación **in Vitro** (FIV) con donación de óvulos sin tener que viajar a España. La tasa de embarazo es del 64,6% por transferencia embrionaria. (institutomarques.com)

www.diezminutos.es 69
www.diezminutos.es 69

(institutomarques.com)

INTER NOS

Significa “entre nosaltres”. S’aplica quan es vol indicar la limitació de la difusió d’una notícia al cercle dels interlocutors.

Mira Editores se complace en invitarle a la presentación del libro de

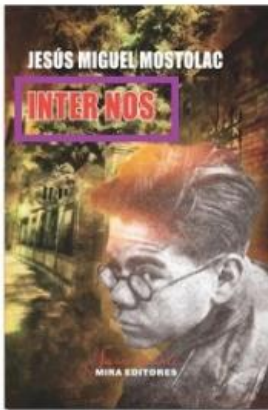
Jesús Miguel Mostolac

Inter nos

que se celebrará el **23 de junio** (sábado), a las **12:30 h**, en el Fórum de la FNAC (Calle del Coso, 25) de Zaragoza.

En el acto participarán el profesor de Literatura de la Universidad de Zaragoza **Enrique Serrano**, el editor **Joaquín Casanova** y el autor **Jesús Miguel Mostolac**.

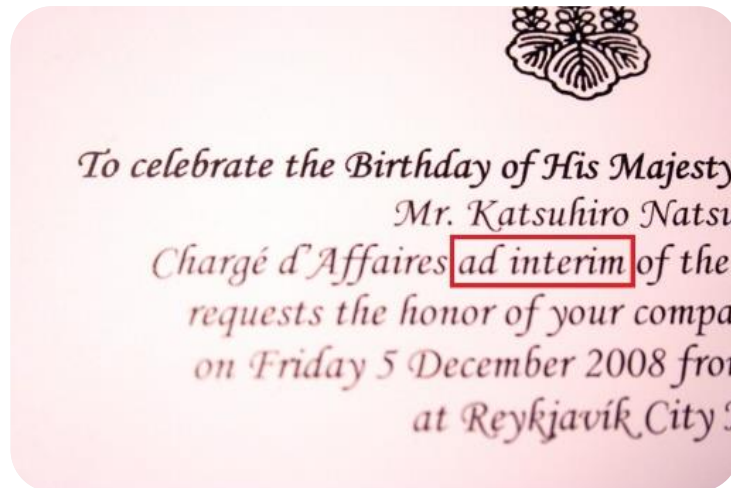
Al finalizar el acto, firmará ejemplares de su obra.

MIRA EDITORES

INTERIM

Significa “en l’endemig”. Adverbi que, emprat com a substantiu, designa un espai temporal de transició d’una situació a una altra.

IPSO FACTO

Significa “en l’acte mateix”. Amb aquest ablatiu llatí s’expressa la immediatesa amb què cal dur a terme una acció.

LAPSUS

Significa “relliscada”. Es designa així qualsevol error o equivocació que hom coment sense voler-ho.

Pascal ha patit un **lapsus** ha reconegut que el PDECAT, creat el 2016, és Convergència: “gràcies als associats i gratitud immensa als homes i dones que fa més de 40 anys que militen en aquest partit per la llibertat de Catalunya”, ha dit.

sdhvezr bairir bei ja iirreirar de Cstainuys, ma dir

MARE MAGNUM

Expressió d’origen llatí “mar gran” que designa actualment una gran confusió, un desgavell enorme de persones o de coses, una multitud esvalotada, el nom escau ben bé al gran complex comercial Maremàgnum, situat arran de mar, a Barcelona, un autèntic formiguer de barcelonins/es i turistes.

MEA CULPA

Expressió llatina inicialment de l'àmbit religiós que significa "per culpa meva", construïda en cas ablatiu singular.

Mea culpa és una expressió de reconeixement i assumptió de la culpa. Aquesta acció contrasta amb una altra de més típica i ben coneguda, de sentit oposat, l'elusió de responsabilitats, que la llengua retrata a bastament amb refranys que incorporen la paraula *culpa*.

MEMORANDUM

Significa "allò que cal recordar". Gerundiu neutre del verb *memoro* que, substantivat, significa un escrit, més o menys oficial segons les circumstàncies, on es recull tot allò que cal tenir present en un moment donat amb una finalitat concreta.

MENS SANA IN CORPORE SANO

Significa “un esperit sa en un cos sa”. Aquesta és una de les peticions que, segons Juvenal, l’home ha de fer als déus.

Actualment, aquesta frase s’ha convertit en lema propagandístic de la pràctica esportiva com a font de salut.

MODUS VIVENDI

Significa “manera de viure”. Locució originària de l’àmbit de la política internacional, mitjançant la qual es fa referència a un acord provisional establert entre dues parts amb concessions mútues.

NON PLUS ULTRA

Locució adverbial llatina que significa “no més enllà” que utilitzem per fer referència a l’excel·lència d’alguna cosa: *aquell alumne tenia un deu a tots els exàmens, era el non plus ultra.*

Tipos de reportaje

- El gran reportaje, **Non plus ultra.**
- Reportaje-standard
- Reportaje flash
- Reportaje-campaña
- Reportaje-encuesta
- Reportaje especial

OPERA PRIMA

Opera prima és el llatanisme amb què es fa referència al primer treball d’un cineasta o a la primera obra d’un músic o d’un literat. Una *opera prima* sovint no és la millor obra d’un autor i es ressent de la inexperiència professional.

PATRIA POTESTAS

La *patria potestas*, *pàtria potestat* en català, és el “régim jurídic que regula les relacions dels pares envers els seus fills menors d’edat o major incapacitats”. Aquesta figura jurídica, té un origen molt antic i s’ha anat modificant amb el temps. A l’antiga Roma, la *patria potestas* era el “poder del pare de la família”, el qual rebia el nom de *pater familias*, que representava el pare de la família, una persona autònoma jurídicament (*sui iuris*), que exercia el poder dins la *domus*.

PECCATA MINVTA

Expressió llatina de base religiosa que feia referència inicialment en la moral cristiana a les “faltes lleus” comeses per algú, però que trobem totalment estesa a qualsevol àmbit de la vida amb el sentit de “fets o coses sense importància, pecats menuts” en relació amb altres qüestions veritablement significatives.

Peccata minuta ve del llatí *peccatum* (“falta, error”, inicialment “ensopegada”) i de *minutus* (“menut”).

PER CAPITA

Locució llatina que literalment vol dir “per caps” però que habitualment traduïm amb l’expressió “per cap” o “per persona” i que fem servir per designar la qualitat d’alguna cosa que pertoca a cada individu.

S’acostuma a fer servir en l’àmbit de l’economia, sobretot per referir-se a la renda individual, la renda *per capita*.

PERSONA NON GRATA

Terme de l’àmbit de la diplomàcia que expressa el rebuig cap a una persona, el fet que no és benvinguda en un territori o indret.

L’expressió, amb tot, es fa servir més enllà de l’àmbit diplomàtic estricte i, així, una administració, una organització, una entitat poden declarar algú *persona non grata* sense que la declaració tingui cap conseqüència jurídica.

POST DATA

Locució llatina que significa “després de la data”. Així s’encapçala encara avui, sovint en la forma abreujada, allò que s’afegeix al final de tot una carta o d’un escrit.

PRO RATA

El sentit literal de pro rata és “segons la part calculada”. Pro rata, usat sobretot en l'àmbit legal i econòmic, fa referència a la “part que toca a cadascuna de les persones entre les quals es distribueix quelcom”.

DIVISION A PRORRATA EN UNA PARTICION BIENES		
DISTRIBUCION CONVENCIONAL O AMIGABLE		
De cujus: FERMIN JIMENEZ		
Particion Bienes por Valor de		45,000,000.00
Herederos	% en Part. Bienes	
XOMARA POLANCO	26%	
MAGNOLIA ANTIGUA	25%	
ESTEBANIA CASTRO	25%	
ROSA TAVERAS	24%	
	100%	
Deudas acreedores Quirografarios con Interes en Herencia		
CRS & Cia, SRL	45,895.00	
Ania Piña Constructora, SRL	895,465.00	
XJ Auto Adornos, SRL	10,900.00	
Total A	952,260.00	
Deudas Funeral	425,365.00	
Gastos Abogados Proceso	4,500,000.00	
10% Sobre monto Herencia		
Impuesto Gobierno	2,250,000.00	
Total B	7,175,365.00	
Total General Deudas a+b	8,127,625.00	

PLUS

Adverbi llatí que significa “més”. Com a substantiu indica gratificació o cobrament addicional. També s'utilitza quan es vol posar un punt més d'intensitat en la realització d'alguna cosa.

QUID

Pronom indefinit llatí, “el què”. Essència, punt més important, el principal d'un problema o assumpte, s'utilitza molt substantivat per a indicar el moll d'un assumpte, el quid de la qüestió.

QUID PRO QUO

Expressió que significa “error que consisteix a prendre una cosa per altra”.

Aquesta expressió envaeix sovint un altre àmbit humà, que és el de la reciprocitat de les accions entre persones.

QUO VADIS

Expressió llatina que vol dir “a on vas?”

Aquesta frase té l’origen en una de les primeres obres apòcrifes que contaven els fets dels apòstols, els *Fets de Pere*, escrita originalment en grec en el segle II d. C., la qual ens ha arribat, sobretot, en la seva traducció llatina.

CONVERSATORIO ¿Quo Vadis Chile Vamos?

Un conversatorio con Felipe Kast (Senador, Evopoli); Jaime Bellolio (Diputado, UDI) y Diego Schalper (Diputado, RN) moderado por Isabel Aninat (Investigadora del Centro de Estudios Públicos, CEP) sobre la identidad, postura ideológica y propuestas políticas de la nueva generación de dirigentes de centro-derecha

Fecha: 10 de Septiembre
Hora: 6:30 - 8:00 pm.
Lugar: Auditorio Flacso, Ave. Dag Hammarskjöld 3269, Vitacura*

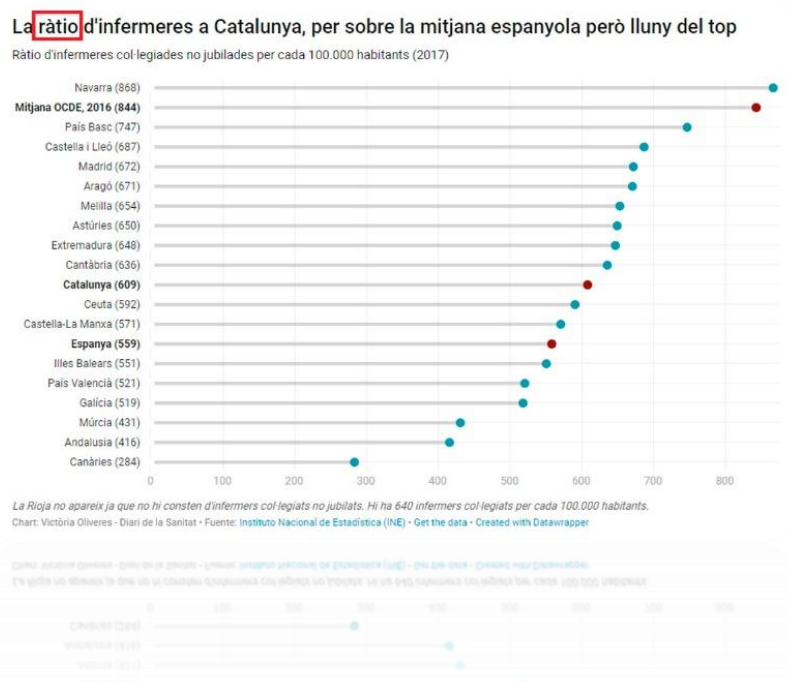
QUORUM

La forma *quòrum* és molt popular i es fa servir en la llengua general. Designa el nombre mínim de persones que han de ser en una reunió perquè les decisions que s’hi prenen es puguin considerar vàlides, nombre que se sol fixar en la majoria absoluta.

RATIO

El terme llatí *ratio*, que el DIEC recull en la forma catalanitzada *ràtio*, és un llatíisme que arriba al català des de l’anglès, freqüent en els càlculs econòmics.

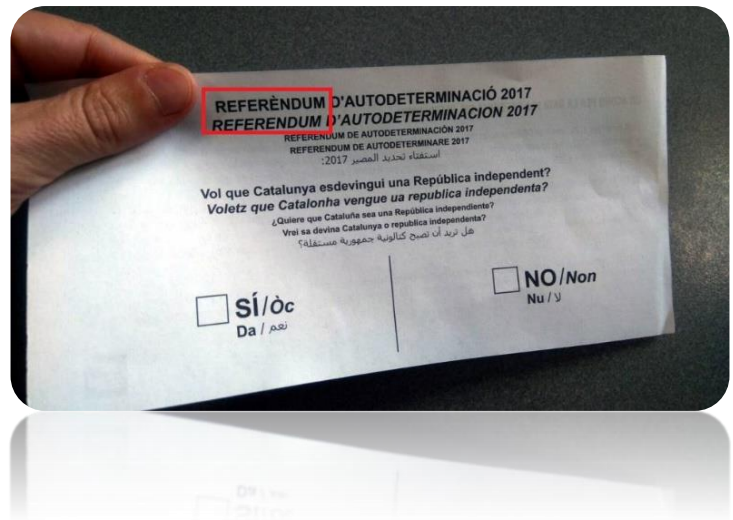

REFERENDUM

La paraula *referendum* formava part de l'expressió amb valor final *ad referendum* ("perquè es dugui a consulta").

Referendum al·ludeix a una de les institucions de la democràcia, la consulta de la *vox populi*, la votació de tots els ciutadans amb l'objectiu que es pronunciïn sobre una qüestió.

Referendum significa també, en diplomàcia, la consulta per mitjà de la qual un agent del cos sol·licita al seu govern instruccions sobre un afer important.

RIGOR MORTIS

És la rigidesa cadavèrica, un fet comú que es produeix en els cossos poques hores després de morir i dura d'un a quatre dies. El *rigor mortis* desapareix quan comença la descomposició del cos mort.

Rigor mortis és un llatíisme de l'àmbit de la medicina forense que es troba també en altres llengües, com ara l'anglès.

RIP

Abreviació llatina de l'expressió *requiescat in pace* ("descansi en pau"), fórmula de l'Església en l'ofici de difunts, la qual apareix amb molta freqüència en pregàries o a les làpides funeràries. L'expressió indica el desig de repòs etern per a la persona traspassada.

STATU QUO

L'expressió incompleta *statu quo* ("estat en el qual"), consolidada com a tal i usada com a substantiu, era originàriament més extensa: *statu quo ante bellum* ("en l'estat en què les coses estaven abans de la guerra").

Es tracta d'un llatanisme de l'àmbit de la diplomàcia que fa referència als casos en què després d'una contesa bèl·lica no hi ha guany de territori o de cap altre dret per part de cap dels bàndols que hi han participat.

SUB INDICE

Llatinisme de l'àmbit judicial que podem traduir literalment per "sota el jutge". Es refereix a aquelles qüestions que es troben en mans d'un jutge, un àrbitre o un tribunal, sota la seva consideració i encara pendents d'una resolució.

SUI GENERIS

Significa "de la seva classe, de la seva manera". L'expressió *sui generis* revela la dificultat d'incloure tots els éssers o coses en categories convencionals amb finalitat taxonòmica més o menys explícita.

SUMMUM

Adjectiu en grau superlatiu “el grau més elevat”, superlatiu de *superus* juntament amb *superrimus* i *supremus*) que, en la seva forma neutra, era ja també un substantiu en llatí que designava un cim, un extrem, un punt màxim.

SUPERAVIT

Terme de l'àmbit de l'economia i les finances que s'ha estès a la llengua catalana. El seu sentit literal és “n'ha sobrat”, i fa referència a la diferència favorable entre les despeses i els ingressos, al saldo positiu de l'haver damunt el deute o les obligacions, a l'excés o l'abundància del que és beneficiós o necessari. Es tracta del terme oposat a *dèficit*.

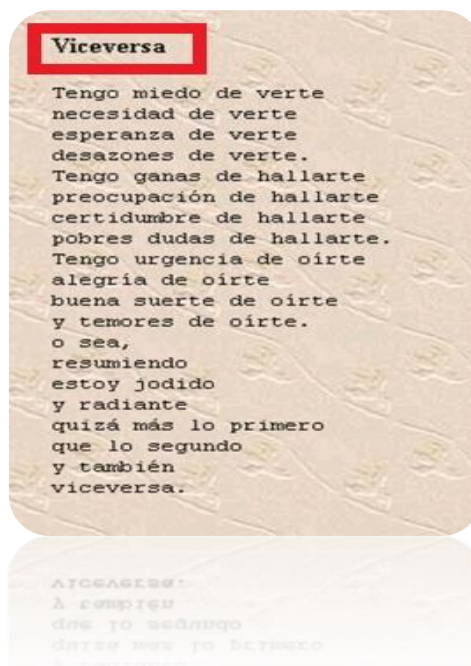
VIA CRUCIS

Significa “el camí de la creu”. Designa a l’exercici piadós de recórrer les catorze estacions o fites de la passió de Jesús, des de la seva condemna a mort fins al seu sepeli. En general, situació que produeix un sofriment continuat a una persona.

VICE VERSA

Significa “girat el sentit, és a dir, en sentit contrari, a la viceversa”. Ablatiu absolut que indica l’ordre contrari d’un segon terme respecte al primer.

ULTIMATUM

Llatinisme de l'àmbit de la diplomàtica que, amb tot, avui dia és ben comú en la llengua general aplicat a situacions ben diverses de la vida quotidiana.

Utilitzat com a sinònim d'avertiment previ a la resolució última i definitiva d'una situació conflictiva amb mitjans més contundents.

VOX POPULI

Expressió llatina fragmentària, que prové de la frase *uox populi, uox Dei* ("la veu del poble és la veu de Déu"), frase que es manifesta a favor de la bondat de la voluntat i l'opinió del poble.

URBI ET ORBI

Significa “per a la ciutat i per al món”. És una expressió inicialment de l'àmbit eclesiàstic que el papa fa servir tan sols en ocasions solemnes des del balcó de la plaça de Sant Pere del Vaticà amb el doble objectiu de beneir la ciutat (Roma) i la resta del món.

Bendición Urbi et Orbi 2018 del Papa Francisco
01 de abril de 2018

“Suplicamos frutos de consolación para el pueblo venezolano, el cual —como han escrito sus Pastores— **vive en una especie de «tierra extranjera»** en su propio país. Para que, por la fuerza de la resurrección del Señor Jesús, encuentre la vía justa, pacífica y humana para salir cuanto antes de la crisis política y humanitaria que lo oprime, y no falten la acogida y asistencia a cuantos entre sus hijos están obligados a abandonar su patria”

CEV Conferencia Episcopal Venezolana

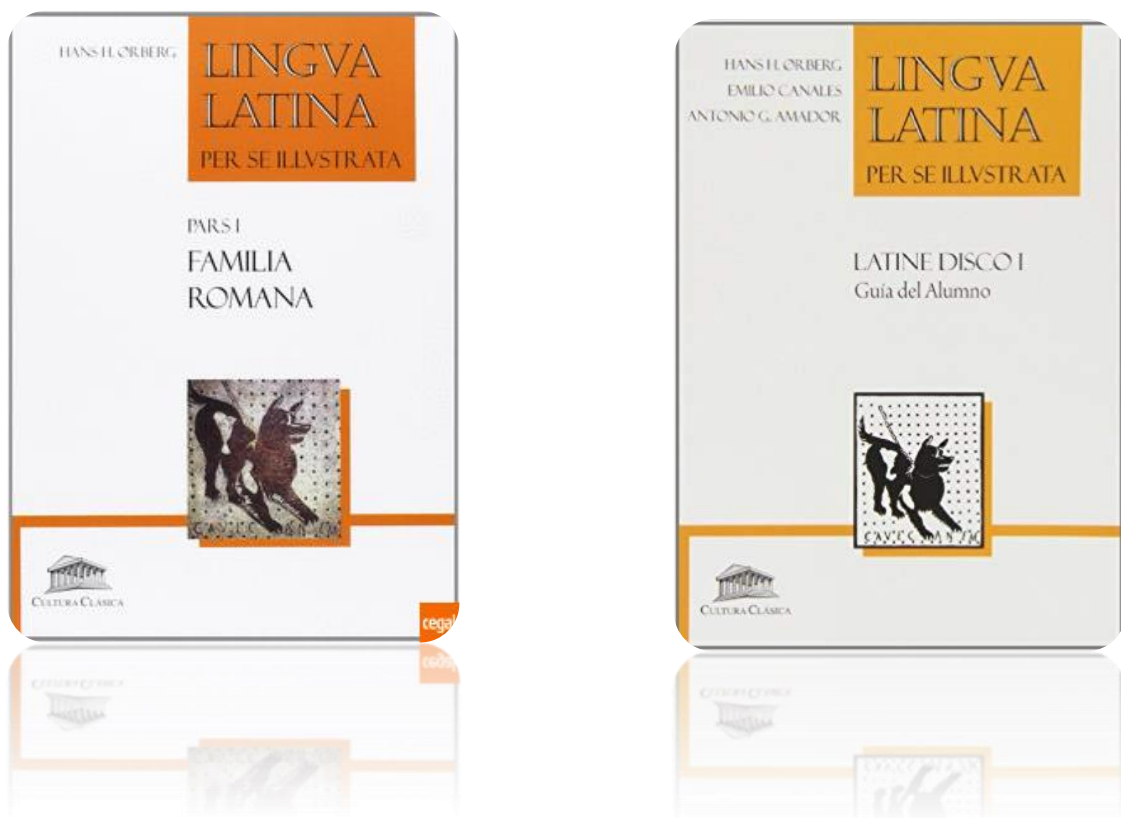
AGENCIJA EPISCOPAL CONFERENCE

25. MÈTODE D'ØRBERG

M'ha semblat molt interessant afegir aquest punt en el treball per ser el mètode amb el que actualment treballen la majoria dels professors per l'ensenyança del llatí.

Un cop indagat el motiu, els professionals de l'ensenyança, han coincidit que és un sistema amb el qual adquireixen els coneixements més essencials per aprendre l'idioma, s'aprèn vocabulari, temps verbals, sintaxi i s'arriba a llegir i entendre textos sense necessitat d'una traducció simultània.

Per l'estudi d'aquest mètode fem servir un llibre de temari i un llibre d'activitats.

Aquesta obra està basada en el mètode inductiu-contextual, pel qual l'estudiant, sense coneixement previ de l'idioma a estudiar, és capaç de comprendre el text i anar assimilant la seva estructura gramatical de forma natural i intuïtiva. Cada paraula té sentit dins del seu context, eliminant la frontera de la memorització massiva de significats descontextualitzades que generen confusió en l'estudiant i, a més, problemes de traducció.

En aquest sistema no fa falta diccionari.

25.1 QUI ÉS HANS H. ØRBERG?

Hans Henning Ørberg va ser un lingüista i professor de llatí danès. Va rebre un mestratge en anglès, francès i llatí en la Universitat de Copenhaguen i va ensenyar aquests idiomes en escoles de Dinamarca. Va ser l'autor de *Lingva Latina*, un mètode àmpliament utilitzat per a aprendre llatí utilitzant l'enfocament natural.

De 1953 a 1961 va treballar en el *Naturmethodens Sproginstitut*, un institut on s'ensenyen els idiomes d'acord amb el "mètode natural" d'aprenentatge. Mentre que allí va crear un nou curs de llatí: *Lingua Latina secundum naturae tationem explicata* publicat en 1955 del nom de l'autor, no hi ha paraula en el llibre que no estigui en llatí. El mètode ha estat revisat diverses vegades, fins i tot en 1983 i 1991, el títol ara va canviar a *Lingva Latina per se illustrata*. En el seu retir, va dirigir l'editorial *Domus Latina* i va donar conferències a Europa i els Estats Units sobre el mètode natural.

25.2 DESCRIPCIÓ DEL CURS

LINGVA LATINA per se illustrata, d'Hans H. Ørberg, és un curs de llatí escrit enterament en llengua llatina basat en el '*mètode inductiu-contextual*' d'aprenentatge de les llengües. Consta de dues parts, *FAMÍLIA ROMANA*, el curs inicial (aplicable a 4t d'ESO i 1r de Batxillerat), i *ROMA AETERNA*, el curs avançat (2n de Batxillerat i Universitat), que conté una antologia de textos de diversos autors llatins, acompanyat d'un volum d'índex. El mètode es complementa amb unes guies didàctiques, *LATINE DISC*, necessàries per a l'aplicació del curs en l'ensenyament secundari, i dos llibres d'exercicis (*EXERCITIA LLATINA*) que el professor pot utilitzar amb els alumnes com a material suplementari.

25.2.1 EL MÈTODE

Les regles morfosintàctiques de la llengua s'assimilen també primer inductivament, mitjançant el reconeixement d'estructures i construccions recurrents, després s'organitzen sistemàticament per a ser fixades definitivament en la memòria. Per això cada unitat didàctica acaba amb tres tipus d'exercicis: per a l'aprenentatge del

vocabulari, per a l'assimilació de les estructures gramaticals i per a la verificació de la comprensió. L'aprenentatge i la lectura són sempre gratificants per a l'estudiant, que per a comprendre no es veu obligat a buscar passivament les paraules en el diccionari, ni a reconèixer normes gramaticals descontextualitzades. La narració que enllaça les unitats didàctiques de la primera part del curs ens mostra plaentment un quadre succint de la vida romana antiga. La segona part ofereix amb l'accés als clàssics un conjunt de fonts, significativa i didàcticament eficaces, per a l'estudi de la història de Roma.

25.2.2 LA COMUNICACIÓ

La llengua de comunicació per a aprendre el llatí és el propi llatí: del llatí senzillíssim dels primers capítols del curs (*Familia Romana*) al refinat dels clàssics, que constitueixen el gruix del segon volum (*Roma aeterna*). L'estudiant s'acosta als clàssics gradualment a través d'un recorregut de lectura contínua per més de 800 pàgines de textos llatins. L'èxit de l'aprenentatge estimula i entusiasma als alumnes. Una guia precisa acompanya al professor en la planificació del procés d'estudi.

25.2.3 EL TEXT

La primera part del curs presenta fets i escenes de la vida d'una família romana del segle II d. C. i ofereix un primer aperitiu dels clàssics: la Vulgata, Catul, Ovidi, Marcial, Donat. La segona part porta a l'alumne de manera sagaçment gradual a llegir correctament els originals de Virgili, Livi, Eutropi, Aulus Gel·li, Corneli Nepot, Salustio, Ciceró i Horaci. El curs conclou amb el ciceronià 'Somni de Escipió' *narrat in extenso*. Els dos volums substitueixen doncs, fins i tot a una antologia dels autors.

25.2.4 EL VOCABULARI

L'aprenentatge del lèxic bàsic és un dels aspectes essencials del curs. El vocabulari és adquirit gradual i directament, per mitjà de la successiva lectura dels textos (paraules i imatges).

L'ús continu de la llengua i l'estudiada repetició del vocabulari ja aparegut afavoreixen l'assimilació natural de lèxic bàsic (4.000 vocables seleccionats sobre la base de criteris de freqüència d'ús en la llengua llatina).

25.2.5 LA GRAMÀTICA

Cada unitat didàctica comprèn una sessió d'aprofundiment gramatical del text recentment estudiat. Així doncs, morfologia i sintaxi també es presenten primer inductivament, després es fixen sistemàticament amb una descripció explícita (*Grammatica Llatina*).

El text auxiliar inclou taules morfològiques de recapitulació, estructures sintàctiques i 400 exercicis suplementaris.

25.2.6 LES IL·LUSTRACIONS

El text de les dues parts del curs s'il·lustra amb un centenar de dibuixos. Aquests faciliten la comprensió i afavoreixen la memorització dels 1.500 vocables de la part I i dels nous 2.500 de la part II. Els dibuixos defineixen ostensiblement els objectes i il·lustren diversos aspectes de la vida romana. Aquest curs s'insereix perquè, en la línia de la tradició pedagògica iniciada per Comenius amb la seva *Orbis sensualium pictus* i continuada per Erasme de Rotterdam i Lluís Vives.

25.2.7 EL CONTEXT

El vocabulari, les locucions i les regles gramaticals s'aprenen amb naturalitat en el context i dins d'un marc de referència que facilita la memorització. L'estudiant aprèn a reconèixer la frase en relació a les exigències expressives reals. La llengua es percep - des de la primera unitat del curs- com un organisme viu i no com la unió abstracta dels elements del vocabulari i de la gramàtica.

25.2.8 EL PROPÒSIT

El propòsit del curs és capacitar a l'alumne perquè llegeixi correctament i compregui els clàssics llatins. Tota la segona part es basa en una antologia extensa i gradual d'autors clàssics. De manera més general, el curs es proposa desenvolupar una competència lingüística tal que permeti la comprensió de qualsevol escriptor llatí. Alliberat de la preocupació de desxifrar paraules aïllades, l'estudiant pot aplicar-se a comprendre el pensament dels autors, sense la inútil mediació de notes aclaridores o traduccions.

26. PART PRÀCTICA

26.1 JOC DE CARTES

Per la meva part pràctica, vaig tenir la idea de fer un joc sobre la vida quotidiana.

Durant aquest curs, en les classes de llatí, alguns cops hem jugat amb cartes, per fer memòria del que hem après a les classes anteriors.

Això m'ha motivat per crear un joc de cartes plasmant l'estudi de l'evolució del llatí cap al català i castellà.

26.1.1 INSTRUCCIONS

El paquet inclou:

- 2 daus
- 256 cartes, separades en 5 temes diferenciats per colors:
 - o El cos humà → Blau
 - o La natura → Verd
 - o Els animals → Rosa
 - o La família → Groc
 - o El còmput del temps → Lila

Cada tema té dos grups de cartes. Un grup té el nom en llatí, i l'altre grup conté el dibuix i la traducció en català i castellà d'aquest mot.

INSTRUCCIONS

ESTUDIANTS PRINCIPIANTS

Primer joc:

Separar les cartes que contenen els mots en llatí de les cartes amb dibuix i traducció. A continuació, fer dos grups diferents de jugadors, els quals el grup 1 rebran les cartes amb els noms llatins i el grup 2 rebran les cartes amb el dibuix i traducció. Cada participant haurà de buscar la carta que pertany a la seva parella.

Segon joc:

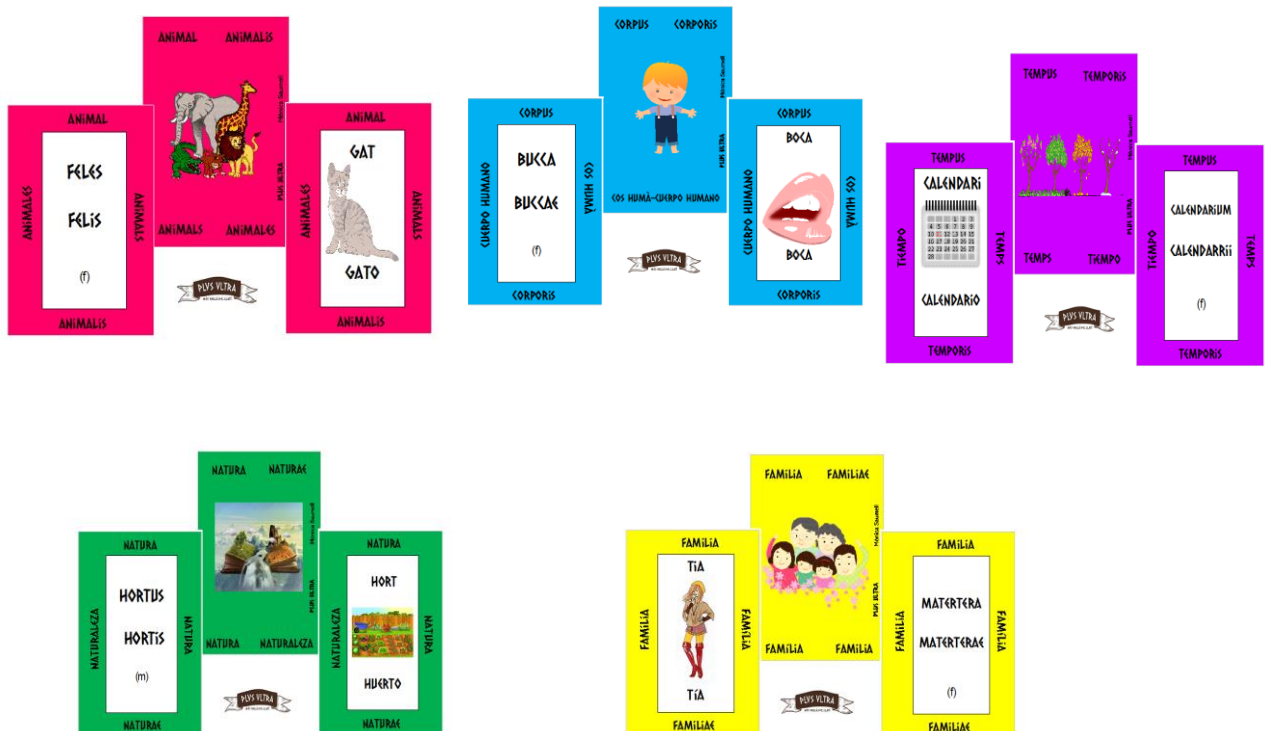
Separar les cartes que contenen els mots en llatí de les cartes amb dibuix i traducció. A continuació, repartir les cartes dels mots llatins als jugadors i la resta exposar-les a la taula per a que es busqui la parella de la carta assignada i viceversa.

ESTUDIANTS AVANÇATS

El joc és el mateix però afegirem l'ús dels daus per practicar les declinacions.

26.1.2 OBJECTIU DEL JOC

Aquest joc de cartes està creat amb un objectiu molt clar i és la familiarització del llatí pels estudiants i és una manera molt ràpida de veure l'evolució del llatí cap a la llengua catalana i la castellana.

Què és el que vull aconseguir mitjançant aquest joc?

COMPRESIÓ LECTORA

- Obtenir informació, interpretar i conèixer el contingut de paraules de la vida quotidiana en llatí.
- Aprendre de manera visual i ràpida el coneixement d'un ampli vocabulari.

EXPRESSIÓ ESCRITA

- Facilitar l'aprenentatge de les paraules més utilitzades.
- Aprendre l'evolució del llatí cap a les llengües romàniques (castellà-català).
- Practicar les diferents declinacions que conté la llengua llatina.

COMUNICACIÓ ORAL

- Ajuda a interpretar i valorar textos orals amb la pràctica de les paraules, el gènere i les declinacions.
- Estudi en equip de les variacions i traduccions de paraules elementals.

COMPETÈNCIA ACTITUDINAL

- Crear un vincle per millorar la relació d'amistat a través del "aprenentatge-joc".
- Facilitar una ràpida introducció a l'idioma a través del joc per part del professor.

26.2 ENTREVISTES

He volgut contactar amb professionals del món de l'ensenyança de les llengües clàssiques.

A la meua recerca, vaig trobar els *Circulus Latinus*, un tema que em va semblar molt interessant de treballar i indagar.

Els *Circulus Latinus* estan fundats per professors de llatí que es reuneixen una vegada al mes (com a mínim) per parlar i comentar textos en llatí.

En alguns d'ells també solen participar alumnes que els serveix per comprendre i practicar la llengua llatina.

Existeixen molts, entre ells: el *Matritensis* (Madrid), *Murcianus* (Murcia), *Canarensis* (Canaries), *Malacitanus* (Màlaga), *Barcinonensis* (Barcelona), *Gaditanus* (Càdis), *Gallaecus* (Galícia), *Gerundensis* (Girona), *Londinensis* (Londres), *Lutetiensis* (França)...

Només he pogut contactar amb tres d'ells; el *Circulus Latinus Matritensis*, el *Circulus Latinus Murcianus* i amb el *Circulus Latinus Gallaecus*, els representats dels quals han sigut molt amables i m'han facilitat el poder realitzar una entrevista a distància.

També he contactat amb el Guillem Cintas, professor de llatí i grec del IES Molí de la Vila de Capellades.

He tingut la sort d'assistir amb els meus companys de llatí, a una classe col·lectiva amb l'institut J..... T..... dirigida per ell, on ens va donar una classe complementària dels primers set temes del temari.

Assistint a la classe de llatí del Guillem Cintas

26.2.1 CIRCULUS LATINUS GALLAECUS

CIRCULUS LATINUS GALLAECUS

LORENZO FRAGA

ENTREVISTA A LORENZO FRAGA DEL CIRCULUS LATINUS GALLAECUS

1- ¿Por qué es importante el estudio del latín en nuestros días?

Por ser la lengua depositaria de una gran parte de la cultura occidental.

2- ¿Qué función tiene el latín hoy en día?

El estudio del latín cumple varias funciones; aproximación a las fuentes de una ingente cantidad de documentación, literaria o no, de la tradición occidental; aproximación al conocimiento de las lenguas románicas en particular y de las lenguas que conservan una muy desarrollada flexión nominal y verbal en particular; aproximación a la idea de que las lenguas son instrumentos de comunicación y de que, en la medida que cumplen esa función, son útiles.

3- Estoy investigando sobre el método de Orberg, ¿Qué me podríais decir sobre él?

Es un método que pretende conseguir en el alumnado una elevada competencia lectora sin descuidar, al mismo tiempo, otras competencias comunicativas como la expresión oral y escrita. Retoma para la enseñanza del latín el método de los humanistas, que a su vez utilizaban los principios básicos de la enseñanza de las lenguas vivas o modernas.

Lorenzo Fraga és professor del IES Espiñeira de Boiro, A Coruña, i és una de les persones que va fundar el *Circulus Latinus Gallaecus*, a l'any 2016.

Vaig contactar amb ell el passat mes de desembre a través de correu electrònic.

L'entrevista està feta explícitament a ell, per la qual cosa les respostes són la seva opinió personal.

CIRCULUS LATINUS GALLAECUS

LORENZO FRAGA

CURRICULUM VITAE

-Llicenciat en llengües clàssiques per la Universitat de Santiago de Compostela (1997)

-Doctor en filologia clàssica per la Universitat de Santiago de Compostela (2006)

-Professor de llatí en el IES Espiñeira de Boiro, A Coruña

-Fundador i membre del *Circulus Latinus Gallaecus*

4- ¿Cuáles son las ventajas que tiene este método?

Este método permite al alumnado alcanzar una elevada competencia lectora y de comprensión de la lengua, evitando convertir a la gramática en la protagonista del aprendizaje. Es posible que al final los/as alumnos/as sepan un poco menos de gramática, pero entienden mucho mejor los textos y pueden usar la lengua latina en cierto grado.

5- ¿Cómo influye en los alumnos?

Los/as alumnos/as se acercan al latín sin la angustia que la acumulación de contenidos gramaticales descontextualizados puede crear en gran parte de ellos/as. Hay que recordar que el método “tradicional” o gramatical obliga a aprender prácticamente la mayor parte de la gramática latina en el primer curso de bachillerato. Aprender a través del uso, practicando las estructuras que se van introduciendo paulatinamente y en el contexto del aprendizaje de una gran cantidad de vocabulario que los/as alumnos/as usan y oyen una y otra vez, facilita enormemente el aprendizaje de la lengua, que se produce casi de un modo intuitivo.

6- ¿Creéis que son suficientes las horas lectivas de latín para poder llegar a querer y aprender este idioma?

Todo depende del objetivo. Pretender que en dos años o cursos (los más afortunados en tres) los/as alumnos/as traduzcan textos literarios complejos es una barbaridad que por el hecho de

CIRCULUS LATINUS GALLAECUS

LORENZO FRAGA

Lorenzo Fraga es profesor del IES Espiñeira de Boiro, A Coruña, y es una de las personas que fundó el Circulus Latinus Gallaecus, en el año 2016.

Contacté con él el pasado mes de diciembre a través de correo electrónico.

La entrevista está hecha explícitamente a él, por lo que las respuestas son su opinión personal.

que se haya convertido en costumbre no deja de ser menos barbaridad. Independientemente de las horas y cursos, lo necesario sería adecuar el objetivo al tiempo que las leyes educativas nos concedan. De paso sería interesante hacer una reflexión no sobre el objetivo final de la enseñanza del latín, que en todo caso siempre será poder leer con facilidad y sin ayuda del diccionario los textos clásicos, pero sí sobre el método y, por extensión, sobre la formación del propio profesorado.

7- ¿Creéis que se le da al latín la importancia que se merece?

Todas las personas que obtienen el título de bachiller deberían haber cursado, al menos, un año de latín (como por ejemplo ocurre en países como Alemania). En este sentido está claro que en los últimos años se ha privado al latín del tratamiento que se merece en el currículo educativo.

8- ¿Quién fue la persona fundadora del *Circulus Latinus Gallaecus*?

El *Circulus Latinus Gallaecus* no fue fundado por una persona, sino por un grupo de profesores/as de latín que en el mes de mayo de 2016 coincidimos en un curso organizado por la sección de la SEEC de Galicia y que, después, volvimos a coincidir en el curso Caelum de ese mismo año en Madrid

CIRCULUS LATINUS GALLAECUS

LORENZO FRAGA

CURRICULUM VITAE

-Licenciado en lenguas clásicas por la Universidad de Santiago de Compostela (1997)

-Doctor en filología clásica por la Universidad de Santiago de Compostela (2006).

-Profesor de latín en el IES Espiñeira de Boiro, A Coruña

-Fundador y miembro del Circulus Latinus Gallaecus

9- ¿En qué año nace?

2016

10- ¿Cómo surgió la idea de formar el *Circulus Latinus*?

Para poder trabajar correctamente con el método Orberg es imprescindible que los/as docentes desarrollen unas mínimas capacidades comunicativas en latín. Así mismo, el hecho de trabajar con un método distinto al tradicional hace casi imprescindible el estar vinculado a una comunidad de profesores/as que lo utilizan, para poder contrastar experiencias y resultados. Además, los/as profesores/as de los cursos Caelum, animan a la formación de círculos de lengua latina y griega.

11- ¿Cuántas veces os reunís al mes?

Nos reunimos una vez al mes, de septiembre a junio, por lo tanto, diez veces al año.

12- ¿Cuántas personas componen el *Circulus Latinus*?

Hay, por así decirlo, un núcleo duro compuesto por seis profesores/as que acuden (casi) siempre a las reuniones. A este núcleo se suman algunos/as compañeros/as que por razones diversas non pueden acudir de un modo regular a las reuniones, pero que están vinculadas al círculo a través del grupo de Whatsapp.

CIRCULUS LATINUS GALLAECUS

LORENZO FRAGA

14- ¿Quién puede ser miembro del *Circulus*?

Cualquier persona que quiera participar.

15- ¿De qué temas habláis en vuestras reuniones?

Al final de cada reunión se determina al “*moderator*” o “*moderatrix*” de la siguiente sesión. Esta persona propone un texto latino, que el resto de los miembros deben leer. En la reunión hablamos del texto, pero es el “*moderator*”/ “*moderatrix*” el que dirige la sesión y determina los aspectos a tratar o comentar. Normalmente, al principio de cada reunión, un miembro del grupo hace una breve introducción de aspectos biográficos del autor a tratar.

16- ¿Ayudáis a los estudiantes principiantes en su inmersión al latín?

El círculo está concebido en la práctica como un entorno de ayuda y aprendizaje de profesores/as, por lo que, por el momento, no hay estudiantes. Al mismo tiempo, nosotros mismos somos en mayor o menor grado principiantes.

CIRCULUS LATINUS GALLAECUS

LORENZO FRAGA

17- ¿Os reunís o tenéis contacto con otros *Circulus Latinus de España o del resto del mundo?*

De modo informal y a nivel personal algunos miembros del círculo se relacionan con otros círculos. Por ejemplo, los que hemos acudidos a los últimos cursos Caelum en Madrid mantenemos contacto con miembros del círculo latino de Valencia. También estos cursos nos han permitido establecer vínculos con otros compañeros/as de otros países de Europa. En todo caso, estos contactos y relaciones son de carácter personal.

18- ¿Podéis describir un poco el fin de vuestro círculo en castellano y latín?

El *Circulus Latinus Gallaecus* es un grupo de profesores/es, que se reúne una vez al mes para aprender latín. Nos consideramos principiantes, así pues, el círculo es un modo de practicar latín. El círculo también nos da la oportunidad de hablar de cuestiones relativas a la docencia, especialmente de los métodos de aprendizaje de las lenguas, que es un tema para nosotros de la mayor importancia.

Circulus Latinus Gallaecus grex magistrorum et magistrarum est, qui semel in mense linguae Latinae discendae causa conuenit. Ipsi nos tirones esse ducimus, ergo circulus uiam munit ut in Latine loquendo nos exerceamus. Circulus quoque occasionem praebet ut de rebus scholasticis sermocinemur, praecipue de ratiōnibus docendi, quod nobis argumentum magni momenti est.

26.2.2 CIRCULUS LATINUS MATRITENSIS

	<p>CIRCULUS LATINUS & GRAECUS MATRITENSIS</p>	<p>PABLO VILLAOSLADA</p>
<p>ENTREVISTA A PABLO VILLAOSLADA DEL CIRCULUS LATINUS & GRAECUS MATRITENSIS</p>		
<p>1- ¿Por qué es importante el estudio del latín en nuestros días?</p> <p>Es importante porque te permite conocer mejor tu lengua materna, el catalán o el castellano, y te permite conocer mejor el significado etimológico de las palabras, que a veces se aparta del significado más moderno. Por ejemplo, en castellano "gracia" tiene un sentido antiguo (favor, influencia) y otro más moderno; pues "hacer gracia" es suscitar la risa o la sonrisa con un comentario simpático. No obstante "hacer una gracia", o "su graciosa majestad" o "llena eres de gracia" se entiende mejor con referencia al significado original latino. Otro ejemplo es la palabra "minusválido". En cierta ocasión un alemán me preguntó si era verdad que los españoles decíamos de las personas discapacitadas que tenían menos valor y le comenté que la palabra mencionada no se refería al valor, sino al verbo "<i>valeo</i>"; es decir dichas personas tienen menos fuerzas, por eso no se valen por sí mismos. Además, este profundizar en la etimología de las palabras permite también poder disfrutar de la literatura en español (lo siento, pero del catalán no puedo hablar) pues hay palabras que antaño se utilizaban en su sentido latino. Por ejemplo, la palabra "liberal" significaba hace un par de siglos "generoso". También facilita la comprensión más profunda de ciertas palabras. Por ejemplo, si decimos que una película</p>		 <p>Pablo Villaoslada, és membre i moderador del <i>Circulus Latinus Matritensis</i>, professor de llatí i posseeix àmplia experiència en treballs de guia en llengua llatina.</p> <p>La periodista Inés Ballester li realitza una entrevista per al reportatge titulat "SABER LATÍN" emès el dia 8 d'octubre del 2011 per la 2 de RTVE en el programa "SACA LA LENGUA"</p> <p>Vaig contactar amb ell a través de correu electrònic, per ser una de les persones encarregades de redactar les entrades en el blog del <i>Circulus</i>, l'adreça web del qual és http://circuluslatinusmatritensis.blogspot.com/</p>

Circulus
Latinus & Graecus
Matritensis

CIRCULUS
LATINUS & GRAECUS
MATRITENSIS

PABLO
VILLAOSLADA

es cruenta, lo relacionamos con la crueldad quizás. Pues bien, "*cruor*" en latín significa sangre y, para más inri, de una persona inocente. El latín nos acerca también a superlativos irregulares como "celebérrimo" "óptimo" o "fortísimo" (mucha gente se equivoca y dice "fuertísimo"). En latín también existía un prefijo no muy utilizado que es "*sesqui*". (mitad) Verbigracia, "*sesquihora*" (en latín hora y media). Para mi sorpresa también aparece en los diccionarios de castellano y se puede decir "sesquicentenario" (ciento cincuenta aniversario)

Su sistema de casos, pues es una lengua flexiva, te permite mejorar mucho en la sintaxis. En efecto, para la mayoría de los alumnos es el latín y el griego el que les facilita la comprensión de la sintaxis. Ahora bien, ¿para qué nos sirve la sirve la sintaxis más allá de para obtener mejores resultados en la asignatura de lengua castellana o catalán? Te sirve para tener una base mejor para aprender lenguas extranjeras. En efecto, hay otras lenguas con declinaciones, como el alemán o el ruso que puedes aprender mejor si tienes conocimientos de sintaxis y de lo que son los casos. Verbigracia, en alemán existe también como en latín preposiciones que rigen un caso con verbos de movimiento y otro con verbos que no son de movimiento. En alemán, existe el acusativo, el genitivo, el nominativo y el dativo que aúna también las funciones del ablativo. En italiano las formas del plural vienen del latín. Dicen "rose" y en plural porque esa e es el antiguo "ae", es decir "*rosae*". Utilizan también la desinencia "i" para el plural "*ragazzi*" tomada directamente

Les respostes a l'entrevista, van ser debatudes en llatí pels membres del *Circulus* en una sessió que va durar 2 hores i els hi va servir per la pràctica que setmanalment realitzen.

Circulus
Latinus & Graecus
Matritensis

**CIRCULUS
LATINUS & GRAECUS
MATRITENSIS**

**PABLO
VILLAOSLADA**

CURRICULUM VITAE

-Diplomat en magisteri
especialitat de música, per la
Universitat Complutense de
Madrid

-Llicenciat en Filosofia per la
UNED

-Ha impartit cursos de llatí viu
a Roma i Lima amb *Polis
Institute*

-Ha realitzat i coordinat visites
guiades en llatí i grec al
Museu Arqueològic i Museu
del Prado col·laborant amb
l'associació Cultura Clàssica
en el marc del seus cursos de
formació per al professorat
(*Caelum*) en llatí a Segòbriga.

-Va aprovar les oposicions al
1997 de la comunitat de
Madrid i va donar classes en
instituts i col·legis de la zona
sud.

de la segunda declinación el plural "*ragazzi*" tomada directamente de la segunda declinación "*pueri*". También hay en inglés tienen restos de declinaciones como es el caso del "*whom*" o el "**whose**". "*Whose car is this*" se corresponde absolutamente con la forma latina "*cuus carrus est hic*" (¿de quién es este coche). Es más, cuyo antiguamente se utilizaba en castellano con este sentido, ("de quién, cuyo). Así sería una sintaxis arcaizante decir "¿cuyo es el hijo?". En cuanto a *whom*, podemos en inglés hacer la distinción entre el sujeto (*who*) y el complemento directo (*whom*) "*Whom are you chasing*" (¿a quién persigues?). También tenemos en inglés el llamado genitivo sajón, *John's son; Iohannis filius*. Asimismo, en inglés hay muchas palabras tomadas del latín directamente, como *depict* (describir, representar, *depingo 3 depictum*) y la mayoría que han sido tomadas del latín a través del francés. Ciertamente, a nivel general, las palabras latinas son más cultas para los hablantes nativos de inglés que las de origen anglosajón.

Por otra parte, el conocimiento de la sintaxis te proporciona, a veces, criterios de gramaticalidad: por ejemplo, yo puedo evitar el leísmo y el laísmo, que predominan en Madrid, gracias a que tengo muy interiorizada la distinción de complemento directo e indirecto. De otra manera, incurriría inexorablemente en los mismos errores que mi padre, puesto que me he criado en dicha región y que he escuchado por doquier modelos leístas y laístas.

Circulus
Latinus & Graecus
Matritensis

CIRCULUS
LATINUS & GRAECUS
MATRITENSIS

PABLO
VILLAOSLADA

-Durant 3 cursos (2007-2010) va impartir classes de "Llengua i Cultura Espanyola" a Alemanya a la zona de Mannheim amb el programa del Ministeri d'Educació A.L.C.E.

-Al 2018 va impartir, amb altres professors, un curs de formació a Barcelona (llatí viu) "*colloquia Barcinonensia III*" en la UAB.

- Va treure una plaça de professor de llatí a la comunitat de Madrid a l'any 2016.

Ha realitzat una visita guiada en llatí al Museu del Prado en col·laboració amb aquesta entitat i l'associació *Collegium Latinitatis* (2017).

-Organitza, juntament amb altres persones, des del 2016 jornades de formació (dos dies i mig) per a la pràctica del grec clàssic amb el mètode comunicatiu (fins ara 4 jornades), <https://dialogoi.es/>.

Por otra parte, hay personas que subrayan la importancia de del latín en cuanto a la adquisición del pensamiento formal, de la misma manera que se creía antaño en las bondades a estos mismos efectos del estudio intenso de las teorías de conjunto en la materia de matemáticas. Con todo, es un tema que desconozco bastante y no puedo, por tanto, fundamentarlo con argumentos sólidos. Supongo que tendría que ver con la gimnasia mental que requiere el conocimiento de una lengua flexiva para hablantes nativos de lenguas no flexivas; y para los hablantes con lenguas flexivas supone, de hecho tener conciencia de los casos; pues si preguntas a un alemán sobre una forma determinada, por ejemplo "*Dem Haus*" (la casa, dativo), el alemán medio, aunque puede detectar intuitivamente el error gramatical, no sabe en el caso en que está hablando, porque no tiene conciencia gramatical. Por tanto, el tener conciencia gramatical le va a proporcionar unos criterios de gramaticalidad que le permitan resolver dudas si hay otras formas que intuitivamente no son tan claras "prima facie" (a primera vista).

Por último, el acercamiento a los textos latinos nos permite corroborar una lección bien sabida desde hace tiempo por los antropólogos: la especie homo sapiens permanece inmutable, no somos mejores o más inteligentes o más evolucionados como especie en nuestra individualidad que los hombres que vivieron hace dos mil años. En efecto al leer los textos latinos y griegos se hace patente (*patet*está claro) que ellos básicamente tuvieron los mismos sentimientos y

Circulus
Latinus & Graecus
Matritensis

CIRCULUS
LATINUS & GRAECUS
MATRITENSIS

PABLO
VILLAOSLADA

-Al març d'aquest any (2019), té previst impartir un curs de formació al centre del CTIF de Leganés, així com una ponència de grec clàssic de formació del professorat d'Àvila.

-Membre i moderador del *Circulus Latinus & Graecus Matritensis*

afectos que nosotros, que lloraron la muerte de seres queridos, que tuvieron citas amorosas y que tenían sus mismas tribulaciones (palabra del latín eclesiástico) y que quisieron a sus amigos. Esa es la razón por la que aún ciertos textos aún nos conmueven porque somos como ellos en lo más básico: pues hay una identidad de la especie humana inalterable.

2- ¿Qué función tiene el latín hoy en día?

La función más fundamental se puede colegir (*colligo* ...deducir) de lo comentado anteriormente el latín coadyuva (*adiuvo* ayudar) a tener una formación muy sólida que proporciona una base muy adecuada para avanzar en futuros aprendizajes, especialmente en lo que atañe a la profundización en el conocimiento de la lengua materna, castellano o catalán; pues con unos buenos cimientos en la misma tendremos una herramienta magnífica para poder acometer futuros estudios, puesto que se va a impulsar la comprensión y expresión escrita, así como la reflexión metalingüística sobre la gramática o la etimología de las palabras. En definitiva, el latín es una herramienta fundamental para aprender a aprender tanto en el conocimiento de las lenguas vernáculas (*verna-* esclavo) propias y ajenas. No en vano, hasta el siglo XX, como mínimo, todo candidato a escritor en castellano sabía que tenía que aplicarse con ahínco al estudio del latín, porque esto formaba parte del proceso de formación

Circulus
Latinus & Graecus
Matritensis

**CIRCULUS
LATINUS & GRAECUS
MATRITENSIS**

**PABLO
VILLAOSLADA**

Pablo Villaoslada, es miembro y moderador del Circulus Latinus Matritensis, es profesor de latín y posee amplia experiencia en trabajos de guía en lengua latina.

La periodista Inés Ballester le realiza una entrevista para el reportaje titulado "Saber latín" emitido el día 8 de octubre del 2011 por la 2 de RTVE en el programa "SACA LA LENGUA".

Contacté con él a través de correo electrónico, por ser una de las personas encargadas de redactar las entradas en el blog del Circulus, cuya dirección web es: <http://circuluslatinusmatritensis.blogspot.com/>

Las respuestas de la entrevista fueron debatidas en latín, por los miembros del Circulus en una sesión que duró 2 horas y sirvió para la práctica que semanalmente realizan.

pues se entendía de que en caso de faltar estos conocimientos su formación estaría incompleta.

Por otro lado, en nuestra época el latín (y también el griego) pueden contribuir también a adquirir una preparación adecuada con vistas a realizar estudios en carreras de filología e historia, sobre todo, y, también -aunque menos- en la de filosofía.

Ahora bien, desgraciadamente vivimos en un momento en el que prima la utilidad comprendida en términos de rentabilidad económica e inmediatez que ningunea el conocimiento de las humanidades y las lenguas clásicas porque se apartan del paradigma dominante de maximización de los beneficios económicos en tanto que fin racional del hombre. Por tanto, hay que ser muy críticos con dichos planteamientos y reivindicar una cultura humanista, una cultura del encuentro y la colaboración donde - discrepando con Plauto- el hombre no es un lobo para el hombre ("*homo homini lupus*"), cuyos congéneres no son sino potenciales enemigos; una cultura basada en una supuesta utilidad, sino en la comprensión de la realidad y su codificación lingüística, así como basada en la concepción de que lo importante es el saber, y que, por ende, hay que atreverse a conocer ("*sapere aude*"); lo cual implica inexorablemente conocer el pasado del que somos productos, ya que muchas veces los mismos fenómenos parecen replicarse ("*nihil novi sub sole*" nada nuevo bajo el sol; y, además, debemos a los antiguos mucho, pues -como dijo alguien- "somos enanos a hombros de gigantes" (los antiguos).

Circulus
Latinus & Graecus
Matritensis

CIRCULUS
LATINUS & GRAECUS
MATRITENSIS

PABLO
VILLAOSLADA

CURRICULUM VITAE

-Diplomado en magisterio especialidad de música, por la Universidad Complutense de Madrid

-Licenciado en Filosofía por la UNED

-Ha impartido cursos de latín vivo en Roma y Lima con Polis Institute

-Ha realizado y coordinado visitas guiadas en latín y griego al Museo Arqueológico y Museo del Prado

colaborando con la asociación Cultura Clásica en el marco de sus cursos de formación para el profesorado (Caelum)

-Ha colaborado en dichos cursos con talleres realizados en latín y en una visita guiada en latín a Segóbriga

-Aprobó las oposiciones en el 1997 de la comunidad de Madrid y dio clases en institutos y colegios de la zona sur.

3- Estoy investigando sobre el método de Orberg, ¿qué me podría decir sobre él?

Es un método inductivo-contextual. Estos métodos no se aplican hoy en día para aprender lenguas modernas, pues el método o paradigma dominante hoy en día para la enseñanza de idiomas es el método comunicativo donde los alumnos escuchan a su profesor en la lengua que se aprende y hablan entre ellos y con el profesor en dicha lengua. Otros enfoques que ha habido para aprender idiomas ha sido el método gramática-traducción, que es el método tradicional de enseñanza del latín y mayoritario. Este método en tiempos se utilizó también para aprender lenguas modernas. Así, mucha gente que ahora puede tener unos 70 años estudió así francés. Traducían con diccionario y eran incapaces de pedir una barra de pan cuando llegaban a Francia. Quizás en Cataluña, por mayor proximidad, no era tan drástica la situación, pero en Castilla me consta que sucedía esto. Otro método que hemos experimentado las personas de mi edad es el método estructural, que consistía en practicar estructuras de frases muy parecidas (pues era un método machacón y repetitivo) y en el que se pasaban muchas horas en un laboratorio de idiomas en el que se escuchaban cassettes y se repetía una y otra vez las frases. Y en cuanto al método inductivo-contextual del Orberg, está pensado para alumnos autodidactas, no -inicialmente- para el aula. En el mismo se explica todo en latín con las palabras conocidas por el alumno o con

Circulus
Latinus & Graecus
Matritensis

CIRCULUS
LATINUS & GRAECUS
MATRITENSIS

PABLO
VILLAOSLADA

-Durante 3 cursos (2007-2010) impartió clases de "Lengua y Cultura Española" en Alemania en la zona de Mannheim con el programa del Ministerio de Educación A.L.C.E.

-En el 2018 impartió, junto a otros profesores, un curso de formación en Barcelona (latín vivo) "colloquia Barcinonensia III" en la UAB.

-Sacó una plaza de profesor de latín en la comunidad de Madrid en el año 2016.

-Ha realizado una visita guiada en latín en el Museo del Prado en colaboración con esta entidad y la asociación Collegium Latinitatis (2017).

-Organiza, junto a otras personas, desde el 2016 jornadas de formación (dos días y medio) para la práctica del griego clásico con el método comunicativo (hasta ahora 4 jornadas)
<https://dialogoi.es/>.

explicaciones al margen con imágenes. Hay una secuenciación magnífica de los contenidos gramaticales y una selección impecable del vocabulario. Pues aparece el vocabulario teniendo en cuenta su frecuencia en los textos clásicos. El vocabulario que aparece es el que más aparece en los textos. Sin duda alguna, en mi opinión, es el mejor método para aprender latín en clase siempre que se utilice bien. Es decir, siempre que se utilice no para traducir, sino para trabajar en latín con un profesor que pueda incluir elementos comunicativos. Porque si se utiliza para traducir, mejor es traducir textos clásicos. Por lo demás, como hemos comentado, la traducción no es un método hoy en día empleado para aprender las lenguas modernas, sino que ha sido desechado como método de aprendizaje en el método comunicativo. Nadie aprende hoy inglés o alemán en ninguna institución reglada de aprendizaje traduciendo. Porque creo que debemos aprender de los métodos actuales para aprender lenguas modernas, dado que se muestran mucho más eficaces que el latín o el griego con el método de gramática traducción. En tres años alguien que estudie alemán logra más resultados que alguien que estudia latín o griego. Es más, muchos estudiantes de filología clásica parecen resignados a no poder nunca llegar nunca a leer textos latinos en el original. De eso habla Carlos Martínez Aguirre en un artículo tan esclarecedor como breve: "El fraude de la filología clásica".

4- ¿Cuáles son las ventajas de este método?

La más importante es la adquisición del vocabulario más fundamental.

Circulus
Latinus & Graecus
Matritensis

CIRCULUS
LATINUS & GRAECUS
MATRITENSIS

PABLO
VILLAOSLADA

-En marzo de este año (2019) impartirá un curso de formación en el centro del CTIF de Leganès; así como una ponencia de griego clásico en un curso de formación del profesorado de Ávila.

-Miembro y moderador del Circulus Latinus & Graecus Matritensis

Porque con el método tradicional con frecuencia se utiliza la peor versión del mismo en España, a saber: traducción sin conocer un mínimo de vocabulario porque se puede utilizar el diccionario. No obstante, el pensar que alguien puede dominar un idioma sin saber su vocabulario me parece una idea absurda. ¿Cómo puedo decir que yo sé alemán si sin diccionario no entiendo nada? Otra ventaja que tiene es que no se presenta toda la declinación de golpe, cual enorme e intrincada abstracción, sino que se presentan las oposiciones entre los casos paulatinamente. La primera distinción que aparece es la oposición nominativo-ablativo. Otra bondad del libro es que permite iniciarse en la cantidad vocálica e ir aprendiendo las vocales largas de cada palabra, puesto que las vocales largas aparecen marcadas. El poder aprender las vocales largas parecía algo muy difícil y casi irrealizable en España y en la mayoría de los países en donde no existe esa tradición de tratar esa materia. Este aspecto, por otra parte, no es tan relevante en los institutos, pero sí que lo es para los estudiantes de filología clásica, ya que es fundamental para poder leer la poesía latina. Otra ventaja fundamental es que se estudia un punto concreto de la gramática y acto seguido se va aprendiendo, poniéndolo en la lectura y en baterías de ejercicios. Con el método tradicional muchas veces se da un contenido ingente de gramática de un plumazo sin ponerlo en práctica lo suficiente (de forma pasiva- lectura- y activa- producción del alumno) de manera que -al igual que el vocabulario-

Circulus
Latinus & Graecus
Matritensis

CIRCULUS
LATINUS & GRAECUS
MATRITENSIS

PABLO
VILLAOSLADA

no se asimila, no se digiere, indigesta. El ejemplo más típico es el siguiente: Me encuentro con alguien y sale a colación el tema del latín, que estudió hace unos años, y me comenta:" a mí se me daba muy bien el latín, sacaba muy buenas notas, pero no me acuerdo de nada". Este tipo de conversación la hemos oído todos los profesores de latín. Ahora bien, ¿qué alumno que ha estado tres años estudiando una lengua extranjera con el método comunicativo no es capaz de decir unas palabras, que no pueda saludarte, decir gracias, de nada, o cualquiera otra palabra? No se ha puesto en práctica el vocabulario y simplemente se ha olvidado. Con el método Orberg se activa el vocabulario si se hacen los ejercicios y se puede escuchar el latín si el profesor está capacitado para ello. Eso es una ventaja fundamental. Otra es que en el método de traducción se traducen textos muy breves (5 ó 6 líneas); pero si se sigue a ese ritmo el alumno llegará a haber leído (sin escuchar o producir) unas 2 páginas de latín en un mes. Con ese Input en la lengua es normal que se le olviden palabras y que ande buscando en el diccionario las mismas palabras -que además aparecen a veces con diferentes usos- como el verbo "*fero*" o el verbo "*tollo*". Con lo cual el alumno quedará frustrado y con la sensación de que el latín no es una lengua, sino más bien un ejercicio intelectual de desentrañar un enigma, es como hacer un Sudoku. Con el método de Orberg (o con un método comunicativo) la inmersión en la lengua va a ser mucho mayor. Nunca he podido dar clase de latín con el Orberg. Pero estimo que cada día se pueden leer esas 2 páginas cada día o

Circulus
Latinus & Graecus
Matritensis

CIRCULUS
LATINUS & GRAECUS
MATRITENSIS

PABLO
VILLAOSLADA

más. Con lo cual el contacto con la lengua se incrementa exponencialmente.

5- ¿Cómo influye en los alumnos?

Como acabo de comentar yo no he dado clase de latín con el Orberg, puesto que yo no soy filólogo clásico. Trabajé de maestro durante 18 años, saqué la carrera de filosofía, y hace dos años me saqué las oposiciones de latín, pero sólo he ejercido durante el año de prácticas (y sólo tenía un grupo de 4º). Y después de este año desempeñando labores en un sindicato, volveré a la docencia el año que viene, pues tengo muchas ganas de volver a impartir latín. Así pues, solamente me atrevo a decir que he oído decir a otros compañeros que es un método beneficioso para el alumno.

6- ¿Creéis que son suficientes las horas lectivas de latín para poder llegar a querer y aprender este idioma?

Con tres años tendría que ser suficiente para una iniciación sólida en latín. Sin embargo, tenemos varios problemas muy importantes. No son tres años, sino dos porque en primero de bachillerato se tiene que volver a empezar de cero, puesto que pueden matricularse alumnos que no cursaron latín en cuarto. Con lo cual no tenemos tres años para todos sino dos y parece una pequeña chapuza lo que pasa en primero de bachillerato que haya que empezar de cero por ley porque vienen otros alumnos. Yo creo que lo ideal sería es que hubiese continuidad para todos durante tres años. Por otro

Circulus
 Latinus & Graecus
 Matritensis

CIRCULUS
LATINUS & GRAECUS
MATRITENSIS

PABLO
VILLAOSLADA

lado, he dicho que esto bastaría para una iniciación sólida, pero esto no implica que en tres años se pueda o se deba llegar a leer (no soy partidario de la traducción) textos clásicos no adaptados. De nuevo volvamos a las lenguas modernas, ¿qué extranjero estudiante de español pretende leer el Quijote o Garcilaso o Machado en su tercer año de contacto con la lengua? Esta finalidad es muy pretenciosa e irrealizable. Sin duda podría este estudiante llegar a entender 5 líneas con un diccionario con una hora de tiempo para traducir. Con todo, el emplear todo un año en este tipo de tarea para el examen de selectividad quita mucho tiempo de forma sumamente improductiva. El examen de la PAU perjudica mucho a nivel pedagógico. El sistema se justifica a sí mismo con la pretensión falsa de que los alumnos salen leyendo textos clásicos, pero en realidad no leen, sino que traducen muy pocas líneas que han sido cuidadosamente seleccionadas para no excederse. Yo creo que sería más razonable seguir trabajando modestamente la base, es decir, la adquisición de vocabulario sin diccionario viendo mucha más cantidad de texto, pero adaptado; y trabajando el aprendizaje de la gramática poniéndola en práctica con el Orberg.

7- ¿Creéis que se le da al latín la importancia que se merece?

No, como he explicado previamente al señalar la causa de la minusvaloración del latín: el paradigma de la utilidad económica y la necesidad de impartir tres años completos.

Circulus
Latinus & Graecus
Matritensis

CIRCULUS
LATINUS & GRAECUS
MATRITENSIS

PABLO
VILLAOSLADA

8- ¿Quién fue la persona fundadora del *Circulus Latinus Matritensis*?

Fueron dos personas: Agustín Cano, que fue embajador de España en varios países y que, por consiguiente, dominaba varias lenguas modernas; y José María Sánchez, filólogo clásico. Ambos se conocieron en un seminario para practicar el latín que tuvo lugar en Bélgica.

9- ¿En qué año nace?

Si no recuerdo mal en el año 1992. Pusieron un anuncio en latín en el ABC para dar a conocer el proyecto y que viniesen más personas.

10- ¿Cómo surgió la idea de formar el *Circulus Latinus*?

En el susodicho seminario. Allí se reunía gente de toda Europa para practicar el latín y la lengua vehicular y común para todos era el latín y vivieron una pequeña inmersión lingüística en el latín lo útil que era para aprender palabras de la vida cotidiana. Además, siempre es muy agradable conocer a gente que tiene las mismas aficiones. Así surgen las amistades.

11- ¿Cuántas veces os reunís al mes?

Cuatro veces. Nos reunimos una vez por semana en la Residencia de Estudiantes y únicamente descansamos los meses de verano y en algún día de navidad.

Circulus
Latinus & Graecus
Matritensis

CIRCULUS
LATINUS & GRAECUS
MATRITENSIS

PABLO
VILLAOSLADA

12- ¿Cuántas personas componen el *Circulus Latinus*?

Es difícil precisar la cifra porque no todas las personas vienen todas las semanas y porque de vez en cuando alguien que no vive en Madrid viene por otros motivos a Madrid (familiares, amigos, motivos culturales) y aprovecha para visitarnos. Casi todas las sesiones solemos ser de 7 a 10 personas. También tenemos un grupo de what's app en latín con 65 participantes, pero muchos de ellos nunca han venido a las sesiones.

13- ¿Quién compone vuestro *Circulus*?

La mayoría somos profesores y no todos son profesores de latín: los hay también de historia, inglés, filología hispánica. Pero también tenemos un abogado, un ingeniero, algún jubilado. Este último año han venido alumnos de universidad y una alumna de Bachillerato.

14- ¿Quién puede ser miembro del *Circulus*?

En realidad, no hay miembros como tales: cada uno viene con la frecuencia que desee al *Circulus*. Las puertas están abiertas para todo el mundo y no tenemos cuotas o exigimos unos estudios clásicos: no somos elitistas. Eso sí, la lengua de comunicación es el latín. Y al principio advertimos a los nuevos que es absolutamente normal por

Circulus
Latinus & Graecus
Matritensis

CIRCULUS
LATINUS & GRAECUS
MATRITENSIS

PABLO
VILLAOSLADA

mucho latín que sepan el que no les salgan las palabras o que se equivoquen. Si no se ha hablado nunca en latín, lo normal es que en los primeros intentos haya dificultades y hay que estar preparado para ellas. Pues si se supera este pequeño momento traumático, lleno de imperfecciones, se puede aprender mucho. Y además nos sirve de estímulo el *Circulus* para seguir leyendo obras Latinas.

15- ¿De qué temas habláis en vuestras reuniones?

Tenemos una primera parte en la que hablamos de forma libre, sin un tema a tratar; y otra que consiste en leer textos latinos y explicarlos en latín. En la parte del coloquio solemos hablar de nuestras clases, de cuestiones pedagógicas, de cuestiones culturales, de libros, de seminarios para practicar el latín. Hay algunas personas muy interesadas en las cuestiones de fonética latina. A veces sacamos temas sujetos a controversia: hace poco hablamos de las medidas del Ayuntamiento de Madrid para restringir el tráfico y, con ello, la contaminación. Sin embargo, esos temas tan polémicos por lo general los omitimos para concentrarnos en las cosas que nos unen. Hace poco sugerimos que una persona que dominase un tema podía hacer una exposición del mismo que le sirviese a él como práctica y que aportase información a los demás. Hasta ahora un compañero habló de Corocotta, un personaje histórico; otro comentó conceptos de dibujo en latín con un texto renacentista; otro hizo un resumen de los

Circulus
Latinus & Graecus
Matritensis

CIRCULUS
LATINUS & GRAECUS
MATRITENSIS

PABLO
VILLAOSLADA

aspectos más fundamentales de la fonética Latina. Yo en enero hablaré del viaje de Shkelton con el Endurance a la Antártida y cómo sobrevivieron a todas las vicisitudes cuando perdieron su nave, aislados de la civilización.

16- ¿Ayudáis a los estudiantes principiantes en su inmersión al latín?

Afortunadamente está viniendo más gente joven últimamente, estudiantes de filología clásica y una estudiante de Bachillerato, lo cual es un motivo de mucha alegría. Por supuesto que los ayudamos. Les damos a conocer el libro de Orberg y los asesoramos para que lo utilicen bien. Y Les damos a conocer cursos, materiales en la red. Yo, por mi parte, doy clase de griego clásico gratuitamente con el método comunicativo a una estudiante con el método Athenaze con el Skype (tenemos también una hora de griego clásico); y otra compañera hace lo mismo. Por otra, siempre intento estar pendiente de los jóvenes para explicarles - o soplarles-las palabras que sospecho que no han entendido. Además, alguna vez mediante el what's app me consultan algo en latín o me piden información.

17- ¿Os reunís o tenéis contacto con otros *Circulus Latinus* de España o del resto del mundo?

Tenemos contacto con muchos hablantes de latín de España y del mundo. Muchos de nosotros hemos coincidido con muchos

Circulus
Latinus & Graecus
Matritensis

CIRCULUS
LATINUS & GRAECUS
MATRITENSIS

PABLO
VILLAOSLADA

profesores en el curso de Madrid de latín vivo Caelum. Yo mismo impartí un curso con unos amigos catalanes en la universidad. Tenemos muchos amigos valencianos (del *Circulus Valentinus*), en Andalucía, en Canarias, en Aragón, en Castilla León, en Cuenca, en Cataluña, en Baleares, conozco a una chica vasca que habla muy bien en latín. Y en el mundo, al *Circulus* ha venido gente de Estados Unidos, Rusia, Alemania, Méjico, Argentina. Normalmente estas visitas de extranjeros son más esporádicas y se circunscriben a estancias por vacaciones, estudios, etc. Pero a nivel particular, quienes participamos en seminarios internacionales para soltarnos con el latín conocemos a gente de muchas nacionalidades.

18- ¿Podéis describir un poco el fin de vuestro círculo en castellano y latín?

El propósito del círculo es crear una institución que propiciase la posibilidad de entrenarnos en el uso activo del latín, que facilita asimismo la mejor comprensión de los textos. Y con nuestra iniciativa pretendemos también generar motivación para seguir aprendiendo juntos esta lengua tan bonita, e intentar impulsar la renovación pedagógica en aras de metodologías más activas y comunicativas. Tampoco quisiera olvidarme de lo más bonito: queremos también cultivar la amistad en latín; puesto que el divertirnos juntos con lo que hacemos genera mucho afecto y complicidades.

Circulus

Latinus & Graecus
Matritensis

CIRCULUS LATINUS & GRAECUS MATRITENSIS

PABLO
VILLAOSLADA

Nobis est propositum, aliquid instituere sic ut facultas praebeatur sermonis Latini exercendi usu et loquellis quo fit ut melius litteras antiquas intellegamus. Hoc instituto efficere volumus ut magis flagremus studio addiscendi huius sermonis adeo suavis, necnon ut aliquid novi in medium inferamus quod conducat ad novanda didascalica freti ratione per sermonis exercitationes. Neque hoc quod pulcherrimum puto neglegere velim, nobis esse in votis amicitias Latinas colere; nam quod eisdem una delectemur, illud caritatem ac amicitiam simul parit.

26.2.3 CIRCULUS LATINUS MURCIANUS

CIRCULUS LATINUS MURCIANUS

ALFONSO GARCÍA
MARQUÉS

ENTREVISTA A ALFONSO GARCÍA MARQUÉS DEL CIRCULUS LATINUS MURCIANUS

1- ¿Por qué es importante el estudio del latín en nuestros días?

a) Para los idiomas latinos es imprescindible, pues de él procede la estructura, la gramática, la semántica...

b) Es la lengua de nuestra cultura. Nuestros modos de pensar y ver el mundo dependen de ella. En ella se han escrito obras imprescindibles para saber quiénes somos y de dónde venimos.

c) Gran parte de los fundamentos de la filosofía y de la ciencia, incluso empírica, están en latín. Por ejemplo, el *De revolutionibus orbium caelestium* de Copérnico, o *Philosophiae naturalis principia mathematica* de Newton.

d) Todas las lenguas europeas (incluidas el inglés, alemán, polaco o ruso) han recibido una influencia enorme del latín, en su vocabulario y estructura. No es posible conocer a fondo esas lenguas sin el latín.

e) Es una lengua profundamente filosófica. Por ejemplo, su estructura de casos: nominativo (sujeto), acusativo (objeto), ablativo (circunstancias de la acción) y el dativo (el daño o provecho o punto de vista de los hablantes). El genitivo completa el sistema fuera de la dinámica de la acción verbal (y el vocativo en realidad no existe; es un resto arcaico). Igualmente, si atendemos a la tipología de las palabras: sustantivo, adjetivo, verbo, adverbio... Y podemos ver cómo

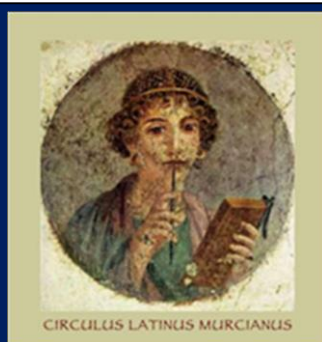

Alfonso García Marqués, és catedràtic de Metafísica en la Universitat de Múrcia, és el fundador i director del *Circulus Latinus Murcianus* des de l'any 2011.

Vaig contactar amb ell per correu electrònic a través de la pàgina web que posseeix el *Circulus*, <https://www.um.es/noesis/circuluslatinusmurcianus/>

L'entrevista i per tant les respostes són de caràcter personal, com a fundador i director del *Circulus*.

CIRCULUS LATINUS MURCIANUS

ALFONSO GARCÍA
MARQUÉS

CURRICULUM VITAE

el análisis de la oración compuesta depende de esas estructuras: oraciones completivas o sustantivas, relativas o adjetivas, y circunstanciales o adverbiales; y no hay más tipología. Etc.

2- ¿Qué función tiene el latín hoy en día?

Depende de lo que se entienda por función. Como lengua práctica para hablar con mucha gente, no es útil, pero es muy útil y necesaria para la cultura, el conocimiento de lo humano y de las lenguas, la comprensión de cómo funciona la expresión del pensamiento, la autocomprensión de nosotros mismos...

3- Estoy investigando sobre el método de Orberg, ¿qué me podríais decir sobre él?

Es un método muy bueno y eficaz para aprender latín de verdad y a fondo. No sólo es útil para hablarlo, sino para poder leer textos latinos clásicos con facilidad.

En la Universidad de Murcia se han presentado trabajos de máster sobre la validez e importancia de este método.

Sería una gran cosa que se tomase en serio este método y que todos los alumnos de humanidades fueran capaces de hablar latín con soltura.

4- ¿Cuáles son las ventajas que tiene este método?

Lo que he comentado en el punto tres: su gran eficacia.

-Catedràtic de Metafísica, en la Universitat de Múrcia.

-Director del grup d'investigació *Nóesis*.

-Moderador del Seminari filosòfic d'investigació.

-Moderador del *Seminari Latine humanitas*

-Coordinador dels programes Erasmus de Filosofia amb Itàlia.

-Llicenciat en Filosofia, Universitat Complutense de Madrid (1976).

-Doctor en Filosofia, Universitat de Navarra (1980).

-Estades de recerca a Roma (1983-85).

-Profesor d'Història de la Filosofia a Roma (1978-86) i Pamplona (1986-87).

-Profesor visitant en Münster (1980-90).

CIRCULUS LATINUS MURCIANUS

CIRCULUS LATINUS MURCIANUS

ALFONSO GARCÍA
MARQUÉS

-Professor de Metafísica en Múrcia (des de 1987 fins a l'actualitat)

-Fundador, director i membre del *Circulus Latinus Murcianus*

5- ¿Como influye en los alumnos?

Alguna vez lo he usado para la enseñanza del latín. Le pido a los alumnos que, según sus conocimientos, hablan y escriban en latín. Y efectivamente he podido ver cómo en pocas semanas lo pueden hacer.

Recuerdo un chico que a las pocas semanas dejó un mensaje a sus padres: *sum in horto cum Guglielmo; bírotam porto*. O sea, estoy en el jardín con Guillermo, me llevo la bicicleta. (Pongo el acento a bírota, para que se pronuncie correctamente).

6- ¿Creéis que son suficientes las horas lectivas de latín para poder llegar a querer y aprender este idioma?

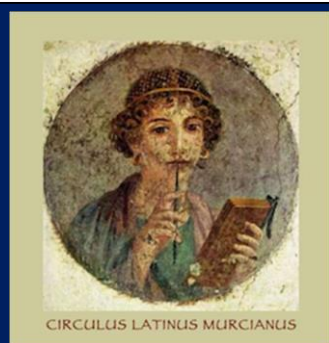
No conozco el actual sistema español o autonómico sobre el latín, pero sospecho que es muy poco.

Deberíamos tomarnos en serio el latín. Un buen conocimiento de esa lengua nos transforma.

Además, es muy fácil adquirir un buen nivel. Al principio los casos y las conjugaciones nos parecen muy difíciles, luego todo lo contrario: resulta muy fácil su manejo y da una gran seguridad y estabilidad a nuestro discurso.

Un viejo profesor decía, comparando el estudio del latín con el del inglés: en latín se empieza llorando y se acaba riendo; en inglés, se

CIRCULUS LATINUS MURCIANUS

ALFONSO GARCÍA
MARQUÉS

Alfonso García Marqués, es catedrático de Metafísica en la Universidad de Murcia, es el fundador y director del Circulus Latinus Murcianus desde el año 2011.

Contacté con él por correo electrónico a través de la página web que posee el Circulus, <https://www.um.es/noesis/circuluslatinusmurcianus/>

La entrevista y por lo tanto las respuestas son de carácter personal, como fundador y director del Circulus

empieza riendo y se acaba llorando.

La humanidad europea durante siglos, del VII al XIX, tomó la lengua latina como su lengua paterna: todo hombre culto lo escribía y hablaba con soltura. ¿Es que nosotros somos más torpes que ellos? ¿Es que tenemos peores métodos? ¿Es que tenemos menos medios?

7- ¿Creéis que se le da al latín la importancia que se merece?

Ya es claro, por todo lo que te he dicho, que no se le da. Debería ser la lengua que todos los europeos aprendamos y usemos.

8- ¿Quién fue la persona fundadora del Circulus Latinus Murcianus?

Yo fui el fundador y sigo siendo el director.

9- ¿En qué año nace?

En 2011 empezamos a reunirnos para leer textos latinos, comentarlos en latín (no traducirlos), hablar latín entre nosotros... Poco después decidimos constituir el *Circulus* y organizar actividades estables anuales.

10- ¿Cómo surgió la idea de formar el Circulus Latinus?

Tenía yo conocimiento de que había **Circuli latini** en otros sitios y pensé darle una estructura más estables a nuestras actividades latinas

CIRCULUS LATINUS MURCIANUS

CIRCULUS LATINUS MURCIANUS

Podemos decir que forma parte de un movimiento, que coincide con el inicio de nuestro siglo XX, que busca recuperar un elemento esencial de nuestra cultura y nuestra identidad. Parte de ese movimiento son, por ejemplo, la *Academia Vivarium Novum*, la *Schola latina* (Italia), la *Schola latina europaea et universalis*, etc.

11- ¿Cuántas veces os reunís al mes?

Durante el curso académico nos reunimos todos los miércoles de 7:00 a 8:30 p.m. en la Facultad de Filosofía, pues contamos con el apoyo del Grupo de Investigación *Nóesis*. Es un grupo oficial de investigación de la Universidad de Murcia.

12- ¿Cuántas personas componen el *Circulus Latinus*?

Es un grupo abierto, o sea, no hay que inscribirse ni pagar cuotas ni nada. Somos unos treinta profesores, alumnos o gente joven en general, que nos interesa el latín. Algunos son profesores o alumnos de latín, pero la mayoría somos de otras disciplinas: de filosofía, de filologías diversas, de música, de derecho, de ciencias...

Nunca nos reunimos todos, sino que según los años asisten a las sesiones unos u otros, según el tiempo disponible que tengan.

13- ¿Quién compone vuestro *Circulus* (alumnos, profesores, etc.)?

Lo que digo arriba: alumnos, profesores y profesionales diversos. Entre los profesionales, además de profesores de Universidad o Institutos, hay también funcionarios de las Consejerías, enfermeros o

ALFONSO GARCÍA
MARQUÉS

CURRICULUM VITAE

- *Catedrático de Metafísica, en la Universidad de Murcia.*

- *Director del GRUPO DE INVESTIGACIÓN NÓESIS.*

- *Moderador del Seminario filosófico de investigación.*

- *Moderador del Seminario Latine humanitas.*

- *Coordinador de los Programas Erasmus de Filosofía con Italia.*

- *Licenciado en Filosofía, Universidad Complutense de Madrid (1976).*

- *Doctor en Filosofía, Universidad de Navarra (1980).*

- *Estancias de investigación en Roma (1983-85).*

- *Profesor de Historia de la Filosofía en Roma (1978-86) y en Pamplona (1986-87).*

- *Profesor visitante en Münster (1989-90).*

CIRCULUS LATINUS MURCIANUS

CIRCULUS LATINUS MURCIANUS

ALFONSO GARCÍA
MARQUÉS

-Profesor de Metafísica en Murcia (desde 1987 a la actualidad)

-Fundador, director y miembro del Circulus Latinus Murcianus

incluso el jefe de una tienda de muebles de cocina

14- ¿Quién puede ser miembro del Circulus?

Cualquiera que tenga interés por conocer o practicar el latín. Algunos, al inicio, saben poco, pero, si asisten asiduamente a las sesiones y lo practican, van mejorando y alcanzan muy buen nivel.

15- ¿De qué temas habláis en vuestras reuniones?

Normalmente de temas de cultura. Con el apoyo de textos en latín, clásicos o modernos, hacemos comentarios, observaciones... O sea, los leemos y hablamos sobre ellos entre nosotros.

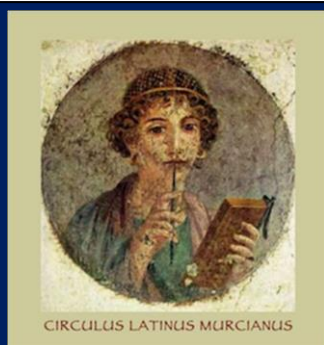
16- ¿Ayudáis a los estudiantes principiantes en su inmersión al latín?

Eso poco, pues no se trata de dar clases particulares de latín. No obstante, a veces hay un grupo que quiere estudiar el Orberg y lo hemos hecho. Por ejemplo, algún año hemos tenido sesiones alternas: una semana leemos, por ejemplo, Séneca o Cicerón o Kant (que escribió mucho en latín), y la otra estudiamos Orberg. Aunque en estos casos, los presentes en una sesión o en otra han sido diferentes, pues los que ya saben latín no trabajan Orberg.

17-¿Os reunís o tenéis contacto con otros Circulus Latinus de España o del resto del Mundo?

Sí, claro. Sobre todo, tenemos contacto con los grupos andaluces que son muy fuertes y muy activos. Organizan congresos anuales, a los

CIRCULUS LATINUS MURCIANUS

ALFONSO GARCÍA
MARQUÉS

que asisten algunos miembros de nuestro *Circulus*.

En verano a veces asistimos algunos de nuestro grupo a los cursos de verano en Madrid, que se llama Caelum, donde se practica la lengua latina.

18- ¿Podéis describir un poco el fin de vuestro círculo en castellano y latín?

El fin de nuestro Círculo es cultivar y difundir la lengua latina: no sólo el idioma, sino también la cultura latina, o sea, principalmente nuestras raíces filosóficas, filológicas, históricas y humanas. Como hemos escrito en el inicio de nuestra página en Red: somos un grupo de latinistas que para sí mismos, como fin, establecieron hablar, leer, escribir y vivir en modo latino.

Finis nostri Circuli linguam latinam colere et propagare est: non solum linguam, sed etiam cultum latinum, id est, maxime radices nostras philosophicas, philologicas, historicas atque humanas. Ut in initio paginae nostrae retialis scripsimus: sumus grex latinistarum qui sibi, ut scopum, latine loqui, legere, scribere et vivere instituerunt

26.2.4 GUILLEM CINTAS

ENTREVISTA A GUILLEM CINTAS

1- Que es considera important en un professor de llatí?

Un professor de llatí i de grec ha de tenir, en la meua opinió, dues qualitats: vocació pel que fa (és a dir, que el que imparteix a l'aula li agradi i l'apassioni), però també ha de ser un bon professional (és a dir, que ha d'estar ben format per poder dur a terme la seva tasca).

2- Perquè és important l'estudi del llatí als nostres dies?

L'home sempre ha buscat saber qui és a través de cercar les seves arrels. I les nostres arrels, a nivell cultural, són grecoromanes. És una importància qualitativa, no quantitativa, com totes les coses importants de la vida. No es pot mesurar mitjançant paràmetres econòmics o d'utilitat, ja que llavors estem oblidant l'esperit per centrar-nos en el cos.

3- Quina funció té el llatí avui en dia?

Si la pregunta busca una resposta de tipus rendiment econòmic, cap. Torno a dir el que he escrit a dalt: el rendiment és de tipus qualitatiu. El llatí, la cultura, és allò que ens fa éssers humans, o que ens hauria de fer éssers situats en la cúspide de la piràmide evolutiva. És a dir, la funció és la de fer-nos millors a través del coneixement. Com deia Sòcrates: una persona que sap què és el bé, no farà el mal.

4- Per què ha perdurat tant el llatí?

Perquè és la base de la nostra cultura i civilització. Afegeix el poder de l'església a casa nostra, tot unit amb la fascinació que ens produeixen les obres del passat, la mitologia, els edificis que podem veure en les nostres ciutats i s'entendrà perquè ha perdurat la cultura llatina fins avui dia. El llatí...la llengua... ja seria una altra cosa.

GUILLEM CINTAS

En Guillem Cintas és professor a l'INS Molí de la Vila de Capellades.

Porta més de 15 anys al món de l'educació.

És traductor del diccionari grec-català i autor del llibre gramatical del diccionari llatí-castellà, tots dos de l'editorial VOX.

És professor formador del grup d'innovacions de llengües clàssiques de l'ICE de la URV.

5- Hi ha manifestacions de professors, alumnes i pares demanant més hores d'estudi de les llengües de llatí i grec. Perquè se'ls hi dona menys importància que a d'altres assignatures com la física o la química, per exemple?

Perquè hi ha una visió economicista de l'educació. I la formació de l'individu no hauria de ser tant econòmica com espiritual. S'haurien de potenciar, com s'està fent als EUA, una formació més humanística (incloc aquí la filosofia i la literatura, per exemple), ja que permet abordar els problemes de forma més global.

6- Hi ha molta gent que no sap que encara a dia d'avui s'utilitzen moltes expressions i paraules del llatí, perquè no se li dona la importància que realment té?

Perquè la gent mai dona importància a les coses de tipus cultural. No vol dir que no se les estimin, però mai les tenen com a primera opció.

Però quan saben d'on venen, a tothom li fa gràcia! De vegades, també és culpa nostra: l'aproximació no ha de ser en plan: "mira, ets un imbècil sense cultura perquè no saps X". L'aproximació ha de ser la de cridar el cuquet de la gent per aprendre. Tothom vol aprendre, sempre que aquest aprenentatge no sigui una plantofada a la cara.

7- Les seves classes, les fa totes en llatí?

No. Tan de bo. Però no. Fem en llatí la part lingüística de la matèria. La part cultural, però, la fem en català.

8- Estic investigant sobre el mètode d'Orberg, ¿des de quant fas anar el mètode Orberg?

El vaig conèixer a la Universitat. Com a eina de classe, farà uns 10 cursos ja, més o menys.

GUILLEM CINTAS

Vaig contactar amb ell a través del seu correu electrònic facilitat per la meua professora A ■ B ■

He assistit a una de les seves classes de llatí a l'INS Josep Tapiró durant el curs 2017-18.

9- Em podria explicar la història del mètode d'Orberg?

Hans Henning Ørberg era un professor danès. Va començar a escriure la seva obra cap a mitjans dels anys 50. La va retocar durant més de 50 anys, fins a la seva mort, que va ser cap el 2010.

Et passo un enllaç amb informació d'això que demanes:

<http://www.culturaclasica.com/lingualatina/informacion.htm>

En el llibre NOVA VIAE

(<http://www.culturaclasica.com/lingualatina/profesorado.htm>)

també en tindràs més informació.

10-Quin és l'avantatge, per vostè, fer servir el mètode Orberg?

Una llengua és quelcom viu, com la gent que la parla. Una llengua serveix per comunicar-nos, per comunicar els nostres sentiments. Si una llengua, quan l'aprenem, no ens desperta aquesta possibilitat d'expressar-nos, de dir qui som, de dir-li a la gent... la gent no la trobo útil i se'n farta.

11-Quin ha sigut la tendència d'aquest mètode?

Va a més. Cada cop són més els professors que l'empren. El problema és que normalment un ensenya com ha après. I cal encara formar molt a la gent per a fer un canvi en les metodologies.

12- Hi ha a Tarragona algun *CIRCULUS LATINUS*?

Que jo en sàpiga, no. N'hi ha a Barcelona, Saragossa i València.

GUILLEM CINTAS

Vaig contactar amb ell a través de correu electrònic facilitat per la meua professora A ■ B ■.

He assistit a una de les seves classes de llatí a l'INS Josep Tapiró durant el curs 2017-18.

27. CONCLUSIONS

Abans d'entrar plenament en les conclusions, miro enrere fins al mes de juliol del passat any (2018) i me n'adono de tot el temps que he invertit a realitzar aquest projecte.

Veig que hi ha molta informació sobre el tema triat ja sigui en llibres, revistes, portals webs, blogs, etc.

En principi vaig pensar que seria molt fàcil amb tota aquesta informació elaborar un treball complet i que estigués a un bon nivell, però aviat em vaig adonar que massa informació també pot perjudicar el fet de seleccionar els continguts més rellevants. Elaborar una guia per on canalitzar les dades, la informació i totes les idees que s'amuntegaven en la meva ment, ha estat un treball dur i llarg.

He hagut de seleccionar informació de diferents llibres per a un mateix punt. Per treballar un mateix tema. Assumir i descartar opinions de moltes fonts, que en moltes ocasions ajudaven i unes altres solament entorpien la idea d'aconseguir el meu objectiu.

Per fer una part del meu treball parlo amb la sra *Asunción Miralles de Imperial y Pascual de Pobil*, responsable de la *Biblioteca de la Real Academia de la Historia* (Madrid), on es troben actualment els originals de las *Glosas Emilianenses*. M'informa que actualment estan a la Sala d'Investigadors de la Reial Acadèmia, i que la visita a aquesta sala està exclusivament destinada al món universitari i de post-grau. Molt amablement m'envia enllaç de la biblioteca digital on puc consultar-los i utilitzar-los per a les meves consultes.

Sabent que una còpia seguia estant en el lloc de procedència, i aprofitant els dies lliures de desembre, vaig viatjar al costat de la meva família a *San Millán de la Cogolla* (La Rioja), a visitar els monestir de Suso i Iuso on una guia ens va explicar amb tot luxe de detall el descobriment d'aquests documents.

D'altra banda, aconseguir a més un títol adequat per a un treball d'aquest tipus (TDR) tal como jo el volia, em va portar a passar hores pensant i imaginant quin seria el millor.

No volia un títol llarg, volia un títol que representés l'evolució del llatí, però també volia usar algun llatíisme. Després de buscar i pensar vaig decidir que "PLUS-ULTRA-més enllà del llatí" complia amb totes les meves expectatives.

Com he comentat en els objectius he realitzat un fantàstic viatge en el temps i l'espai (literalment parlant), que m'ha portat a l'any 753 a. C., amb l'origen de Roma a través de la llegenda de Ròmul i Rem.

Una interessant llegenda que fa gran a una ciutat que aconsegueix estendre's pels continents europeu, asiàtic i africà.

He comprovat com l'estudi de les llengües ve acompanyat de l'estudi de la història.

Continuo amb el meu viatge a través de la romanització i arribo a la Península Ibèrica on es duu a terme la transformació de les llengües romàniques oficials actualment a Catalunya.

Observo com existeix un llatí culte que era l'utilitzat per les classes dirigents, adinerades i cultes com a jutges, metges...i és el llatí que trobem en escrits, i un llatí vulgar que era l'utilitzat pel poble, o les classes socials més baixes, concretament el llatí parlat, això em fa arribar a la conclusió que aquestes diferències entre el col·loquial i l'escrit es continuen conservant entre el castellà i el català.

En el meu avanç en el temps i estudi de la llengua llatina em trobo amb les llengües romàniques de les quals coneixia les que tenim voltant (català, castellà, francès, gallec, portuguès, italià) però, quina ha estat la meva sorpresa a descobrir la quantitat tan àmplia de llengües que existeixen o han existit, ja que algunes han desaparegut amb el temps. Això em porta a la conclusió de la riquesa lingüística que pot portar a la fi l'ús d'una mateixa llengua en els diferents països per on s'estén i es practica.

Segueixo amb la meva recerca i el meu viatge em porta fins als primers escrits en llengua catalana i llengua castellana, arribo a la conclusió del difícil que és catalogar un document com el primer, pel fet que constantment es fan descobriments de documentació i l'estudi d'ells per a datar-los és molt treballós.

Però em pregunto: En aquest interessant viatge on queden reflectits els canvis lingüístics i gramaticals de les llengües que parlo? Per fi arribo a l'etimologia, la part lingüística que estudia l'origen de les paraules i que m'ensenya a veure aquesta transformació.

Com tot procés, la història de la formació d'una llengua em porta a recórrer els diferents factors que intervenen i que em porten a la reflexió de la complicació que arriba a tenir

la composició d'una llengua quan hi ha tantes influències d'unes altres que provenen dels diferents pobles que van habitar la Península Ibèrica.

El meu viatge continua avançant i arribo a les normes fonètiques d'evolució del llatí al català i castellà on observo que el castellà és més semblant al llatí que el català. Aquest últim conté més regles fonètiques que el primer, la qual cosa al meu entendre ho fa molt més evolucionat.

La meua següent parada en l'estudi dels camps semàntics em revela que el català prové de la transformació del llatí vulgar i el castellà del culte. Observo alhora que en algunes paraules el castellà té més influència d'altres llengües.

En aquest viatge estic descobrint que cada vegada m'agrada més el món de les llengües i llavors em pregunto com puc fer entendre a la gent que menysprea el meu estudi al fet que ells sense saber-lo parlen llatí? Doncs sí, he arribat a la part que més m'ha impactat i més m'ha agradat, a la qual demostro que si el llatí no serveix per a res perquè utilitzem paraules o locucions com a *agenda, curriculum vitae, viceversa, etcètera, homo sapiens*.....i moltes més que conté el nostre lèxic i que donem per fet el que són catalanes o castellanes. Perquè no senyors i senyores, amics i amigues, companys i companyes, són llatinismes i molts d'ells no han sofert cap variació ni semàntica ni ortogràfica des del seu naixement en la llengua llatina.

Estic arribant al final del meu viatge en el qual vull donar a conèixer el mètode Ørberg, un mètode del qual he arribat a observar és molt seguit i admirat pels professionals de l'ensenyança d'aquesta llengua. Jo, com a alumna puc donar fe que pots arribar a entendre textos en llatí sense traduir.

Finalitzo el meu viatge unint passat i present. En totes les civilitzacions existien els jocs per a entreteniment dels seus integrants. He volgut per això unir l'aprenentatge amb el joc, com últimament està de moda, perquè l'aprenentatge de vocabulari sigui més amè i arribi al màxim nombre d'estudiants possible. D'aquesta manera jugant i divertint-nos amb els companys practiquem la llengua llatina i comprovem la seva transformació.

Una vegada tornat a l'època actual m'intriga conèixer més sobre el llatí i si realment ha desaparegut com a llengua parlada, quina és la meua sorpresa quan em trobo amb els *Circulus Latinus*. Després d'una recerca complicada aconseguixo localitzar en Pablo

Villaoslada del *Circulus Latinus Matritensis*, en Lorenzo Fraga del *Circulus Latinus Gallaecus* i en Alfonso García Marqués del *Circulus Latinus Murcianus*, que molt amablement, em contesten l'entrevista i s'ofereixen a ajudar-me en qualsevol cosa que necessiti.

Seguint amb la recerca em trobo també que avui dia joves professors de llatí com en Guillem Cintas, publiquen en les seves xarxes socials articles redactats per ells de diversa índole exclusivament en aquesta llengua, i tenen un gran nombre de seguidors. També molt amablement va permetre que li realitzés una petita entrevista.

Després d'hores i hores d'ardu treball de recerca he arribat a la conclusió que el llatí, encara que sigui considerada una llengua morta, per a mi el terme més correcte seria una llengua transformada.

28. BIBLIOGRAFIA

28.1 LLIBRES I DICIONARIS

- Diccionari de llatinismes i expressions clàssiques

Editorial: El cangur diccionaris

Autor: Josep M. Escolà i Tuset
- Diccionari il·lustrat (l·latí-català, català-l·latí)

Vox
- <https://es.glosbe.com/>
- Introducción al estudio de la filología latina

Editorial: Gredos

Autor: Víctor José Herrero
- Lingua III

Editorial: Marfil

Autors: Josefina Soler García i Gervasio Martínez Muñoz
- Etimologías grecolatinas del espanyol

Editorial: Esfinge

Autor: Agustín Mateos Muñoz
- Historia de la lengua española

Editorial: Ariel

Autor: Rafael Cano
- ¡Viva el latín!

Editorial:

Autor: Nicola Gardini
- El latín ha muerto, ¡viva el latín!

Editorial:

Autor: Wilfried Stroh

- 100 llatinismes més vius que mai
Editorial: Cosseània Edicions
Autor: Núria Gómez Llauger i Enric Serra Casals
- Hic et nunc, aquí i ara.... encara parlem llatí
Editorial: Libros de Vanguardia
Autor: Toni Batllori, Pere Led i Josep Manuel Udina
- El latín vulgar
Editorial: Ariel lingüística
Autor: József Herman
- Gramàtica llatina
Autor: Eduard Valentí i Fiol
- Hispania, provincia imperial
Editorial: El País
Autor: John S. Richardson
- La Península Ibèrica
Editorial: El País
Autors: Maria Cruz Fernández Castro, Hermanfrid Schubart, Oswaldo Arteaga, Martín Almagro Gorbea.
- Introducción al latín vulgar
Editorial:
Autor: Veikko Vaananen
- L'origen llatí del català i del castellà. El perquè de les paraules
Editorial: Pagès editors
Autors: J. Antonio Chueca, Joaquín Linzoain, Ángeles Muñoz, J. Ignasi Parra, M. Teresa Quintillà, Montserrat Regada i Raül Torrent.
- Llengua catalana i literatura 2
Editorial: Castellnou
Autors: Roser Armengol, Núria Còrdova, Andreu Freixes, Helena Hurtado i Glòria Pau.

28.2 BLOGS

<http://circuluslatinusbarcinonensis.blogspot.com/>

<http://almacendeclasicas.blogspot.com/2016/02/cronologia-de-la-historia-de-roma.html>

<http://circuluslatinusmatritensis.blogspot.com/>

28.3 DIARIS ELECTRÒNICS

- El País
- ABC
- La Vanguardia
- Diari ARA
- El Nacional
- Mercalevante.es
- El Periódico
- Infojus Noticias
- Crónica Balear
- Atv

28.4 XARXES SOCIALS

<https://twitter.com/clasicasIEDA>

<https://twitter.com/CBPolt>

<https://twitter.com/tutubuslatinus>

<https://twitter.com/324cat/status/1077693405042540544/photo/1>

<https://twitter.com/rioslongares/status/1077576289807147008?s=11>

<https://www.helloworld.it/cultura/latino-frasi-proverbi-espressioni?fbclid=IwAR04PK6I4bEUnutg3QBiEMqr2rmk8gzlSPmzzMblusm2WDNRyPQFgwT39>
Aw

https://twitter.com/jaume_diadoc/status/1075370950546415617?s=11

<https://doitgenially.com/la-gamificacion-y-los-escape-games/>

<https://twitter.com/romahistoria/status/1074558271304974336?s=11>

<https://twitter.com/pelagbalears/status/1072194521780359169?s=11>

https://twitter.com/IFE_Educa/status/1069199281339465728/photo/1

28.5 WEBGRAFÍA

<http://www.culturaclasica.com/lingualatina/metodo.htm>

<https://www.tiki-toki.com/timeline/entry/699609/Eje-Cronolgico-Historia-de-Espaa-250-a.C.-711-d.C/>

[https://www.tiki-toki.com/timeline/entry/193833/Historia-del-Espao/#vars!date=1617-05-30 05:38:36!](https://www.tiki-toki.com/timeline/entry/193833/Historia-del-Espao/#vars!date=1617-05-30%2005:38:36!)

<https://www.tiki-toki.com/timeline/entry/530227/Histria-de-la-llengua-catalana/>

<https://www.tiki-toki.com/timeline/entry/1051939/Histria-de-la-literatura-catalana/>

<https://es.scribd.com/document/39279785/VOCABVLA-CAPITVLI-XIII>

https://ca.wikipedia.org/wiki/Inscripci%C3%B3_Duenos

https://ca.wikipedia.org/wiki/F%C3%ADbula_de_Praeneste

<https://www.fundeu.es/noticia/el-texto-mas-antiguo-escrito-en-espanol-nodicia-de-kesos-fechado-en-el-ano-959-es-18-anos-anterior-a-las-glosas-emilianeses-hasta-ahora-oficialmente-el-primero-en-nuestra-lengua-1719/>

<https://www.uv.es/ivorra/Latin/evolucion.htm>

<https://www.timetoast.com/timelines/historia-de-la-llengua-catalana-3d7e5ca3-6501-4330-a9e2-db5a8e2a134e>

<http://www.cicac.cat/2014/02/el-forum-iudicum-va-ser-el-primer-text-documentat-en-catala/>

<http://www.cicac.cat/2014/02/el-forum-iudicum-va-ser-el-primer-text-documentat-en-catala/>

https://es.slideshare.net/herreramarina4/elementos-morfolgicos-de-las-palabras-latinas-latn-culto?qid=f666084a-9ba2-42be-9a13-ffa304e8add1&v=&b=&from_search=1

<http://boj.pntic.mec.es/frug0000/segundodebachiller/frases.pdf>

<http://www.xtec.cat/~msolana/tot/romanit/roman.htm>

<https://www.disfrutaroma.com/imperio-romano>

https://en.wikipedia.org/wiki/Hans_%C3%98rberg

https://es.wikipedia.org/wiki/Cartularios_de_Valpuesta

https://es.wikipedia.org/wiki/Nodicia_de_kesos

<https://www.wdl.org/es/item/14165/>

<https://www.enciclopedia.cat/EC-GEC-0037159.xml>

<http://webs.racocatala.cat/cat1714/llengua/forum.pdf>

https://ca.wikipedia.org/wiki/Homilies_d%27Organy%C3%A0

<https://www.nuvol.com/noticies/les-homilies-dorganya-no-son-el-text-mes-antic-en-catala/>

http://www.llati.net/llati_vulgar.asp

http://www.llati.net/historia_del_llati.asp

<https://www.valpuesta.com/los-cartularios-de-valpuesta/>

https://www.cugat.cat/diari/sons/104253/l_us-dels-llatinismes-en-el-dia-a-dia-dels-catalans-al-saf

<http://llengua.gencat.cat/es/el-catala/origens-i-historia/>

<http://www.drae2.es/lengua-castellana/la-historia-de-la-lengua-espanola/>

<https://es.slideshare.net/culturac/el-latn-y-su-origen>

https://es.slideshare.net/eminuesa/latn-historia-de-la-lengua-latina-01?qid=25f3bf3f-ab07-456f-8704-7862c7e4855a&v=&b=&from_search=4

<https://www.muyhistoria.es/curiosidades/preguntas-respuestas/cual-fue-el-primer-texto-escrito-en-espanol-911391771066>

<http://etimologias.dechile.net/?evolucion>

<https://definicion.de/etimologia/>

<https://msur.es/romanicas/>

<https://www.monografias.com/trabajos11/lespa/lespa.shtml>

<https://www.monografias.com/trabajos11/lespa/lespa.shtml>

https://ca.wikipedia.org/wiki/Llat%C3%AD_arcaic

<https://pangeanic.es/conocimiento/historia-del-idioma-catalan/#>

http://www.culturaclasica.com/historia_lengua/historia_lengua.htm

<https://www.aulafacil.com/cursos/historia/de-la-lengua-latina/etapas-de-la-lengua-latina-l34627>

<https://mihistoriauniversal.com/edad-antigua/monarquia-romana/>

<https://www.disfrutaroma.com/republica-roma>

<http://explorethemed.com/Rome1Es.asp?c=1>

https://es.wikipedia.org/wiki/Historia_de_Roma

<http://recursos.cnice.mec.es/latingriego/Palladium/cclasica/esc332ca8.php>

<https://es.slideshare.net/saraimonica/les-llengues-romniques>

<http://paisdelletres.blogspot.com/2014/09/classificacio-de-les-llengues-romaniques.html>

https://cvc.cervantes.es/foros/leer_asunto1.asp?vCodigo=12088

<http://www.historia-roma.com/03-primeros-reyes.php>

<https://academialatin.com/introduccion/>

<https://latinonline.es/gramatica-latina/1-2-acentuacion-del-latin/>

<https://linguaeantiquae.wordpress.com/2012/11/18/normas-de-acentuacion/>

<http://www.xtec.cat/~sgiralt/labyrinthus/roma/historia/historom.htm>

<https://sites.google.com/site/roma1reso/historia-de-roma-en-catala>

<https://www.disfrutaroma.com/leyenda-romulo-remo>

<http://www.historia-roma.com/06-patricios-y-plebeyos.php>

https://es.wikipedia.org/wiki/Lex_Valeria_de_provocatione

<https://derecho.laguia2000.com/derecho-romano/lex-valeria-horatia>

<https://estudiosclasicos-cadiz.blogspot.com/2018/12/entrevista-al-prof-jose-maria-maestre.html>

<https://jakubmarian.com/evolution-of-the-pronoun-i-in-indo-european-languages/>

<https://www.latinitium.com/blog/spoken-latin-2018>

<https://www.laopiniondemalaga.es/malaga/2018/11/04/hablar-malaga-lengua-roma/1044529.html>

<http://www.culturaclasica.com/?q=novaeviae>

<https://monuments.iec.cat/fitxa.asp?id=894>

<http://www.xtec.cat/~sgiralt/labyrinthus/roma/lingua/latinum1.htm>

<http://www.santiagoapostol.net/latin/lengua.html>

<https://weedjee.wordpress.com/2018/04/13/viva-el-latin-historias-y-belleza-de-una-lingua-inutil-nicola-gardini-viva-il-latino-storie-e-bellezza-di-una-lingua-inutile-long-live-latin-stories-and-beauty-of-a-useless-lang/>

<http://www.xtec.cat/~sgiralt/labyrinthus/roma/lingua/lingua1.htm>

<https://pixabay.com/es/>

<https://www.pinterest.es/>

29. ANNEX

E-mail amb la sra Asunción Miralles de Imperial y Pascual de Pobil, responsable de la Biblioteca de la Real Academia de la Historia (Madrid).

De: webform@rah.es <webform@rah.es>
Enviado el: martes, 09 de octubre de 2018 16:50
Para: Comunicacion <comunicacion@rah.es>
Asunto: Real Academia de la Historia "[your-subject]"

De: Miss Sophie <ms.....@gmail.com>

Para: Dirección

Mi nombre es Miss Sophie y soy estudiante de 2º de bachillerato en un instituto de

Estoy realizando un TRABAJO DE INVESTIGACIÓN, que aquí en Cataluña está considerado como una asignatura más de este curso, aquí denominado TDR (treball de recerca).

Mi trabajo consiste en la investigación de la evolución del latín al castellano y al catalán. El mismo consta de dos partes claramente diferenciadas, la parte teórica, y la práctica que es la de investigación sobre el terreno.

Por este motivo me dirijo a usted, para solicitarle información relativa a si es posible que yo como estudiante, pueda visitar la Real Academia de la Historia y los trámites que debo realizar, para poder consultar el código Emilianense, el cual yo considero para mi trabajo de investigación la principal joya, por ser el manuscrito más importante y uno de los primeros escritos en lengua castellana.

Sería de gran ayuda a mi trabajo poder agregar el manuscrito, las investigaciones y estudios que he realizado hasta llegar a él.

Muchas gracias por su atención y espero sus gratas noticias.

Saludos cordiales

Miss Sophie

From: **Biblioteca** <biblioteca@rah.es>

Date: mié., 10 oct. 2018 a las 11:49

Subject: RV: Real Academia de la Historia "[your-subject]"

To: ms.....@gmail.com <ms.....@gmail.com>

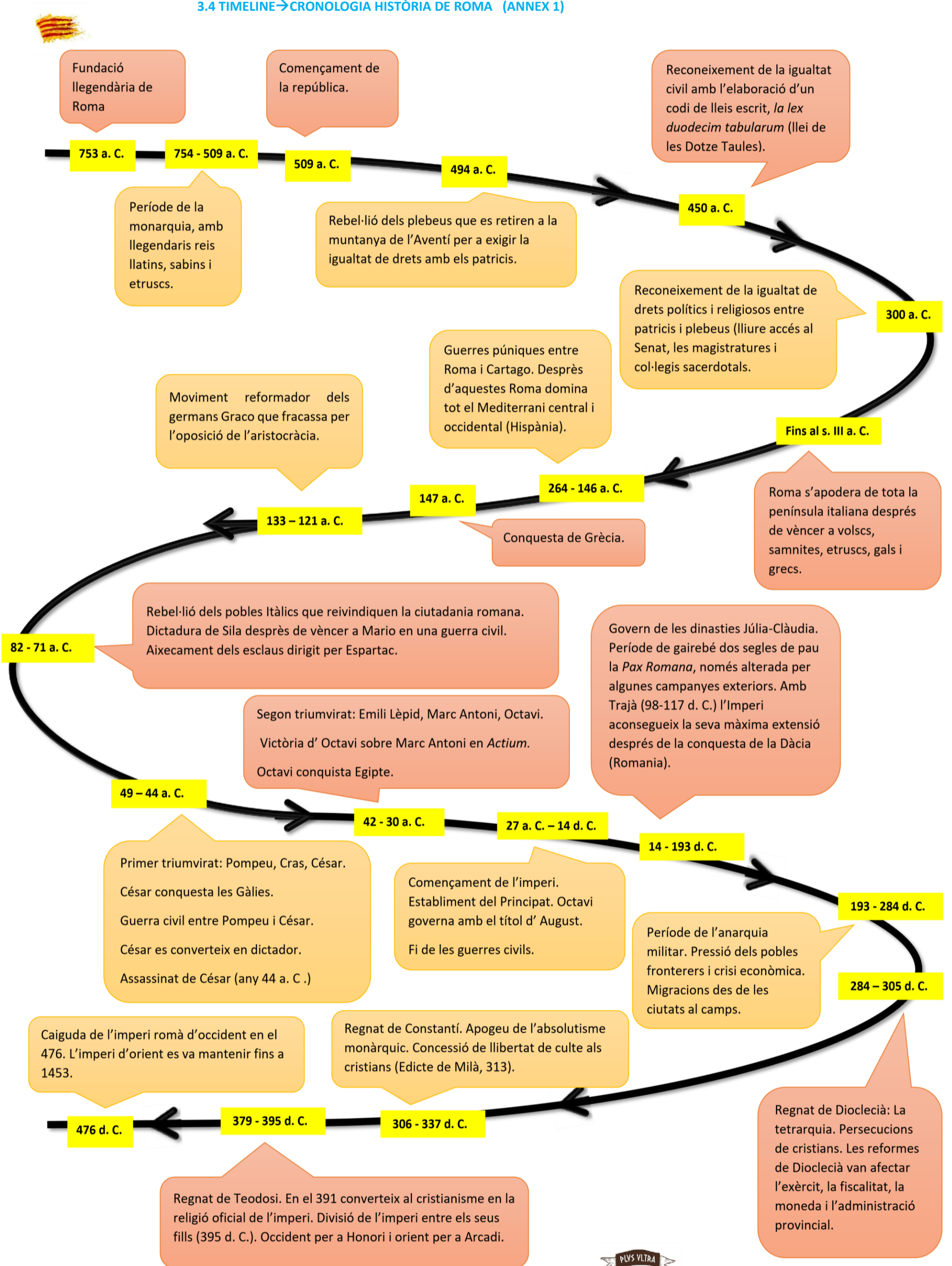
Estimada Miss Sophie...: En principio la Sala de Investigadores de esta Real Academia está destinada más al mundo universitario y de post grado que a las etapas anteriores de la enseñanza. No obstante, su deseo de consultar para la realización de su trabajo, entiendo que el Códice de las Glosas Emilianenses, puede satisfacerlo sin necesidad de venir físicamente a nuestra sede, y del mismo modo que lo haría viniendo, ya que aquí solo podría consultar las imágenes digitalizadas del mismo pues se trata de una pieza que, salvo en ocasiones y por motivos muy puntuales, ya no se sirve en sala. Por ello, la invito a consultarlo en nuestra biblioteca

digital, <http://bibliotecadigital.rah.es/dgbrah/es/estaticos/contenido.cmd?pagina=estaticos/presentacion> , donde puede realizar la búsqueda del Cód. 60, que es la referencia del mismo, y de donde puede descargar sin cargo alguno las imágenes que necesite para su trabajo pues sólo en el caso de que fuera a publicarlas necesitaría solicitar el permiso correspondiente.

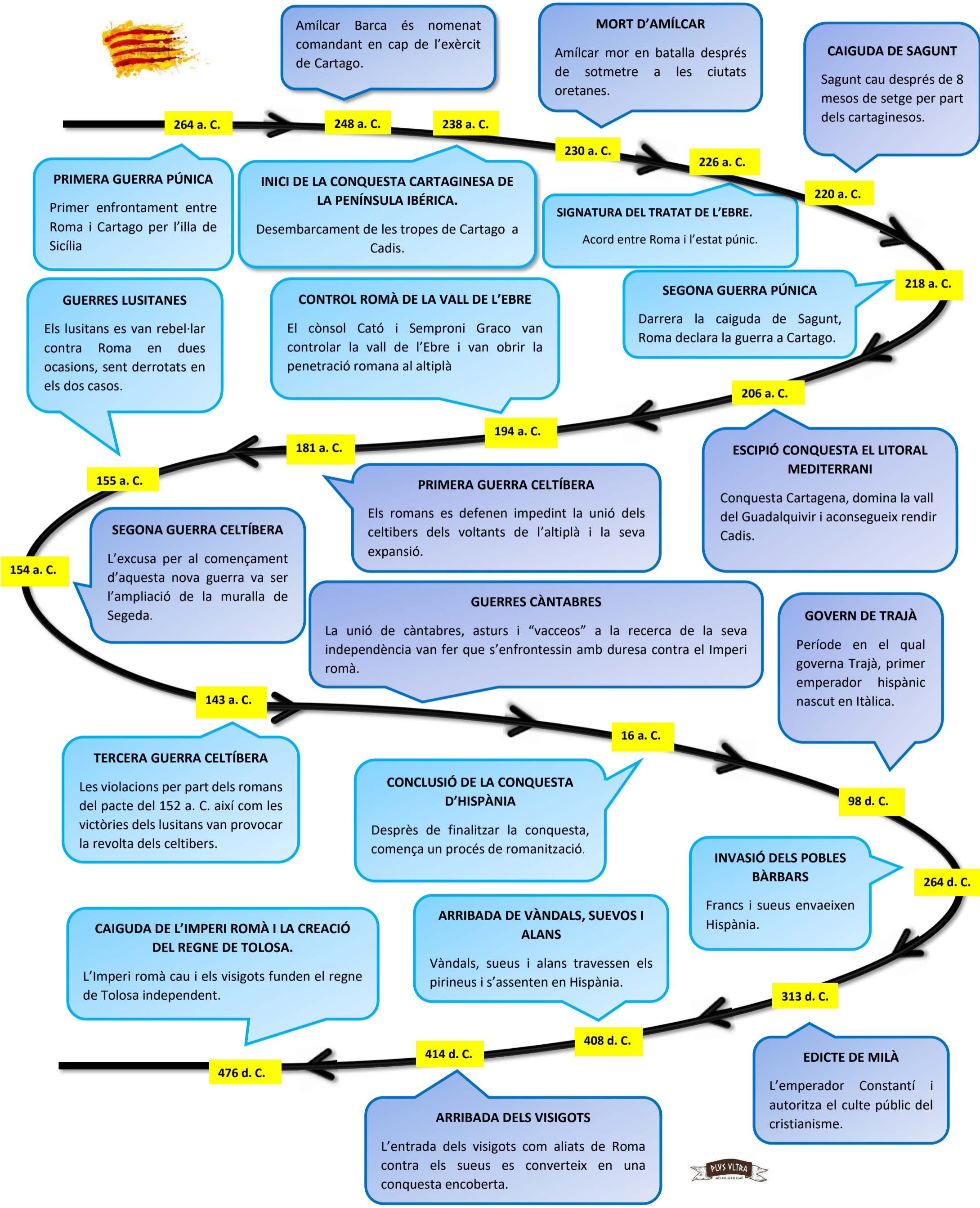
Saludos cordiales

Asunción Miralles de Imperial y Pasqual del Pobil

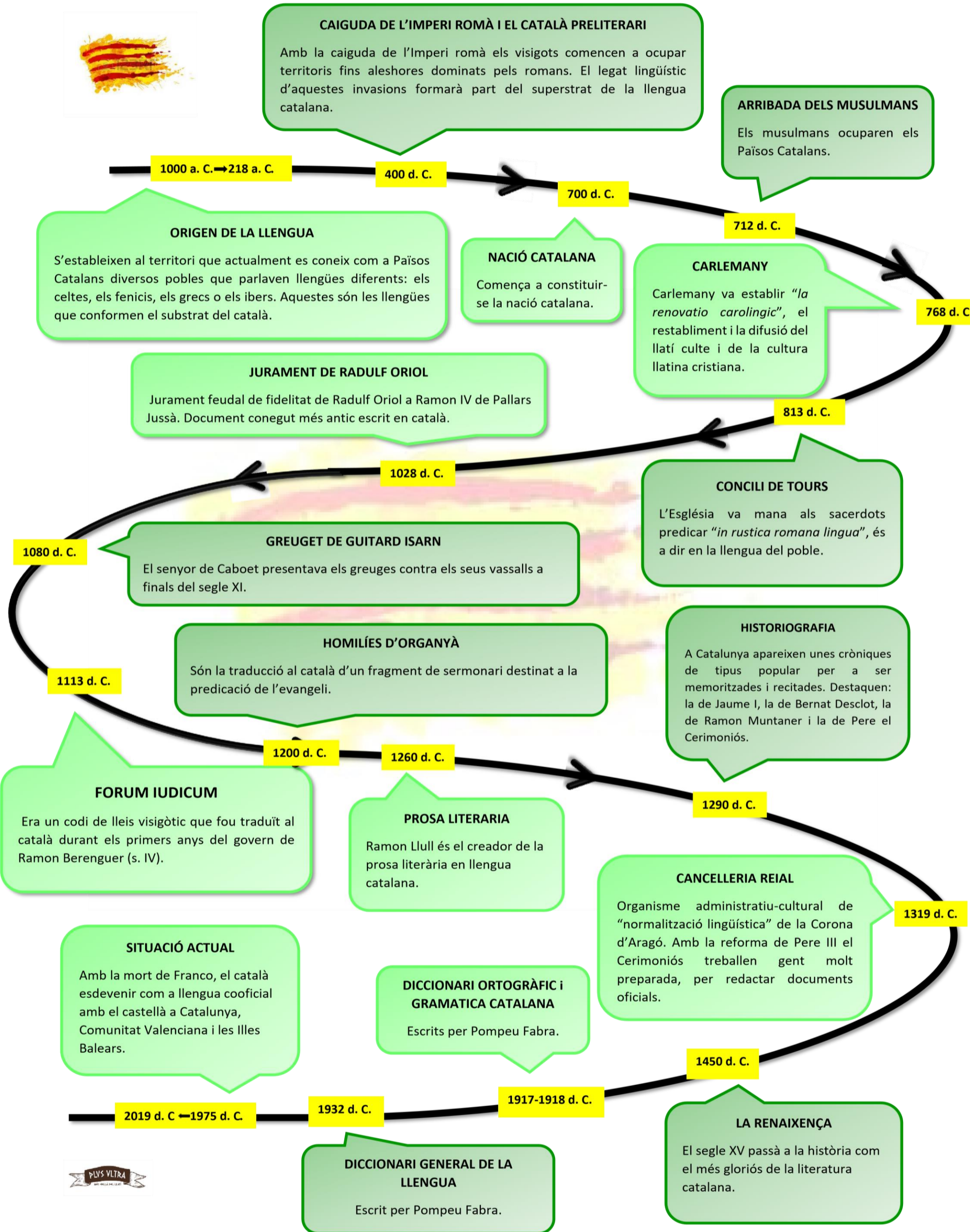
3.4 TIMELINE → CRONOLOGIA HISTÒRIA DE ROMA (ANNEX 1)

5.5 TIMELINE → CRONOLOGIA HISPÀNICA (ANNEX 2)

20.1 TIMELINE → HISTÒRIA DE LA LLENGUA CATALANA (ANNEX 3)

21.1 TIMELINE → HISTORIA DE LA LENGUA CASTELLANA (ANNEX 4)

CAÍDA DEL IMPERIO ROMANO

Con la caída del Imperio Romano la influencia del latín culto fue disminuyendo. El latín vulgar llegó a ser el fermento de las variedades romances hispánicas.

476 a. C.

711 d. C.

RECONQUISTA

El español se extendió por la península durante la Baja Edad Media debido a la continua expansión de los reinos cristianos.

722 d. C.

INVASIÓN MUSULMANA

Tras la invasión musulmana, la Península Ibérica se divide en 2 zonas:
En Al-Ándalus se hablan dos dialectos mozárabes, el árabe y el bereber.
En la zona de los reinos cristianos comenzó una evolución donde surgen varias modalidades romances, la lengua catalana, la navarroaragonesa, la asturleonés, la gallegoportuguesa, y la castellana.

CARTULARIOS DE VALPUESTA

Los textos más antiguos que contienen rasgos, palabras de lo que será el castellano son documentos escritos en latín y conocidos como CARTULARIOS DE VALPUESTA.

804 d. C.

ASIMILACIÓN LINGÜÍSTICA

A partir del siglo IX comienza un proceso de asimilación lingüística entre los dialectos románicos de la península. Este proceso dará como resultado la formación de una lengua común, el español.

974 d. C.

1000 d. c.

1200 d. C.

GLOSAS EMILIANENSES

Las Glosas Emilianenses de finales de siglo X o principios del XI encontradas en el "Monasterio de Yuso" en San Millán de la Cogolla (La Rioja).

NODICIA DE KESOS

Es un escrito en lengua romance aparecido cerca de León. Se trata de uno de los textos más antiguos que pueden considerarse de las lenguas románicas ibéricas.

REINADO DE ALFONSO X

Alfonso X El Sabio, Rey de Castilla y Rey de León, institucionalizó las escuelas de traductores de Toledo. Surgió un estandarizado castellano medieval, conocido como castellano alfonsino.

COLONIZACIÓN DE AMÉRICA

La colonización de América expandió el español por la mayor parte del continente americano.

1252 d. C.

1492 d. C.

GRAMMATICA

El sevillano Antonio de Nebrija publicó en Salamanca su "GRAMMATICA", primer tratado de gramática de la lengua española.

APARICIÓN DE LA RAE

Se funda la "Real Academia Española" por iniciativa de Juan Manuel Fernández Pacheco.

1713 d. C.

PUBLICACIONES IMPRESAS

A lo largo del siglo XVII y XVIII, surgen infinidad de publicaciones periódicas públicas y privadas en

1770 d. C.

2013 d. C.

1800 d. C.

DISTRIBUCIÓN GEOGRÁFICA ACTAL

Es la lengua oficial en 19 países en América, además de España y Guinea Ecuatorial y tiene cierto grado de oficialidad en EE. UU., Filipinas y el Sahara Occidental. Sus hablantes se encuentran en los 5 continentes y es la segunda lengua más hablada en el mundo.

ESPAÑOL EN AMÉRICA

A partir del año 1770, el español pasó a ser la lengua normal en la enseñanza, en detrimento de las "lenguas generales" basadas en lenguas indígenas.

JOC DE CARTES

PLUS ULTRA-MÉS ENLLÀ DEL LLATÍ

El paquet inclou:

- 2 daus
- 256 cartes, separades en 5 temes diferenciats per colors:
 - o El cos humà → Blau
 - o La natura → Verd
 - o Els animals → Rosa
 - o La família → Groc
 - o El còmput del temps → Lila

Cada tema té dos grups de cartes. Un grup té el nom en llatí i l'altre grup conté el dibuix i la traducció en català i castellà d'aquest mot.

INSTRUCCIONS

ESTUDIANTS PRINCIPIANTS

Primer joc:

Separar les cartes que contenen els mots en llatí de les cartes amb dibuix i traducció. A continuació, fer dos grups diferents de jugadors, els quals el grup 1 rebran les cartes amb els noms llatins i el grup 2 rebran les cartes amb el dibuix i traducció. Cada participant haurà de buscar la carta que pertany a la seva parella.

Segon joc:

Separar les cartes que contenen els mots en llatí de les cartes amb dibuix i traducció. A continuació, repartir les cartes dels mots llatins als jugadors i la resta exposar-les a la taula per a que es busqui la parella de la carta assignada i viceversa.

ESTUDIANTS AVANÇATS

El joc és el mateix però afegirem l'ús dels daus per practicar les declinacions.

PLUS ULTRA – MÁS ALLÁ DEL LATÍN

El paquete incluye:

- 2 dados
- 256 cartas, separadas en 5 temas diferenciados por colores:
 - o El cuerpo humano → Azul
 - o La naturaleza → Verde
 - o Los animales → Rosa
 - o La familia → Amarillo
 - o El cómputo del tiempo → Lila

Cada tema tiene dos grupos de cartas. Un grupo tiene el nombre en latín y el otro grupo contiene el dibujo y la traducción en catalán y castellano de este nombre.

INSTRUCCIONES

ESTUDIANTES PRINCIPIANTES

Primer juego:

Separar las cartas que contienen las palabras en latín de las cartas con dibujo y traducción. A continuación, hacer dos grupos diferentes de jugadores, los cuales el grupo 1 recibirá las cartas con los nombres en latín y el grupo 2 recibirá las cartas con el dibujo y traducción. Cada participante tendrá que buscar la carta que pertenece a su pareja.

Segundo juego:

Separar las cartas que contienen los nombres en latín de las cartas con dibujo y traducción. A continuación, repartir las cartas de los nombres en latín a los jugadores y el resto ponerlas en la mesa para que cada uno busque la pareja de la carta asignada y viceversa.

ESTUDIANTES AVANZADOS

El juego es el mismo, pero añadiremos el uso de los dados para practicar las declinaciones.

**NOMINATIVUS
SINGULARIS**

**GENITIVUS
SINGULARIS**

**VOCATIVUS
SINGULARIS**

**ACCUSATIVUS
SINGULARIS**

PLUS ULTRA Miss Sophie

**DATIVUS
SINGULARIS**

**ABLATIVUS
SINGULARIS**

**NOMINATIVUS
PLURALIS**

**GENITIVUS
PLURALIS**

**VOCATIVUS
PLURALIS**

**ACCUSATIVUS
PLURALIS**

PLUS ULTRA Miss Sophie

**DATIVUS
PLURALIS**

**ABLATIVUS
PLURALIS**

ANIMAL

FELES

FELIS

(f)

ANIMALIS

ANIMALES

ANIMALS

ANIMAL

MUS

MURIS

(m)

ANIMALIS

ANIMALES

ANIMALS

ANIMAL

CANIS

CANIS

(m)

ANIMALIS

ANIMALES

ANIMALS

ANIMAL

ASINUS

ASINI

(m)

ANIMALIS

ANIMALES

ANIMALS

ANIMAL

EQUUS

EQUI

(m)

ANIMALIS

ANIMALES

ANIMALS

ANIMAL

BOS

BOVIS

(m)

ANIMALIS

ANIMALES

ANIMALS

ANIMAL

VACCA

VACCAE

(f)

ANIMALIS

ANIMALES

ANIMALS

ANIMAL

TAURUS

TAURI

(m)

ANIMALIS

ANIMALES

ANIMALS

ANIMAL

CAPRA

CAPRAE

(f)

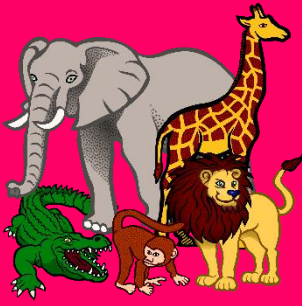
ANIMALIS

ANIMALES

ANIMALS

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

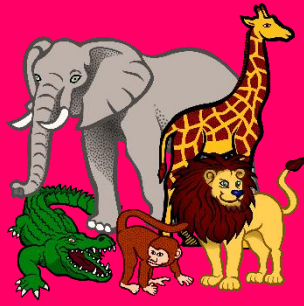
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

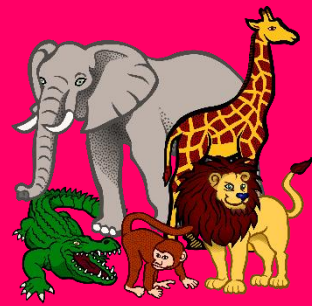
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

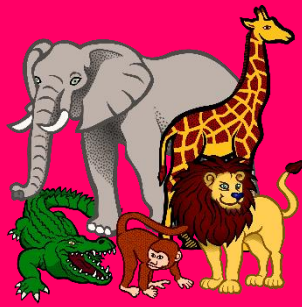
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

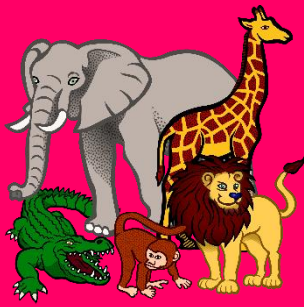
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

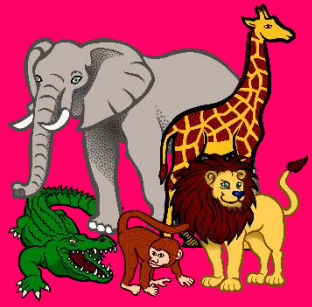
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

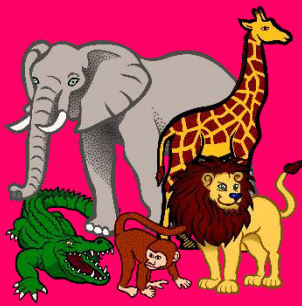
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

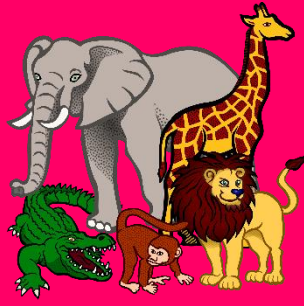
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

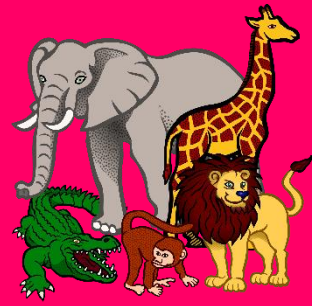
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

GAT

GATO

ANIMALS

ANIMALS

ANIMALIS

ANIMAL

RATA-RATOLÍ

RATA-RATÓN

ANIMALS

ANIMALS

ANIMALIS

ANIMAL

GOS

PERRO

ANIMALS

ANIMALS

ANIMALIS

ANIMAL

ASE

ASNO

ANIMALS

ANIMALS

ANIMALIS

ANIMAL

CAVALL

CABALLO

ANIMALS

ANIMALS

ANIMALIS

ANIMAL

BOU

BUCKY

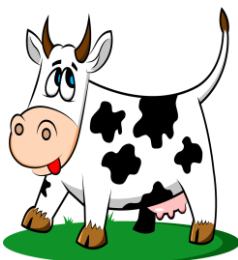
ANIMALS

ANIMALS

ANIMALIS

ANIMAL

VACA

VACA

ANIMALS

ANIMALS

ANIMALIS

ANIMAL

TORO

TORO

ANIMALS

ANIMALS

ANIMALIS

ANIMAL

CABRA

CABRA

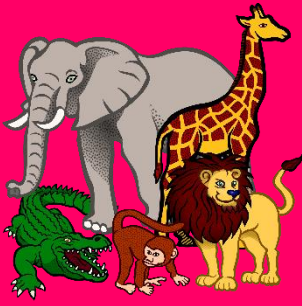
ANIMALS

ANIMALS

ANIMALIS

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

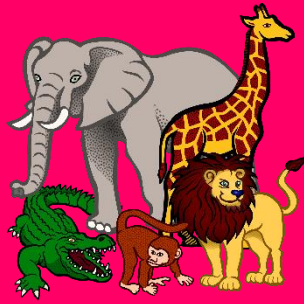
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

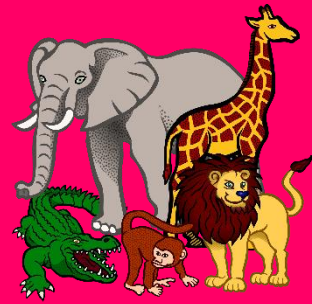
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

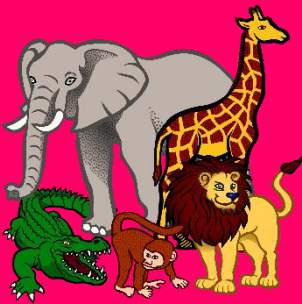
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

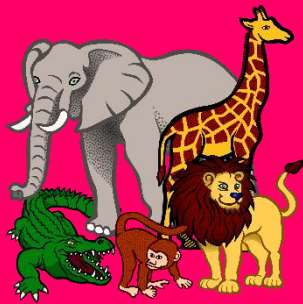
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

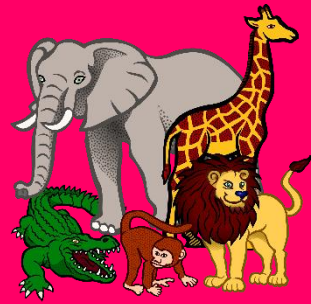
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

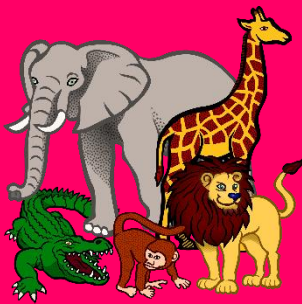
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

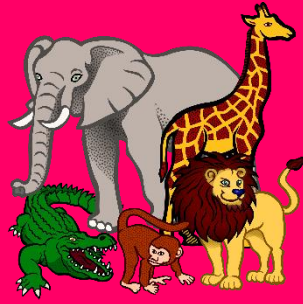
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

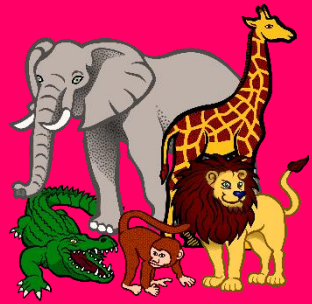
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

PORCUS

PORCI

(m)

ANIMALIS

ANIMALES

ANIMALS

ANIMAL

CUNICULUS

CUNICULI

(m)

ANIMALIS

ANIMALES

ANIMALS

ANIMAL

PULLUS

PULLI

(m)

ANIMALIS

ANIMALES

ANIMALS

ANIMAL

OVIS

OVIS

(f)

ANIMALIS

ANIMALES

ANIMALS

ANIMAL

SERPENS

SERPENTIS

(m)

ANIMALIS

ANIMALES

ANIMALS

ANIMAL

LEO

LEONIS

(m)

ANIMALIS

ANIMALES

ANIMALS

ANIMAL

URSUS

URSI

(m)

ANIMALIS

ANIMALES

ANIMALS

ANIMAL

LUPUS

LUPI

(m)

ANIMALIS

ANIMALES

ANIMALS

ANIMAL

AVIS

AVIS

(f)

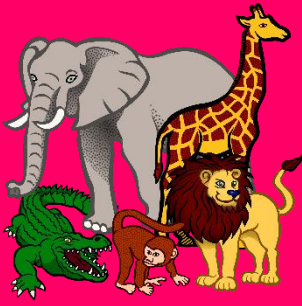
ANIMALIS

ANIMALES

ANIMALS

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

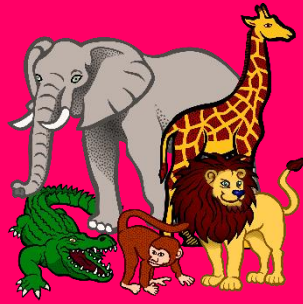
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

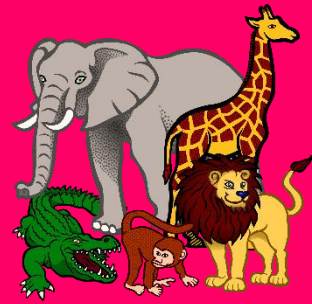
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

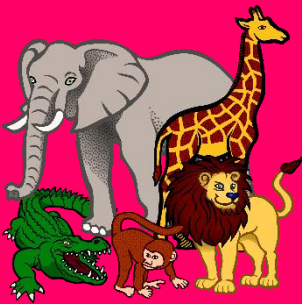
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

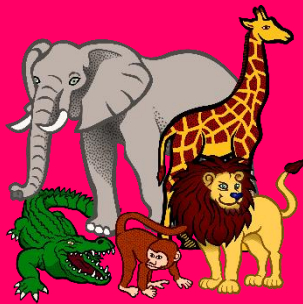
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

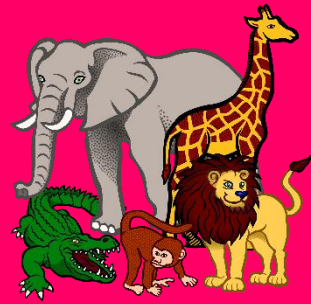
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

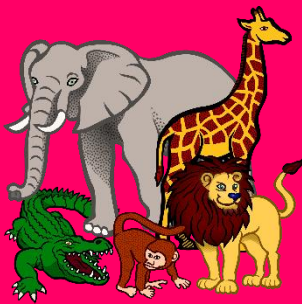
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

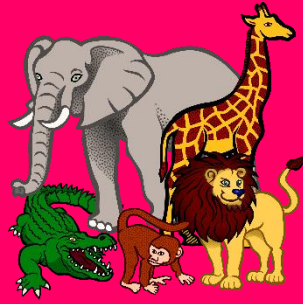
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

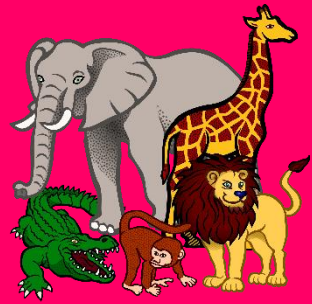
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

PORC

PUERCO

ANIMALIS

ANIMALS

ANIMALS

ANIMAL

CONILL

CONEJO

ANIMALIS

ANIMALS

ANIMALS

ANIMAL

POLLASTRE

POLLO

ANIMALIS

ANIMALS

ANIMALS

ANIMAL

OVELLA

OVEJA

ANIMALIS

ANIMALS

ANIMALS

ANIMAL

SERP

SERPIENTE

ANIMALIS

ANIMALS

ANIMALS

ANIMAL

LLEÓ

LEÓN

ANIMALIS

ANIMALS

ANIMALS

ANIMAL

ÓS

OSO

ANIMALIS

ANIMALS

ANIMALS

ANIMAL

LLOP

LOBO

ANIMALIS

ANIMALS

ANIMALS

ANIMAL

AU

AVE

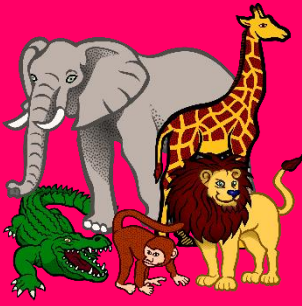
ANIMALIS

ANIMALS

ANIMALS

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

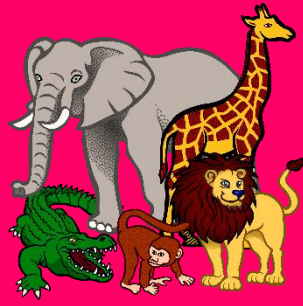
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

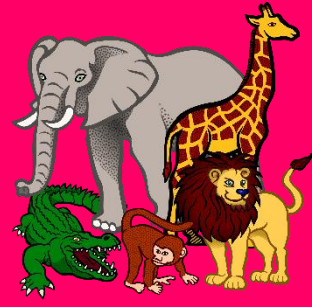
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

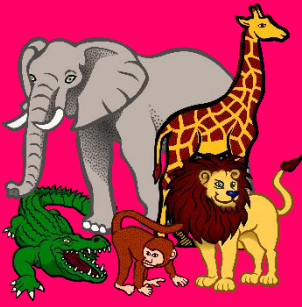
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

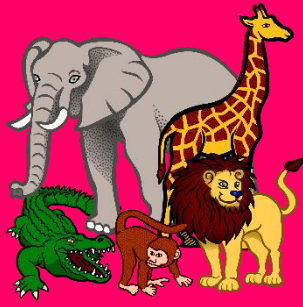
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

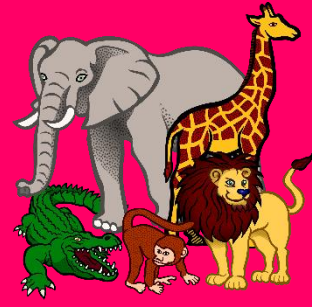
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

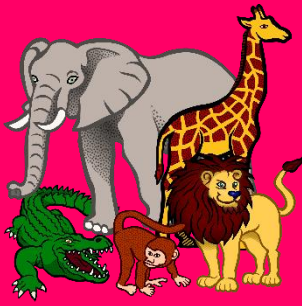
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

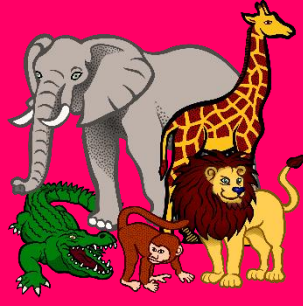
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

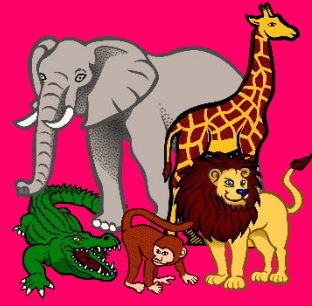
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

COLUMBA

COLUMBAE

(f)

ANIMALIS

ANIMALES

ANIMALS

ANIMAL

VOLTUR

VOLTURIS

(m)

ANIMALIS

ANIMALES

ANIMALS

ANIMAL

APIS

APIS

(f)

ANIMALIS

ANIMALES

ANIMALS

ANIMAL

ARANEA

ARANAE

(f)

ANIMALIS

ANIMALES

ANIMALS

ANIMAL

FORMICA

FORMICAE

(f)

ANIMALIS

ANIMALES

ANIMALS

ANIMAL

MUSCA

MUSCAE

(f)

ANIMALIS

ANIMALES

ANIMALS

ANIMAL

ANIMAL

ANIMALIS

(n)

ANIMALIS

ANIMALES

ANIMALS

ANIMAL

PAPILIO

PAPILIONIS

(m)

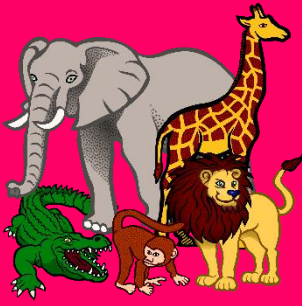
ANIMALIS

ANIMALES

ANIMALS

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

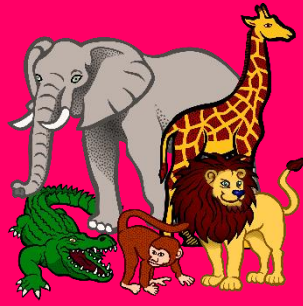
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

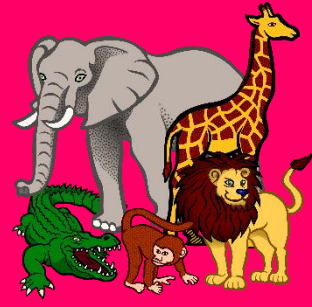
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

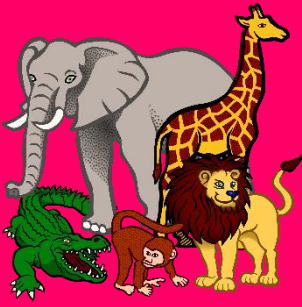
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

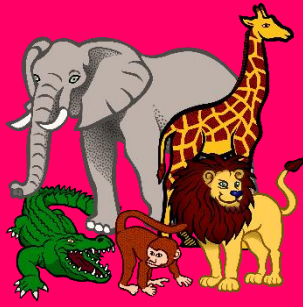
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

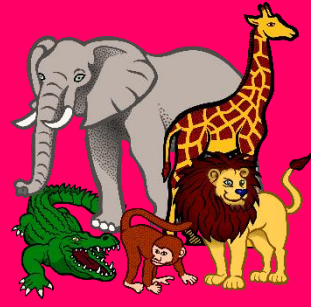
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

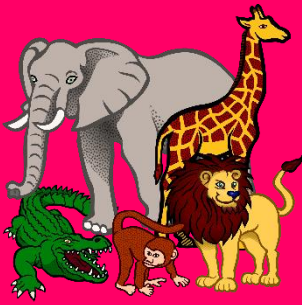
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

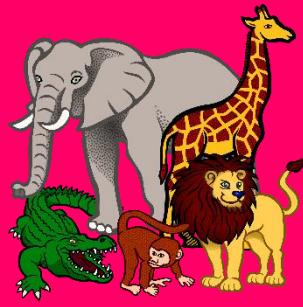
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

COLOM

PALOMA

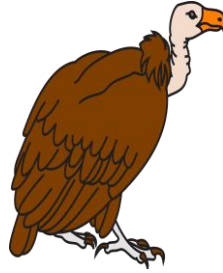
ANIMALES

ANIMALS

ANIMALIS

ANIMAL

VOLTOR

BUITRE

ANIMALES

ANIMALS

ANIMALIS

ANIMAL

ABELLA

ABEJA

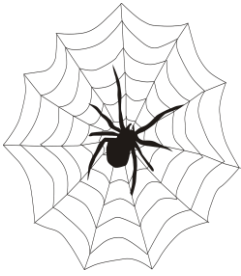
ANIMALES

ANIMALS

ANIMALIS

ANIMAL

ARANYA

ARAÑA

ANIMALES

ANIMALS

ANIMALIS

ANIMAL

FORMIGA

HORMIGA

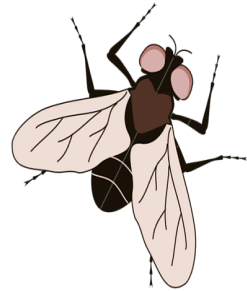
ANIMALES

ANIMALS

ANIMALIS

ANIMAL

MOSCA

MOSCA

ANIMALES

ANIMALS

ANIMALIS

ANIMAL

ANIMALS

ANIMALES

ANIMALES

ANIMALS

ANIMALIS

ANIMAL

PAPALLONA

MARIPOSA

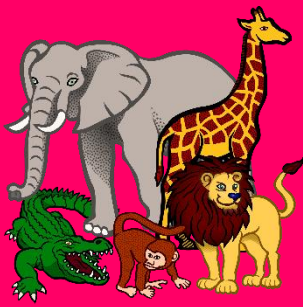
ANIMALES

ANIMALS

ANIMALIS

ANIMAL

ANIMALIS

Mònica Saumell

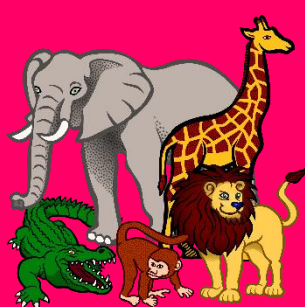
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Mònica Saumell

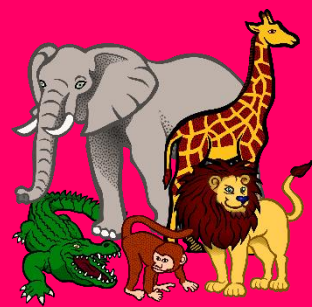
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Mònica Saumell

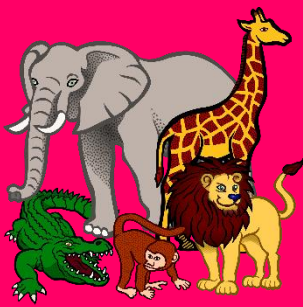
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Mònica Saumell

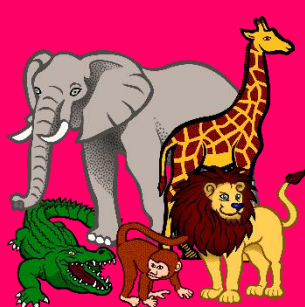
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Mònica Saumell

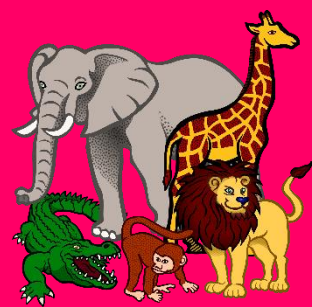
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Mònica Saumell

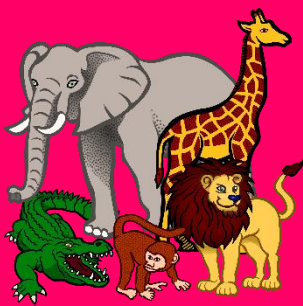
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Mònica Saumell

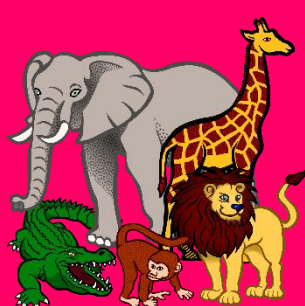
PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

ANIMAL

ANIMALIS

Mònica Saumell

PLUS ULTRA

ANIMALS

ANIMALES

<p>⟨CORPUS⟩</p> <p>⟨CORPUS⟩</p> <p>⟨CORPUS⟩</p>	<p>⟨CORPUS⟩</p> <p>⟨CORPUS⟩</p> <p>⟨CORPUS⟩</p>	<p>⟨CORPUS⟩</p> <p>⟨CORPUS⟩</p> <p>⟨CORPUS⟩</p>
<p>⟨CORPUS⟩</p> <p>⟨CORPUS⟩</p> <p>⟨CORPUS⟩</p>	<p>⟨CORPUS⟩</p> <p>⟨CORPUS⟩</p> <p>⟨CORPUS⟩</p>	<p>⟨CORPUS⟩</p> <p>⟨CORPUS⟩</p> <p>⟨CORPUS⟩</p>
<p>⟨CORPUS⟩</p> <p>⟨CORPUS⟩</p> <p>⟨CORPUS⟩</p>	<p>⟨CORPUS⟩</p> <p>⟨CORPUS⟩</p> <p>⟨CORPUS⟩</p>	<p>⟨CORPUS⟩</p> <p>⟨CORPUS⟩</p> <p>⟨CORPUS⟩</p>

⟨CORPUS⟩

CAPUT
CAPITIS
(n)

⟨CORPUS⟩

⟨CORPUS⟩

FACIES
FACIEM
(f)

⟨CORPUS⟩

⟨CORPUS⟩

CEREBRUM
CEREBRI
(n)

⟨CORPUS⟩

⟨CORPUS⟩

⟨CORPUS⟩

OCULUS
OCULUM
(m)

⟨CORPUS⟩

⟨CORPUS⟩

CILIVM
CILIVM
(n)

⟨CORPUS⟩

⟨CORPUS⟩

NASUS
NASUM
(m)

⟨CORPUS⟩

⟨CORPUS⟩

⟨CORPUS⟩

BUCCA
BUCCAM
(f)

⟨CORPUS⟩

⟨CORPUS⟩

DENS
DENTEM
(m)

⟨CORPUS⟩

⟨CORPUS⟩

LABRUM
LABRUM
(n)

⟨CORPUS⟩

⟨CORPUS⟩

⟨CORPUS⟩

⟨CORPUS⟩

<ORPUS

<ORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

<OS HUMÀ-CUERPO HUMANO

<ORPUS

<ORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

<OS HUMÀ-CUERPO HUMANO

<ORPUS

<ORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

<OS HUMÀ-CUERPO HUMANO

<ORPUS

<ORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

<OS HUMÀ-CUERPO HUMANO

<ORPUS

<ORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

<OS HUMÀ-CUERPO HUMANO

<ORPUS

<ORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

<OS HUMÀ-CUERPO HUMANO

<ORPUS

<ORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

<OS HUMÀ-CUERPO HUMANO

<ORPUS

<ORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

<OS HUMÀ-CUERPO HUMANO

<ORPUS

<ORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

<OS HUMÀ-CUERPO HUMANO

CORPUS

CAP

CABEZA

CORPORIS

CUERPO HUMANO

ΛΝΗΛ ΣΟ

CORPUS

CARA

CARA

CORPORIS

CUERPO HUMANO

ΛΝΗΛ ΣΟ

CORPUS

ULL

OJO

CORPORIS

CUERPO HUMANO

ΛΝΗΛ ΣΟ

CORPUS

CELLA

CEJA

CORPORIS

CUERPO HUMANO

ΛΝΗΛ ΣΟ

CORPUS

NAS

NARIZ

CORPORIS

CUERPO HUMANO

ΛΝΗΛ ΣΟ

CORPUS

BOCA

BOCA

CORPORIS

CUERPO HUMANO

ΛΝΗΛ ΣΟ

CORPUS

LLENGUA

LENGUA

CORPORIS

CUERPO HUMANO

ΛΝΗΛ ΣΟ

CORPUS

DENT

DIENTE

CORPORIS

CUERPO HUMANO

ΛΝΗΛ ΣΟ

CORPUS

LLAVI

LABIO

CORPORIS

CUERPO HUMANO

ΛΝΗΛ ΣΟ

CORPUS CORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

COS HUMÀ-CUERPO HUMANO

CORPUS CORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

COS HUMÀ-CUERPO HUMANO

CORPUS CORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

COS HUMÀ-CUERPO HUMANO

CORPUS CORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

COS HUMÀ-CUERPO HUMANO

CORPUS CORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

COS HUMÀ-CUERPO HUMANO

CORPUS CORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

COS HUMÀ-CUERPO HUMANO

CORPUS CORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

COS HUMÀ-CUERPO HUMANO

CORPUS CORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

COS HUMÀ-CUERPO HUMANO

CORPUS CORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

COS HUMÀ-CUERPO HUMANO

CORPUS

<VERPO HUMANO

LINGUA

LINGUAE

(f)

>OS HUMA

CORPORIS

CORPUS

<VERPO HUMANO

AURICULA

AURICULAE

(f)

>OS HUMA

CORPORIS

CORPUS

<VERPO HUMANO

COLLUM

COLLI

(n)

>OS HUMA

CORPORIS

CORPUS

<VERPO HUMANO

CAPILLUS

CAPILLI

(m)

>OS HUMA

CORPORIS

CORPUS

<VERPO HUMANO

PILUS

PILI

(m)

>OS HUMA

CORPORIS

CORPUS

<VERPO HUMANO

SPATULA

SPATULAE

(f)

>OS HUMA

CORPORIS

CORPUS

<VERPO HUMANO

UMBILICUS

UMBILICI

(m)

>OS HUMA

CORPORIS

CORPUS

<VERPO HUMANO

GENU

GENUS

(n)

>OS HUMA

CORPORIS

CORPUS

<VERPO HUMANO

PES

PEDIS

(m)

>OS HUMA

CORPORIS

<ORPUS

<ORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

<OS HUMÀ-CUERPO HUMANO

<ORPUS

<ORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

<OS HUMÀ-CUERPO HUMANO

<ORPUS

<ORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

<OS HUMÀ-CUERPO HUMANO

<ORPUS

<ORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

<OS HUMÀ-CUERPO HUMANO

<ORPUS

<ORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

<OS HUMÀ-CUERPO HUMANO

<ORPUS

<ORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

<OS HUMÀ-CUERPO HUMANO

<ORPUS

<ORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

<OS HUMÀ-CUERPO HUMANO

<ORPUS

<ORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

<OS HUMÀ-CUERPO HUMANO

<ORPUS

<ORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

<OS HUMÀ-CUERPO HUMANO

CORPUS

COS

CUERPO

CUERPO HUMANO

ΛΝΗΗ ΣΟ

CORPORIS

CORPUS

CERVELL

CEREBRO

CUERPO HUMANO

ΛΝΗΗ ΣΟ

CORPORIS

CORPUS

ORELLA

OREJA

CUERPO HUMANO

ΛΝΗΗ ΣΟ

CORPORIS

CORPUS

COLL

CUELLO

CUERPO HUMANO

ΛΝΗΗ ΣΟ

CORPORIS

CORPUS

CABELL

CABELLO

CUERPO HUMANO

ΛΝΗΗ ΣΟ

CORPORIS

CORPUS

PEL

PELO

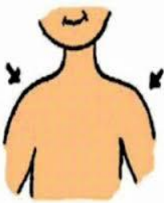
CUERPO HUMANO

ΛΝΗΗ ΣΟ

CORPORIS

CORPUS

ESPATLLA

HOMBRO

CUERPO HUMANO

ΛΝΗΗ ΣΟ

CORPORIS

CORPUS

MELIC

OMBLIGO

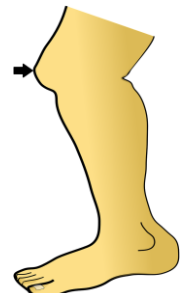
CUERPO HUMANO

ΛΝΗΗ ΣΟ

CORPORIS

CORPUS

GENOLL

RODILLA

CUERPO HUMANO

ΛΝΗΗ ΣΟ

CORPORIS

CORPUS

CORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

COS HUMÀ-CUERPO HUMANO

CORPUS

CORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

COS HUMÀ-CUERPO HUMANO

CORPUS

CORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

COS HUMÀ-CUERPO HUMANO

CORPUS

CORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

COS HUMÀ-CUERPO HUMANO

CORPUS

CORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

COS HUMÀ-CUERPO HUMANO

CORPUS

CORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

COS HUMÀ-CUERPO HUMANO

CORPUS

CORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

COS HUMÀ-CUERPO HUMANO

CORPUS

CORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

COS HUMÀ-CUERPO HUMANO

CORPUS

CORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

COS HUMÀ-CUERPO HUMANO

CORPUS

BRACCHIUM

BRACCHII

(n)

CORPORIS

<CORPO HUMANO

>CORPUS<

CORPUS

MANUS

MANUS

(f)

CORPORIS

<CORPO HUMANO

>CORPUS<

CORPUS

DIGITUS

DIGITI

(m)

CORPORIS

<CORPO HUMANO

>CORPUS<

CORPUS

COR

CORDIS

(n)

CORPORIS

<CORPO HUMANO

>CORPUS<

CORPUS

UNGULA

UNGULAE

(f)

CORPORIS

<CORPO HUMANO

>CORPUS<

CORPUS

CORPUS

CORPORIS

(n)

CORPORIS

<CORPO HUMANO

>CORPUS<

<ORPUS

<ORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

<OS HUMÀ-CUERPO HUMANO

<ORPUS

<ORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

<OS HUMÀ-CUERPO HUMANO

<ORPUS

<ORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

<OS HUMÀ-CUERPO HUMANO

<ORPUS

<ORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

<OS HUMÀ-CUERPO HUMANO

<ORPUS

<ORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

<OS HUMÀ-CUERPO HUMANO

<ORPUS

<ORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

<OS HUMÀ-CUERPO HUMANO

CORPUS

ΠΕΔ

ΠΙΕ

CUERPO HUMANO

ΑΝΘΡΩΠΩ

CORPORIS

CORPUS

ΒΡΑΧ

ΒΡΑΖΟ

CUERPO HUMANO

ΑΝΘΡΩΠΩ

CORPORIS

CORPUS

ΜΑ

ΜΑΝΟ

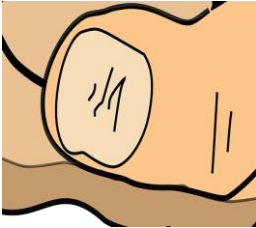
CUERPO HUMANO

ΑΝΘΡΩΠΩ

CORPORIS

CORPUS

ΥΝΓΛΑ

ΥΝΑ

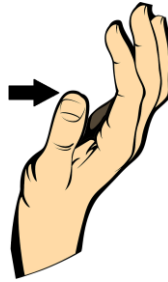
CUERPO HUMANO

ΑΝΘΡΩΠΩ

CORPORIS

CORPUS

ΔΙΤ

ΔΕΔΟ

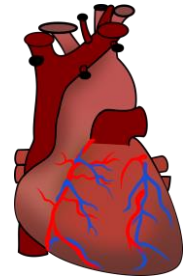
CUERPO HUMANO

ΑΝΘΡΩΠΩ

CORPORIS

CORPUS

ΚΟΡ

ΚΟΡΑΖΟΝ

CUERPO HUMANO

ΑΝΘΡΩΠΩ

CORPORIS

<ORPUS

<ORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

<OS HUMÀ-CUERPO HUMANO

<ORPUS

<ORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

<OS HUMÀ-CUERPO HUMANO

<ORPUS

<ORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

<OS HUMÀ-CUERPO HUMANO

<ORPUS

<ORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

<OS HUMÀ-CUERPO HUMANO

<ORPUS

<ORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

<OS HUMÀ-CUERPO HUMANO

<ORPUS

<ORPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

<OS HUMÀ-CUERPO HUMANO

FAMiLiA

FAMiLiA

PATER

PATRIS

(m)

FAMiLiA

FAMiLiAe

FAMiLiA

FAMiLiA

MATER

MATRIS

(f)

FAMiLiA

FAMiLiAe

FAMiLiA

FAMiLiA

FiLIUS

FiLIi

(m)

FAMiLiA

FAMiLiAe

FAMiLiA

FAMiLiA

FiLiA

FiLiAe

(f)

FAMiLiA

FAMiLiAe

FAMiLiA

FAMiLiA

AVUS

AVi

(m)

FAMiLiA

FAMiLiAe

FAMiLiA

FAMiLiA

AViA

AViAe

(f)

FAMiLiA

FAMiLiAe

FAMiLiA

FAMiLiA

LEVIR

LEVIRi

(m)

FAMiLiA

FAMiLiAe

FAMiLiA

FAMiLiA

GLOS

GLORIS

(f)

FAMiLiA

FAMiLiAe

FAMiLiA

FAMiLiA

GENER

GENERi

(m)

FAMiLiA

FAMiLiAe

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

PARÉ

PADRE

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

MARÉ

MADRE

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FiLL

HiJO

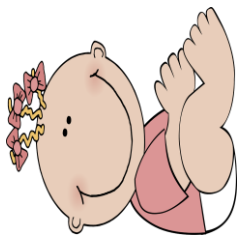
FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FiLLA

HiJA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

AVi

ABUELO

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

AViA

ABUELA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

CUNYAT

CUÑADO

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

CUNYADA

CUÑADA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

GENDRE

YERNO

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FRATER

FRATIS

(m)

FAMiLiAe

FAMiLiA

SOROR

SORORIS

(f)

FAMiLiAe

FAMiLiA

SOBRINUS

SOBRINI

(m)

FAMiLiAe

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

NEPOS

NEPOTIS

(m)

FAMiLiAe

FAMiLiA

NEPTIS

NEPTIS

(f)

FAMiLiAe

FAMiLiA

AVANCULUS

AVANCULI

(m)

FAMiLiAe

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

MATERTERA

MATERTERAE

(f)

FAMiLiAe

FAMiLiA

SOCER

SOCERI

(m)

FAMiLiAe

FAMiLiA

SOCRUS

SOCRUS

(f)

FAMiLiAe

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

GERMÀ

HERMANO

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA€

FAMiLiA

GERMANA

HERMANA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA€

FAMiLiA

COŚI

PRiMO

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA€

FAMiLiA

NET

Ni€TO

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA€

FAMiLiA

NETA

Ni€TA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA€

FAMiLiA

ONKLE

TiO

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA€

FAMiLiA

TiA

TiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA€

FAMiLiA

SOGRE

SUGGRO

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA€

FAMiLiA

SOGRA

SUGGRA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA€

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

MARiTUS

MARiTiI

(m)

FAMiLiA€

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

UXOR

UXORiS

(f)

FAMiLiA€

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA€

(f)

FAMiLiA€

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

MARiT

MARiDO

FAMiLiA€

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

MULLER

MUJER

FAMiLiA€

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA€

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA

FAMiLiA€

Miss Sophie

PLUS ULTRA

FAMiLiA

FAMiLiA

NATURA

NATURA

NATURAÆ

(f)

NATURAÆ

NATURA

TERRA

TERRAÆ

(f)

NATURAÆ

NATURA

MONS

MONTIS

(m)

NATURAÆ

NATURA

VALLIS

VALLIS

(f)

NATURAÆ

NATURA

AGER

AGRI

(m)

NATURAÆ

NATURA

HORTUS

HORTIS

(m)

NATURAÆ

NATURA

AQUA

AQUAÆ

(f)

NATURAÆ

NATURA

RIVUS

RIVI

(m)

NATURAÆ

NATURA

MARÆ

MARIS

(n)

NATURAÆ

NATURALÆZA

NATURA

NATURALÆZA

NATURA

NATURALÆZA

NATURA

NATURALÆZA

NATURA

NATURALÆZA

NATURA

NATURALÆZA

NATURA

NATURALÆZA

NATURA

NATURALÆZA

NATURA

NATURALÆZA

NATURA

NATURA

NATURAĞ

Miss Sophie

PLUS ULTRA

NATURA

NATURAĞ

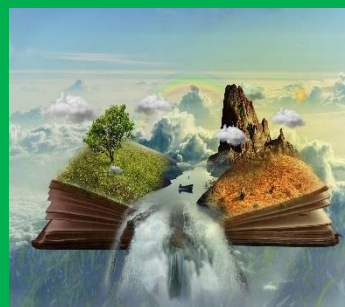

Miss Sophie

PLUS ULTRA

NATURA

NATURAĞ

Miss Sophie

PLUS ULTRA

NATURA

NATURALEZA

NATURA

NATURALEZA

NATURA

NATURALEZA

NATURA

NATURAĞ

Miss Sophie

PLUS ULTRA

NATURA

NATURAĞ

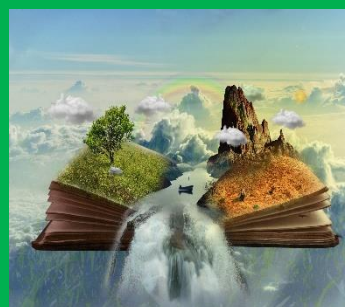

Miss Sophie

PLUS ULTRA

NATURA

NATURAĞ

Miss Sophie

PLUS ULTRA

NATURA

NATURALEZA

NATURA

NATURALEZA

NATURA

NATURALEZA

NATURA

NATURAĞ

Miss Sophie

PLUS ULTRA

NATURA

NATURAĞ

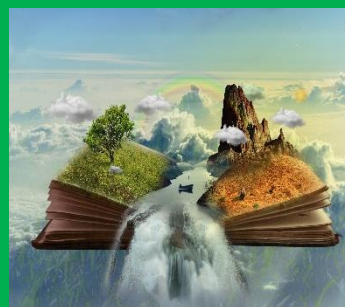

Miss Sophie

PLUS ULTRA

NATURA

NATURAĞ

Miss Sophie

PLUS ULTRA

NATURA

NATURALEZA

NATURA

NATURALEZA

NATURA

NATURALEZA

NATURA

NATURA

NATURALEZA

NATURA

NATURALEZA

NATURA

NATURALEZA

NATURA

TERRA

TIERRA

NATURA

NATURA

NATURA

MONT

MONTE

NATURA

NATURALEZA

NATURA

NATURA

VALL

VALLE

NATURA

NATURALEZA

NATURA

NATURALEZA

NATURA

CAMP

CAMPO

NATURA

NATURA

NATURA

HORT

HUERTO

NATURA

NATURALEZA

NATURA

NATURA

AGUA

AGUA

NATURA

NATURALEZA

NATURA

NATURALEZA

NATURA

RÍU

RÍO

NATURA

NATURA

NATURA

MAR

MAR

NATURA

NATURALEZA

NATURA

NATURA

NATURAĞ

Miss Sophie

PLUS ULTRA

NATURA

NATURAĞ

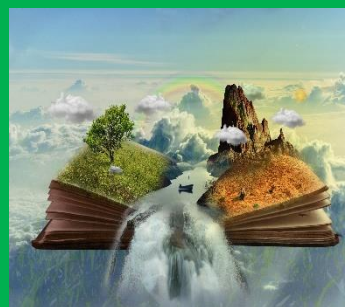

Miss Sophie

PLUS ULTRA

NATURA

NATURAĞ

Miss Sophie

PLUS ULTRA

NATURA

NATURALEZA

NATURA

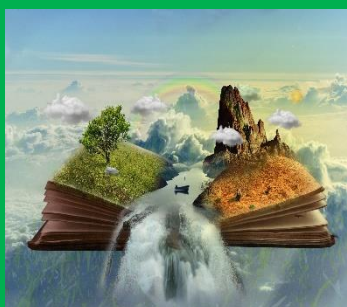
NATURALEZA

NATURA

NATURALEZA

NATURA

NATURAĞ

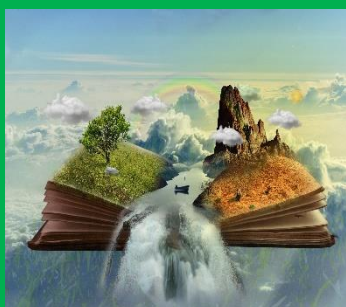

Miss Sophie

PLUS ULTRA

NATURA

NATURAĞ

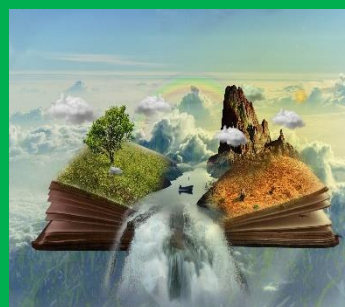

Miss Sophie

PLUS ULTRA

NATURA

NATURAĞ

Miss Sophie

PLUS ULTRA

NATURA

NATURALEZA

NATURA

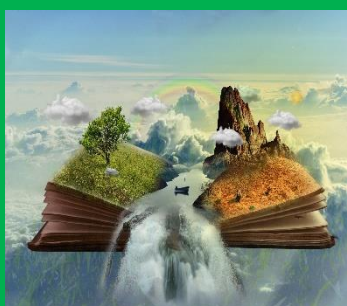
NATURALEZA

NATURA

NATURALEZA

NATURA

NATURAĞ

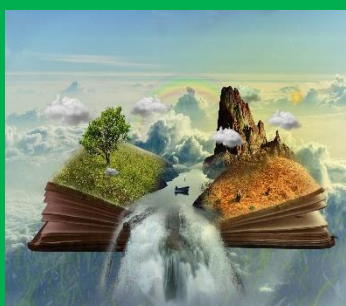

Miss Sophie

PLUS ULTRA

NATURA

NATURAĞ

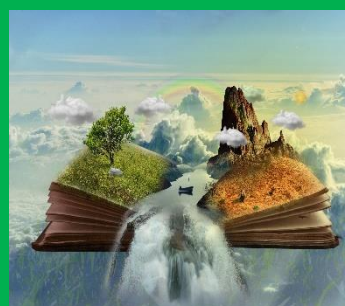

Miss Sophie

PLUS ULTRA

NATURA

NATURAĞ

Miss Sophie

PLUS ULTRA

NATURA

NATURALEZA

NATURA

NATURALEZA

NATURA

NATURALEZA

NATURA

CAELUM

CAELI

(n)

NATURA

NATURA

AER

AERIS

(m)

NATURA

NATURA

SOL

SOLIS

(m)

NATURA

NATURA

LUNA

LUNAE

(f)

NATURA

NATURA

STELLA

STELLAE

(f)

NATURA

NATURA

NUBES

NUBIS

(f)

NATURA

NATURA

PLUVIA

PLUVIAE

(f)

NATURA

NATURA

TONITRUM

TONITRI

(n)

NATURA

NATURA

RADIUS

RADII

(m)

NATURA

NATURALĒZA

NATURA

NATURALĒZA

NATURA

NATURALĒZA

NATURA

NATURALĒZA

NATURA

NATURALĒZA

NATURA

NATURALĒZA

NATURA

NATURALĒZA

NATURA

NATURALĒZA

NATURA

NATURALĒZA

NATURA

NATURA

NATURAĞ

Miss Sophie

PLUS ULTRA

NATURA

NATURAĞ

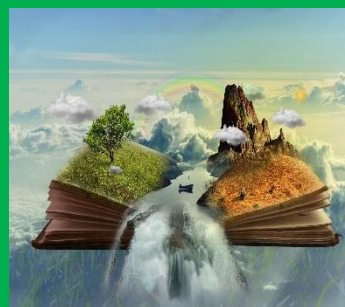

Miss Sophie

PLUS ULTRA

NATURA

NATURAĞ

Miss Sophie

PLUS ULTRA

NATURA

NATURALEZA

NATURA

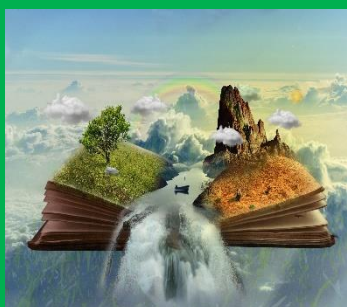
NATURALEZA

NATURA

NATURALEZA

NATURA

NATURAĞ

Miss Sophie

PLUS ULTRA

NATURA

NATURAĞ

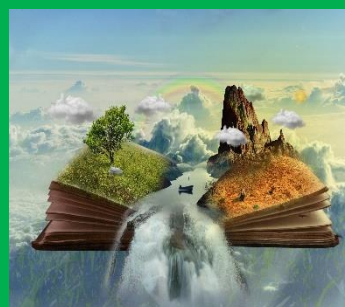

Miss Sophie

PLUS ULTRA

NATURA

NATURAĞ

Miss Sophie

PLUS ULTRA

NATURA

NATURALEZA

NATURA

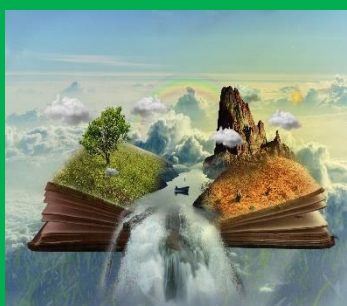
NATURALEZA

NATURA

NATURALEZA

NATURA

NATURAĞ

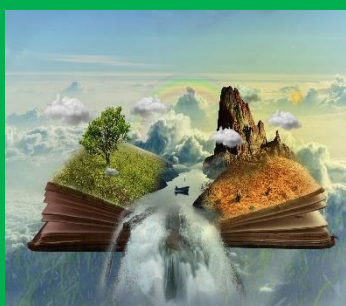

Miss Sophie

PLUS ULTRA

NATURA

NATURAĞ

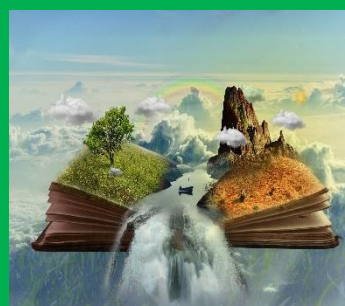

Miss Sophie

PLUS ULTRA

NATURA

NATURAĞ

Miss Sophie

PLUS ULTRA

NATURA

NATURALEZA

NATURA

NATURALEZA

NATURA

NATURALEZA

NATURA

CEL

CIELO

NATURALÇA

NATURA

NATURA

NATURA

AIRE

AIRE

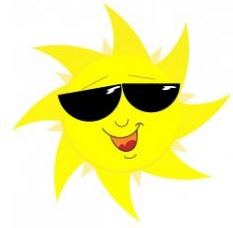
NATURALÇA

NATURA

NATURA

NATURA

SOL

SOL

NATURALÇA

NATURA

NATURA

NATURA

LLUNA

LUNA

NATURALÇA

NATURA

NATURA

NATURA

ESTEL

ESTRELLA

NATURALÇA

NATURA

NATURA

NATURA

NÚVOL

NUBE

NATURALÇA

NATURA

NATURA

NATURA

PLUJA

LLUVIA

NATURALÇA

NATURA

NATURA

NATURA

TRO

TRUENO

NATURALÇA

NATURA

NATURA

NATURA

RAIG

RAYO

NATURALÇA

NATURA

NATURA

NATURA NATURAÇ

Miss Sophie

PLUS ULTRA

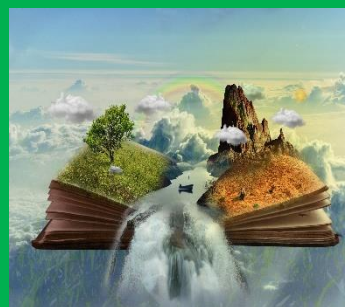
NATURA NATURAÇ

Miss Sophie

PLUS ULTRA

NATURA NATURAÇ

Miss Sophie

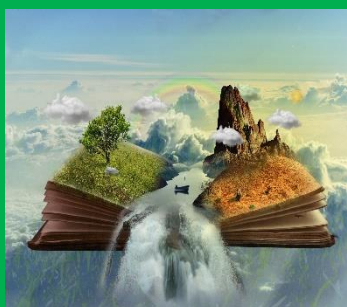
PLUS ULTRA

NATURA NATURALEZA

NATURA NATURALEZA

NATURA NATURALEZA

NATURA NATURAÇ

Miss Sophie

PLUS ULTRA

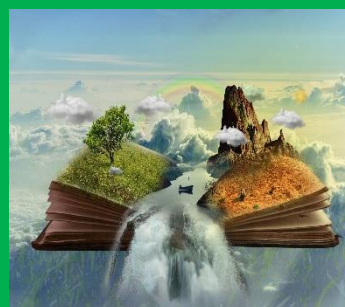
NATURA NATURAÇ

Miss Sophie

PLUS ULTRA

NATURA NATURAÇ

Miss Sophie

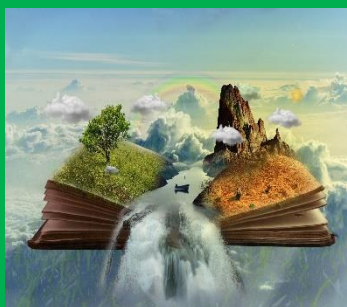
PLUS ULTRA

NATURA NATURALEZA

NATURA NATURALEZA

NATURA NATURALEZA

NATURA NATURAÇ

Miss Sophie

PLUS ULTRA

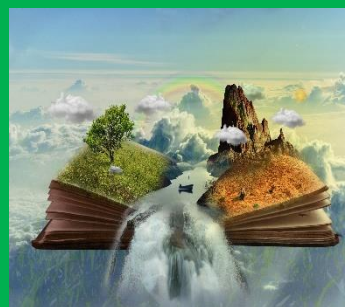
NATURA NATURAÇ

Miss Sophie

PLUS ULTRA

NATURA NATURAÇ

Miss Sophie

PLUS ULTRA

NATURA NATURALEZA

NATURA NATURALEZA

NATURA NATURALEZA

TEMPUS

DIES

DIEI

(m)

TEMPORIS

TEMPUS

TEMPUS

TEMPUS

NOX

NOCTIS

(f)

TEMPORIS

TEMPUS

TEMPUS

TEMPUS

MANE

(n)

TEMPORIS

TEMPUS

TEMPUS

TEMPUS

VESPER

VESPERIS

(n)

TEMPORIS

TEMPUS

TEMPUS

TEMPUS

HODIE

(m)

TEMPORIS

TEMPUS

TEMPUS

TEMPUS

HERI

TEMPORIS

TEMPUS

TEMPUS

TEMPUS

DEMANE

(n)

TEMPORIS

TEMPUS

TEMPUS

TEMPUS

CALENDARIVM

CALENDARRII

(f)

TEMPORIS

TEMPUS

TEMPUS

TEMPUS

ANNUS

ANNI

(m)

TEMPORIS

TEMPUS

TEMPUS

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPS

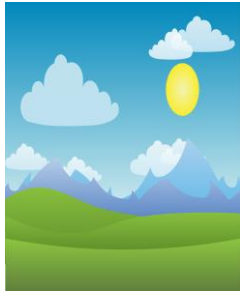
TIEMPO

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

DIA

DIA

TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

NIT

NOCHE

TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

MATÍ

MAÑANA

TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

TARDA

TARDE

TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

AVUI

HOY

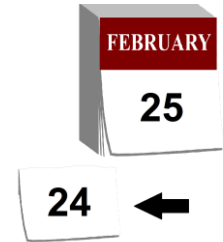
TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

AHIR

AYER

TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

DEMÀ

MAÑANA

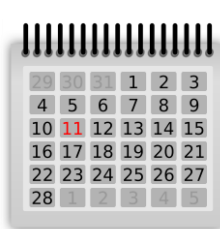
TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

CALENDARÍ

CALENDARIO

TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

ANY

AÑO

TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

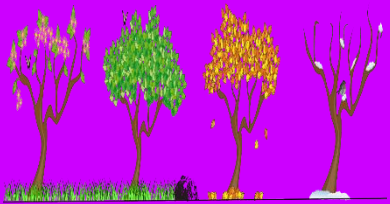
PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPS

TIEMPO

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

MENSIS

MENSIS

(m)

TEMPORIS

TEMPUS

TEMPUS

TEMPUS

IANUARIUS

(m)

TEMPORIS

TEMPUS

TEMPUS

TEMPUS

FEBRUARIUS

(m)

TEMPORIS

TEMPUS

TEMPUS

TEMPUS

MARTIUS

(m)

TEMPORIS

TEMPUS

TEMPUS

TEMPUS

APRILIS

(m)

TEMPORIS

TEMPUS

TEMPUS

TEMPUS

MAIUS

(m)

TEMPORIS

TEMPUS

TEMPUS

TEMPUS

IUNIUS

(m)

TEMPORIS

TEMPUS

TEMPUS

TEMPUS

IULIUS

(m)

TEMPORIS

TEMPUS

TEMPUS

TEMPUS

AUGUSTUS

(m)

TEMPORIS

TEMPUS

TEMPUS

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPS

TIEMPO

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

MES

MES

TIEMPO

TEMPS

TEMPORIS

TEMPUS

GENER

GENERO

TIEMPO

TEMPS

TEMPORIS

TEMPUS

FEBRER

FEBRERO

TIEMPO

TEMPS

TEMPORIS

TEMPUS

MARÇ

MARZO

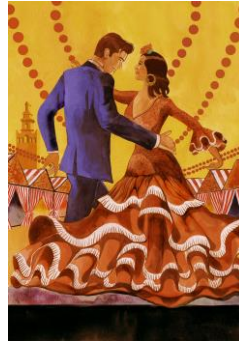
TIEMPO

TEMPS

TEMPORIS

TEMPUS

ABRIL

ABRIL

TIEMPO

TEMPS

TEMPORIS

TEMPUS

MAIG

MAYO

TIEMPO

TEMPS

TEMPORIS

TEMPUS

JUNY

JUNIO

TIEMPO

TEMPS

TEMPORIS

TEMPUS

JULIOL

JULIO

TIEMPO

TEMPS

TEMPORIS

TEMPUS

AGOST

AGOSTO

TIEMPO

TEMPS

TEMPORIS

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPS

TIEMPO

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TIEMPO

SEPTEMBER

TEMPS

(m)

TEMPORIS

TEMPUS

TIEMPO

OCTOBER

TEMPS

(m)

TEMPORIS

TEMPUS

TIEMPO

NOVEMBER

TEMPS

(m)

TEMPORIS

TEMPUS

TIEMPO

DECEMBER

TEMPS

(m)

TEMPORIS

TEMPUS

TIEMPO

VER

VERIS

TEMPS

(n)

TEMPORIS

TEMPUS

TIEMPO

AESTAS

AESTARIS

TEMPS

(f)

TEMPORIS

TEMPUS

TIEMPO

AUTUMNUS

AUTUMNIS

TEMPS

(m)

TEMPORIS

TEMPUS

TIEMPO

HIEMS

HIEMIS

TEMPS

(f)

TEMPORIS

TEMPUS

TIEMPO

DIES

LUNAE

TEMPS

(f)

TEMPORIS

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPS

TIEMPO

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

SETEMBRE

SEPTIEMBRE

TIEMPO

TEMPS

TEMPORIS

TEMPUS

OCTUBRE

OCTUBRE

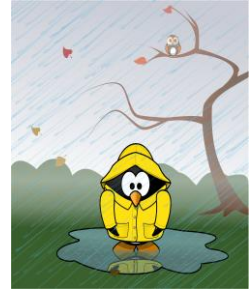
TIEMPO

TEMPS

TEMPORIS

TEMPUS

NOVEMBRE

NOVIEMBRE

TIEMPO

TEMPS

TEMPORIS

TEMPUS

DESEMBRE

DIEMBRE

TIEMPO

TEMPS

TEMPORIS

TEMPUS

PRIMAVERA

PRIMAVERA

TIEMPO

TEMPS

TEMPORIS

TEMPUS

ESTIU

VERANO

TIEMPO

TEMPS

TEMPORIS

TEMPUS

TARDOR

OTOÑO

TIEMPO

TEMPS

TEMPORIS

TEMPUS

HIVERN

INVIERNO

TIEMPO

TEMPS

TEMPORIS

TEMPUS

DILLUNS

LUNES

TIEMPO

TEMPS

TEMPORIS

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

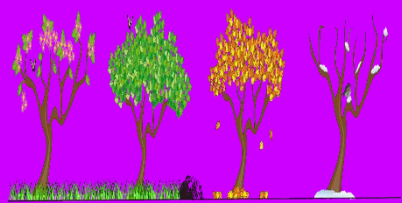
PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPS

TIEMPO

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

DIES

MARTIS

(f)

TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

DIES

MERCURII

(m)

TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

DIES

JOVIS

(f)

TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

DIES

VENERIS

(m)

TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

DIES

SATURNI

(m)

TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

DIES

SOLIS

(m)

TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

HORA

HORAE

(f)

TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

HOROLOGIUM

HOROLOGII

(n)

TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

MINUTUS

MINUTA

MINUTUM

(m)

TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPS

TIEMPO

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

DiMARTS

MARTES

TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

DiMECRÉS

MIERCOLES

TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

DiJOURS

JUEVES

TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

DiVENDRES

VIERNES

TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

DiSSABTE

SÁBADO

TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

DiUMENGE

DOMINGO

TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

HORA

HORA

TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

RELOTGE

RELOJ

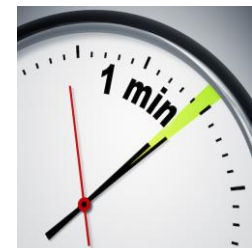
TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

MINUT

MINUTO

TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPS

TIEMPO

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

SECUNDUS
SECUNDA
SECUNDUM

(m)

TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

DIES
HEBDOMADIS

(m)

TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

TEMPUS
TEMPORIS

(n)

TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

SEGONS

SEGUNDOS

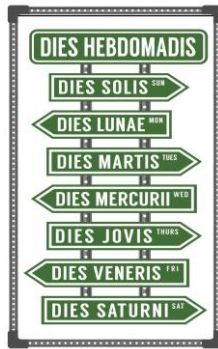
TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

DIES SETMANA

DÍAS SEMANA

TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

TEMPS

TIEMPO

TEMPORIS

TIEMPO

TEMPS

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPUS

TEMPORIS

Miss Sophie

PLUS ULTRA

TEMPS

TIEMPO

TEMPS

TIEMPO

TEMPS

TIEMPO